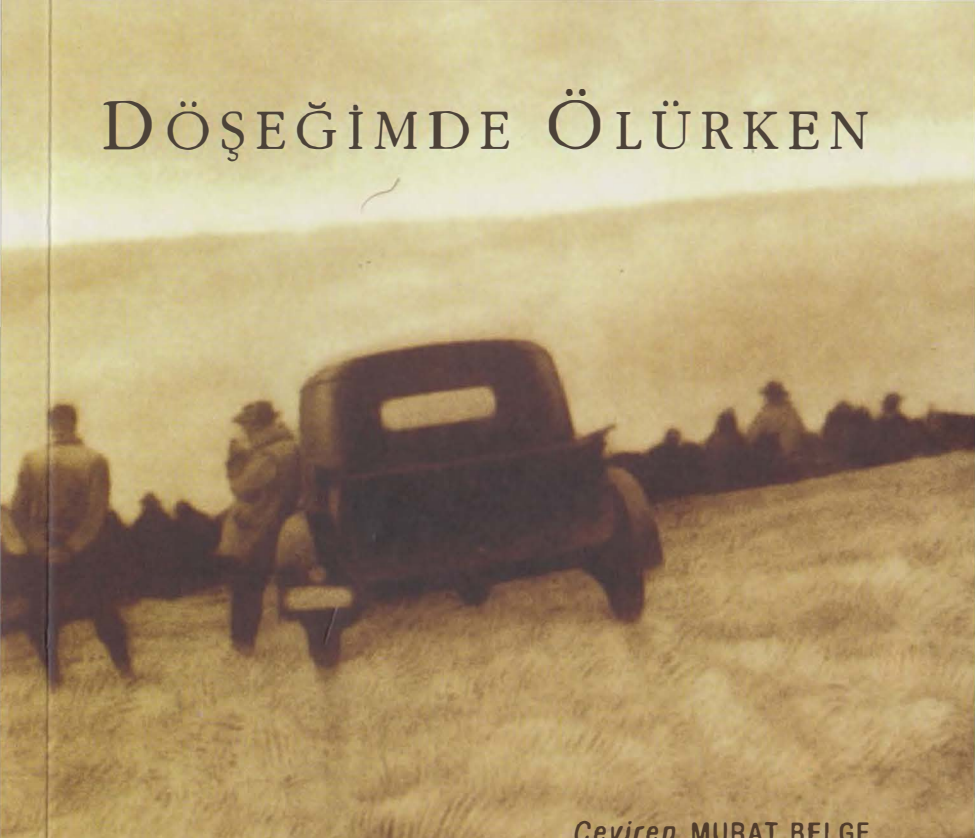
DÖŞEĞİMDE ÖLÜRKEN

Çeviren MURAT BELGE

WILLIAM FAULKNER

10991
ASZ

İLETİŞİM

De Yayınevi, 1965 (1 baskı)
Adam Yayıncılık, 1982 (1 baskı)
İletişim Yayınları, 1990-1993 (2 baskı)

As I lay dying
© 1930 William Faulkner
Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Agency'nin aracılığıyla,
Random House'dan (Random House Publishing Group) alınmıştır.

İletişim Yayınları 93 • Çağdaş Dünya Edebiyatı 16
ISBN-13: 978-975-470-040-4
© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-5. BASKI 2002-2012, İstanbul
6. BASKI 2013, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu
UYGULAMA Hasan Deniz
DÜZELTİ Ahmet Abbas
BASKI ve CİLT Sena Ofset SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

WILLIAM FAULKNER

Döşeğimde Ölürken

As I lay dying

ÇEVİREN ***Murat Belge***

iletişim

WILLIAM FAULKNER 1897'de New Albany'de doğdu. 1949'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan ABD'li romancı, Güney'in yazgısını anlatan romanlarıyla tanınır. İlk kitabı pastoral şiirlerden oluşan *The Marble Faun*'dur. Ağır yaralı bir pilotun Georgia'ya dönüşünü anlatan ilk romanı *Soldier's Pay*'i New Orleans'ta yazdı. İkinci romanı *Mosquitoes*, New Orleans edebiyat çevresine yöneltilen ağır bir taşlamaydı. *Flags in the Dust*'tan sonra yazdığı romanı *The Sound and the Fury*, Faulkner'ın ilk başyapıtıydı. Bu romanında Faulkner, soylu Compson ailesi aracılığıyla bütün toplum düzeninin yozlaşmasını ve çöküşünü anlattı. Faulkner, 1930-1942 arasında bir yandan Holywood'da film senaryoları üzerinde çalışırken, bir yandan da iki öykü kitabı, *A Green Bough* adlı bir şiir kitabı ve dokuz roman yayımladı. Bu romanlardan *As I Lay Dying*'de yoksul bir beyaz aileyi ve bu ailenin bireylerinin ölen annelerini Jefferson'a gömebilmek için göze aldıkları zorlu yolculuğu anlatıyordu. 1932'de yayımlanan *Light in August*'ta melez olup olmadığı belli olmayan Joe Christmas'ın portresini çizdi. Faulkner, geniş okur kitlesine, yapıtlarının yayımlanmasından çok sonra ulaştı. Başlıca eserleri: *Soldier's Pay*, 1926; *The Sound and the Fury*, 1929 (*Ses ve Öfke*, Remzi Kitabevi, 1965); *Sartoris*, 1929 (*Sartoris*, Can Yayınları, 1985); *As I Lay Dying*, 1930 (*Döşeğimde Ölürken*, İletişim, 1993); *Sanctuary*, 1931 (*Kutsal Sığınak*, Can Yayınları, 2000); *Light in August*, 1932 (*Ağustos Işığı*, İletişim, 1990); *Dr. Martino and Other Stories*, 1934 (*Doktor Martino*, Yenilik, 1954); *Pylon*, 1935; *Absalom Absalom!*, 1936 (*Absalom Absalom*, YKY, 2000); *The Unvanquished*, 1938; *The Wild Palms*, 1939 (*Çılgın Palmiyeler*, YKY, 2011); *Go Down, Moses*, 1942 (*Kurtar Halkımı Musa*, YKY, 2002); *The Bear*, 1942 (*Ayı*, İletişim, 1991); *Intruder in the Dust*, 1948; *Knight's Gambit*, 1949 (*Duman*, Can Yayınları, 1991); *The Hamlet*, 1950 (*Köy*, Can Yayınları, 1991); *Requiem for a Nun*, 1951; *A Fable*, 1954 (*Dilek Ağacı, Bir Masal*, Can Yayınları, 1994); *The Town*, 1957; *The Reivers*, 1962.

DARL

Ben önde, Jewel arkada keçiyolunu izleyerek tarladan yukarı çıkıyoruz. Yedi sekiz adım ilerisindeyim onun, ama pamuk deposundan bakan biri Jewel'ın yıpranmış, yırtık hasır şapkasını benim tam bir karış yukarımda görebilir.

Gelip geçenlerin adımlarıyla düzleşmiş, temmuzla da tuğla sertliğinde kavrulmuş olan yol, yeşil pamuk sıraları arasından tarlanın ortasındaki depoya doğru, bir iskandil ipi gibi dümdüz uzanıyor, orada depoyu dört yumuşak dik açıyla çevreleyip gene tarlaya dalıyor.

Depo, aralarındaki payandaları çoktan çökmüş sert kütüklerden yapılma. Kare biçiminde, yıkık damı yana eğik, öylece duruyor, boş, titrek yıkıntısı güneş ışığı altında bükülüyor, iki karşılıklı duvarda birer geniş pencere gelen ve giden yola açılıyor. Yanına vardığımızda ben kıvrılıp depoyu çevreleyen yoldan yürüyorum. Jewel, yedi sekiz adım arkamda dümdüz ileri bakarak ayağını kaldırdığı gibi pencereden içeri giriyor. Hâlâ dümdüz ileri bakan soluk anlamsız gözleri anlamsız yüzüne gömülü, odayı dört adımda geçiyor, reklamlardaki yamalı elbiseli, kalçadan aşağısı canlı kı-

zılderililerin kaskatı ağırbaşlılığıyla, ben tam köşeyi dönerken, gene ayağını kaldırdığı gibi karşı pencereden dışarı çıkıyor. Gene ardarda, gene yedi sekiz adım arayla, ama şimdi Jewel önde keçiyolundan yukarı bayırın eteğine yürüyoruz.

Tull'ın arabası pınarın yanında duruyor, çite bağlanmış, dizginler koltuk desteğine sarılı. Arabada iki iskemle var. Jewel pınarda durup söğüt dalındaki kabağı alarak su içiyor. Onun yanında geçip yola tırmanırken Cash'in testeresini duymaya başlıyorum.

Tepeye vardığımda Cash testereyi bırakmış oluyor artık. Yonga yığını arasında durmuş, iki tahta parçasını birbirine uydurmaya çalışıyor. Gölge aralıklarında tahtalar altın gibi sapsarı, yumuşak altın gibi, kenarlarında keserin izleri pürüzsüz dalgalanışlarla belirgin: iyi bir marangoz, bu Cash. Dörtte biri bitmiş sandığın kenarlarına koyduğu üçayakta tutuyor iki tahtayı. Diz çöküp yanlarından şaşı şaşı bakıyor, sonra tahtaları indirip keseri alıyor. İyi marangoz. Addie Bundren daha iyi bir sandık isteyemezdi, içinde yatmak için. Ona güven ve rahatlık verecek bu sandık. Eve gidiyorum, ardımda keserin

Tak Tak Tak

larıyla.

Böylece yumurtaları biriktirip fırını yaktım. Çörekler çok esaslı oldu. Biz tavuklarımızdan çok yararlanırız. İyi yumurtlarlar, sansarlardan falan kurtulan birkaçı. Yılanlardan da, yazları. Yılan kümese her hayvandan kolay girer. İşte Mr. Tull'ın düşündüğünden çok fazlaya maloldukları ve ben yumurta sayısındaki fazlalığın açığı kapayacağını söyledikten sonra her zamankinden daha dikkatli olmam gerekiyordu çünkü en son benim sözümle alınmışlardı. Daha ucuz tavuklar alabilirdik, ama Miss Lawington iyi cins tavuk almamı söyleyince söz verdiydim, çünkü Mr. Tull kendi de söylüyor iyi cins inek ya da domuzların sonunda daha verimli olduğunu. Çoğunu kaptırdığımız için yumurtaları kendimiz kullanamıyorduk, çünkü Mr. Tull'ın alay etmesini, benim sözümle tavukları aldığımızı söylemesini istemiyordum. İşte Miss Lawington çörek işinden sözedince çörek pişirmekle elde edeceğim bir seferlik kazançla sürünün değerini iki baş kadar arttırabileceğimi düşündüm. Hem her kez bir yumurta ayırsam yumurtalara da para harcanmamış olacaktı. Ve o hafta öyle yumurtladılar ki yalnız sipariş aldığımızdan faz-

lasına yetecek kadar değil, aynı zamanda un, şeker ve ocak için odun parasını da karşılayacak kadar yumurta biriktirdim. Böylece dün fırını yaktım, hayatımda böyle dikkatli çalışmamıştım, çörekler çok esaslı oldu. Ama bu sabah kente indiğimizde Miss Lawington kadının caydığını, parti vermeyeceğini söyledi bana.

"Çörekleri almalıydı gene de," diyor Kate.

"Ne yapalım," diyorum, "herhalde bir işine yaramayacaktı artık çörekler."

"Almalıydı," diyor Kate. "Ama o zengin kentli kadınlar cayabilirler. Yoksul kısmı cayamaz."

Tanrı katında paranın önemi yok, çünkü yüreğin ta içini görür O. "Belki cumartesi pazarda satarım," diyorum. Çok da esaslı oldular.

"Tanesine iki dolar bile vermezler," diyor Kate.

"Ne olacak, zaten ben bir şey harcamadım ki," diyorum. Biriktirdim yumurtaları, sonra bir düzinesini yağ ve şekerle değiş tokuş ettim. Bir şey harcamadım çöreklere, Mr. Tull kendi de anladı ya, ayırdığım yumurtalar zaten siparişten fazlaydı, yani sanki biz o yumurtaları bir yerde bulmuşuz ya da biri onları bize vermiş gibi oldu.

"Almalıydı çörekleri, sana basbayağı söz vermiş sayılır," diyor Kate. Ta yüreğin içini görür Tanrı. Kimilerinin dürüstlük üstüne değişik düşünceleri olmasını O istediyse, bu buyruğu, Onun buyruğunu kurcalamak bana düşmez.

"Herhalde bir işine yaramayacaktı," diyorum. Çok da esaslı oldular.

Sıcağa bakmadan, yorganı çenesine kadar çekmiş, yalnız iki eliyle yüzü dışarıda. Yastığa dayanmış, kafasını da kaldırmış, dışarıyı görebilmek için, ve keseri ya da testereyi her alışında duyuyoruz Cash'i. Sağır olsak bile Cash'in hareketlerini neredeyse kadının yüzünde seyredebileceğiz. Yüzü bitmiş, öyleki kemikler derinin hemen altından beyaz çizgi-

ler gibi geçiyor. Gözleri iki mum gibi, sanki yanyana şamdan yuvalarına gömülmüş iki mum. Ama sonsuz ve süresiz kurtuluş ve bağışlama daha kendini göstermemiş.

"Çok da esaslı oldular," diyorum "Ama Addie'nin pişirdiği çörekler gibi değil." O kızın ütücülüğünü, çamaşırcılığını yastık yüzünden bile anlarsınız, eğer ütülenmişse tabiî. Belki gösterir ona sersemliğini, dört adamla erkeğimsi bir kızın insafında, bakımında yatarken. "Bu çevrede başka tek kadın yoktur Addie Bundren gibi çörek pişiren," diyorum. "Bir de bakacağız kalkmış gene çörek yapıyor, sonra da kendimizinkini bir türlü satamayacağız." Yorganın altında bir rayın yapacağından fazla çıkıntısı yok, soluk aldığını belli eden tek şey de şiltenin hışırtısı. Yanağındaki saç bile kımıldamıyor, şu tepesinde durup yelpaze sallayan kıza rağmen. Biz bakarken sallamaya devam ederek yelpazeyi öbür eline alıyor.

"Uyuyor mu?" diye fısıldıyor Kate.

"Şuradaki Cash'e bakıyor," diyor kız. Tahtanın içinde gidip gelen testereyi duyuyoruz. Horluyor sanki. Eula pencereden bakıyor. Gerdanlığı çok güzel görünüyor o kırmızı şapkayla. Yirmi beş sentlik olduğunu hiç düşünmezsiniz bile.

"Çörekleri almalıydı," diyor Kate.

Para çok da işime yarayacaktı. Ama zaten fırından başka şeye para harcamadım. Herkes yanlışlık yapar diyebilirim ona, ama az kişi yaptığı yanlışlıktan zararsız çıkar, öyle diyebilirim ona. Yaptığı yanlışlığı herkes yiyemez, diyebilirim.

Avludan biri geliyor. Darl. Kapıdan geçerken içeri bakmıyor. Eula onu yürürken ve arkada gözden yiterken gözlüyor. Eli kalkarak gerdanlığına değiyor hafifçe, sonra da saçına. Benim baktığımı görünce gözleri donuklaşıyor.

DARL

Babamla Vernon arka verandada oturuyorlar. Babam kutunun kapağından altdudağına enfiye sıkıştırıyor, dudağını başparmağı ile işaretparmağının arasında tutup öne doğru gererek yapıyor bunu. Verandadan geçip kabağı kovaya daldırıyorum, ben su içerken dönüp bakıyorlar.

"Jewel nerede?" diye soruyor babam. Sedir ağacından kovada bekletilen suyun ne denli güzel bir tadı olduğunu küçükken öğrenmiştim. Ilığımsı-serin, tıpkı sıcak temmuz yelinin sedir ağaçları arasında eserkenki kokusunu andıran hafif bir tadı vardır. Kovada en az altı saat durmalı, sonra kabakla içilmelidir. Maden kaptan su içmemeli hiç.

Ve geceleri daha da iyidir. Bir zamanlar avludaki ot minderde uzanıp herkesin uyumasını beklerdim, kalkıp kovaya döneyim diye. Kapkara olurdu, raf da kara, hiçlik içinde yuvarlak bir boşluk olan suyun duru yüzünü kepçeyle karıştırarak uyandırmadan kovada belki bir iki yıldız görürdüm, ve içmeden önce belki kepçede de bir iki yıldız. Ondan sonraları daha büyük, daha yaşlıydım. O zamanlar geceliğimin eteklerini yukarı çekip yatmak için hepsinin uyumalarını bekler-

dim, uykularını işiterek, yoklamadan kendimi duyarak, serin sessizliğin organlarıma üflediğini sezip Cash'in de ötede karanlıkta aynı şeyi yapıp yapmadığına meraklanarak yatmak için, belki benim bunu yapmak istemem ya da yapabilmemden iki yıl önceden beri yapıyordu o.

Babamın ayakları iyice yarıktır, parmakları sıkışık, kıvrık, biçimsizdir, çocukluktan beri ev yapısı kunduralarla nemli yerlerde çalışmaktan küçük parmaklarında tırnak kalmamıştır. İskemlesinin yanında potinleri duruyor. Sanki küt baltayla demirden yontulmuşlar. Vernon kente inmiş. Kente tulumla indiğini hiç görmedim. Karısındanmış, diyorlar. Karısı da okulda ders vermişti, bir ara.

Kepçede kalan damlaları yere fırlatarak ağzımı yenime siliyorum. Sabahı bulmadan yağmur yağacak. Belki de karanlık basmadan. "Ahırda," diyorum. "Atları koşuyor."

Orada, atla uğraşıyor. Ahırdan geçip otlağa gidecek. At ortalıkta görünmeyecek: Orada yukarıda, çam fidanlarının serinliğinde. Jewel ıslık çalıyor, tek ve tiz. At soluyor, o zaman Jewel atı görüyor, mavi gölgeler arasında bir süslü an için parıldamakta. Jewel gene ıslık çalıyor; at yokuştan aşağı geliyor, bacakları kaskatı, kulakları titreyerek, gözleri devrilerek, beş altı metre ötede duruyor, yan dönmüş, çocuksu ve tetikte bir duruşla omzunun gerisinden Jewel'ı gözlüyor.

"Buraya gelin, Bayım," diyor Jewel. Kımıldıyor. Öyle hızlı kımıldıyor ki derisi fırıl fırıl dönen alevden diller gibi oluyor. Savrulan yele ve kuyruk ve yuvarlanan gözlerle at şahlanarak biraz koşuyor gene, sonra duruyor, ayakları toplanmış, Jewel'ı gözleyerek. Jewel, eller iki yanma sarkık, ağır adımlarla ona doğru yürüyor. Jewel'm bacakları kımıldamasa atla ikisi güneş altında yabanıl bir resim için tahtadan oyulmuş gibiler.

Jewel neredeyse ona değecek yere gelince at art ayaklarında dikilip Jewel'a sallıyor tekmeyi. Sonra Jewel bir kanat çır-

pıntıları görüntüsünü andıran kıvılcımlı bir toynak kargaşalığma gömülüyor; tekmelerin arasında yukarı kalkık göğsün altında yılanların parıldayan esnekliğiyle kımıldıyor. Kollarından yukarı çekilmeden önce bir an için gövdesini yerden kopmuş, yatay, yılansı bir kamçı gibi görüyor, atın burun deliklerini yakalayarak gene toprağa ininceye dek. Sonra kaskatı, kıpırdamadan, ürkütücü duruyorlar, at başını eğmiş, sertleşmiş, ürperen bacakları üstünde gövdesi kemerlenmiş; Jewel topuklarını yere gömmüş, bir eliyle atın soluğunu keserken öbürüyle boynuna şaplaklar sıralayarak seviyor hem de galiz bir yabanıllıkla sövüyor hayvana.

Korkutucu katı bir boşlukta duruyorlar, at titriyor, inliyor. Sonra Jewel atın sırtında. Kamçı savrulması gibi, yukarı tırmanan bir anafor gibi süzülüyor atın üstüne, gövdesi daha havadayken atın biçimine uygulanmış. Bir an daha at çivilenmiş, başı eğik duruyor ve sonra fırlıyor. Omurga-sarsan bir sıçramalar dizisiyle tepeden iniyorlar. Jewel yüksekte, sülük gibi atın ensesinde, çite varınca at duruyor gene.

"Pekâlâ," diyor Jewel, "ağzının payını aldınsa durabilirsin artık."

Ahırın içinde Jewel hayvan durmadan attan aşağı süzülüp yanında koşuyor, beraberce bölmeye giriyorlar. Arkasına bakmadan at çifte atıyor ona, vuruşunu tabanca sesi gibi duvarda patlatarak. Jewel tekmeyi yerleştiriyor onun karnına: at boynunu kasıyor, dişlerini sıkıyor. Jewel atın suratına yumruğunu vuruyor ve yalaktan kayarak sırtına biniyor. Samanlığa tutunarak başını eğiyor, bölmelerin tepelerinden, açık kapıdan dışarı bakıyor. Yol boş; buradan Cash'in testeresi bile duyulmuyor. Yukarı uzanarak hızla kucaklar dolusu saman dolduruyor yemliğe.

"Ye," diyor. "Hazır bulmuşken yok et bakalım şunları, piç, tatlı kahpenin eniği seni," diyor.

Orda durduğu için, pencerenin tam altında, o kahrolası tabutun üstünde çakarak, testereleyerek durduğu için. Anamın onu görmesi gereken yerde. Aldığı her soluğun onun testeresiyle, keseriyle dolacağı yerde, Bak, dediğinde anamın görebileceği yerde. Bak ne güzel bir şey yapıyorum sana. Söyledim ona başka bir yere gitmesini. Allahaşkına dedim, içinde görmek mi istiyorsun onu. Sanki o küçük bir çocukmuş da, anası gübrem olsaydı çiçek yetiştirirdim deyince ekmek kutusunu alıp ahırdan tezek doldurup getirmiş gibi.

Ve şimdi de o öbürleri orada oturuyor, akbabalar gibi. Bekliyorlar, yelpazeleniyorlar. Çünkü dedim ki eğer sen adamın uykusunu bile kaçırana değin çakıp testerelemesen ve onun elleri battaniyenin üstünde, kazılıp ortaya çıkarılmış iki kök gibi ve yıkamaya çalışıp da temizleyemedin. Yelpazeyi ve Dewey Dell'in kolunu görebiliyorum. Onu bir kendi başına bırakasanız, dedim. Testereleyip çakarak, ve anamın suratında rüzgâr estirerek ki yorulunca içine çekemezsin havayı ve kahrolası testere her seferinde bir sür-

tünme eksik. Bir sürtünme eksik. Bir sürtünme eksik, yoldan geçen herkes durup, bakıp ne iyi marangoz diyene değin. Cash o kilisenin tepesinden düştüğünde bir ben olabilseydim ve babam tepesine odunlar dökülüp hasta yattığında bir ben olabilseydim memleketteki her pezevenk böyle anama bakmaya geliyor olmayacaktı, çünkü eğer bir Tanrı varsa ne halt etmeye var O. Yalnız onunla ben olurduk yüksek bir tepenin üstünde ve ben kayaları tepeden aşağıya suratlarına yuvarlayarak, yakalayıp yakalayıp tepeden aşağı fırlatarak, yüzleri ve dişleri, hepsi Tanrı hakkı için, anam rahatlayana değin ve kırılası testere. Bir sürtünme eksik gitmeden. Bir sürtünme eksik ve rahatlayabilirdik.

Köşeyi dönüp merdivenleri çıkarken bakıyoruz. O bize bakmıyor. "Hazır mısınız?" diyor.

"Sen hazırsan," diyorum. "Dur," diyorum. Duruyor, babama bakarak. Vernon tükürüyor, kımıldamadan. Ağırbaşlı, bilinçli bir rastgetirişle verandanın aşağısındaki çopur toprağa tükürüyor. Babam yavaş yavaş ellerini dizine sürtüyor. Bayırın tepesinden uzaklara bakıyor, ta uzaklara. Jewel bir an onu gözlüyor, sonra kovaya gidip gene su içiyor.

"Kararsızlıktan ben de hiç hoşlanmam," diyor babam.

"Üç dolar demektir bu," diyorum. Babamın gömleğinin sırtına rastlayan yeri geri kalan yerlerinden daha az solmuş. Ter lekesi yok gömleğinde. Hiç ter lekesi görmedim ben babamın gömleğinde. Bir zamanlar, yirmi iki yaşındayken güneşte çalışmaktan hastalanmış, şimdi de terlerse öleceğini söyler herkese. İnanıyor buna sanırım.

"Ya siz dönene dek dayanamazsa," diyor. "Üzgün gidecek."

Vernon tozun ortasına tükürüyor. Ama sabahı bulmadan yağmur gelecek.

"Buna bel bağlamıştı," diyor babam. "Hemen götürülmek

ister. Bilirim onu. Katırları burada hazır tutacağıma söz verdim, buna bel bağladı."

"O zaman daha çok gerekecek şu üç doları kazanmamız," diyorum. Uzaklara bakıyor, ellerini dizlerine sürterek. Dişlerini yitirdiğinden beri dalgınlaşınca ağzı yavaş tekrarlarla içeri göçüyor. Çenesindeki sakal tutamı yüzünün aşağısına yaşlı bir köpek görünüşü veriyor. "Bir an önce karara varırsan iyi edersin, biz de karanlık basmadan gidip yükleriz yükümüzü," diyorum.

"Anam o kadar hasta değil," diyor Jewel. "Kes sesini, Darl."

"Doğru," diyor Vernon. "Bugün biraz kendine gelmiş gibi, bir haftadır daha kötüydü. Jewel'la sen döndüğünüzde ayağa kalkmış olur artık."

"Sen bilmeyeceksin de kim bilecek," diyor Jewel. "Yeterince buralarda askıntı olup seyrettin onu. Sen de, seninkiler de." Vernon ona bakıyor. Jewel'in kan bürümüş yüzünde gözleri soluk tahta gibi. Hepimizden bir karış daha uzun, hep öyleydi. Annem bunun için en çok onu dövdü, en çok da onu sevdi, dedim onlara. Evin içinde en çok göze batan oydu çünkü. Onun için, dedim, adını da Jewel koydu.

"Kes sesini, Jewel," diyor babam, ama sanki pek de dinlemiyormuş gibi. Uzaklara bakıyor, ellerini dizlerine sürterek.

"Vernon'ın arabasını ödünç alabilirsiniz, biz size yetişiriz" diyorum. "Dönmemizi beklemezse."

"Of, kapat şu kırılası çeneni," diyor Jewel.

"Bizimkiyle gitmek ister," diyor babam. Dizlerini ovuyor. "Bundan beteri kimsenin başına gelmemiştir."

"Orada yatıyor, Cash'in kesip çakışını seyrediyor şu batasıca..." diyor Jewel. Kabaca, yabanılca başlıyor ama o sözü çıkaramıyor ağzından. Karanlıkta yiğitliğini tartmak isteyip de kendi sesiyle sessizliğe ürken küçük bir çocuk gibi.

"Nasıl bizim arabayla gitmek istediyse bunun da böyle ol-

masını istedi," diyor babam. "Özellikle kendisi için, hem de sağlam yapıldığını bilirse daha rahat yatacak. Hep böyle özel şeylere düşkün bir kadındı. Siz de biliyorsunuz."

"Özel olsun öyleyse," diyor Jewel. "Ama nasıl isteyebilirsiniz sağlam-" Babamın başının arkasına bakıyor, gözleri soluk tahta gibi.

"Elbette," diyor Vernon, "bitene değin dayanacak. Her şey hazırlanıncaya değin bekleyecek, zamanı gelene değin.. Hem yollar da şimdiki gibi kalırsa onu kente taşımak işten bile olmaz sizin için."

"Yağmur topluyor," diyor babam. "Talihsiz adamım ben. Hiç talihim olmadı." Ellerini dizlerine sürtüyor. "Şu körolası doktorun yüzünden, her an çıkıp gelebilir. Çok geç haber salabildim. Yarın gelip zamanı yaklaşıyor derse bizimki beklemez. Bilirim onu. Araba olsa da, olmasa da, beklemez. Sonra canı da sıkılır. Hiç istemem canı sıkılsın. Jefferson'daki aile mezarlığı, orada bekleyen kandaşları, sabırsızlanır iyice. Söz verdim ben, katırların gidebileceği hızla götürürüz seni çocuklarla diye, bir an önce rahata kavuşsun." Ellerini dizlerine sürtüyor. "Böylesi kimsenin başına gelmemiştir."

"Herkes bir an önce onu oraya götürmek için cehennem ateşiyle yanıp tutuşmasaydı," diyor Jewel o kaba yabanıl sesle. "Cash bütün gün pencerenin tam altında çakıyor, kesiyor şu-"

"Kendi istedi," diyor babam. "Ona karşı ne sevgin var, ne de yumuşaklığın. Hiç olmadı. Kimseye borçlu kalmak istemeyiz biz," diyor, "ne ben, ne o. Hiçbir gün borçlanmadık, ve şimdi o çok daha rahat yatacak çünkü biliyor kendi kanındandı tahtaları kesen, çakan. O ardında hiçbir pürüz kalmasını istemeyen bir kadındır."

"Üç dolar yani," diyorum. "Gitmemizi istiyor musun, yoksa istemiyor musun?" Babam dizlerini ovuyor. "Yarın gün batarken döneriz."

"Şey..." diyor babam. Uzaklara bakıyor, saçları karmakarışık, enfiyeyi yavaşça dişetlerine bastırıyor.

"Haydi," diyor Jewel. Basamakları iniyor. Vernon ustaca tozun içine tükürüyor.

"Gün batarken, ha," diyor babam. "Bekletemem onu."

Jewel geriye bakıyor, sonra evin köşesini dönüyor. Avluya giriyorum, kapıya varmadan sesleri duyarak. Tepeden aşağı hafif eğimli, bizim ev gibi, bir hava akımı avluda esinti yapıyor durmadan, yukarıya doğru. Ön kapının yanma bırakılan bir tüy yükselecek, geri kaykılarak tavana sürtüne sürtüne ilerleyecek, arka kapıdaki aşağı iten akıntıya kapılana değin: sesler de böyle. Avluya girerken sanki tependeki havanın içinden geliyorlarmış gibi.

Şimdiye dek gördüğüm en tatlı şeydi bu. Sanki anasını bir daha hiç göremeyeceğini, Anse Bundren'ın onu, yeryüzünde bir daha hiç görmemecesine, anasının ölüm döşeğinden uzağa ittiğini biliyordu. Her zaman söyledim Darl'ın öbürlerinden başka olduğunu. Hep söyledim anasının huyunu almış bir odur aralarında, doğuştan sevecen bir o vardır. Jewel değil, Jewel ki anası karnında taşırken o kadar sıkıntısını çekti onun, sevip şımarttı, o ise türlü huysuzluk eder, günlerce surat asar, ben yatıştırana değin türlü şeytanlık bulurdu kadını ifrit etmeye. Gelip hoşçakal demek onun yapacağı iş değil. Anasından ayrılış öpücüğünü almak için üç dolardan vazgeçmek onun yapacağı iş değil. Sapma kadar Bundren, kimseyi sevmemek, en az işi görüp en fazla karşılığı almaktan başka şey düşünmemek. Mr. Tull, Darl beklemelerini istemiş diyor. Dedi ki, Darl neredeyse diz çöküp yalvarmış bu durumunda anasını bırakmaya zorlamasınlar onu diye. Ama Anse'la Jewel'ı o üç doları kazanmaktan bir şey vazgeçiremezdi. Anse'ı bilen hiç kimse başka türlüsünü beklemezdi zaten, ama o oğlanı düşünün, o Jewel'ı, bunca

yıllık kendini adamayı, düpedüz ötekilerden ayrı tutulmayı bir yana atıverişini -aldatamazlar beni: Mr. Tull, Mrs. Bundren en az Jewel'ı severdi diyor, ama ben biliyorum işin doğrusunu. Onu kayırdığını bilirdim, Mr. Tull'ın zehirlese hakkıdır dediği zaman, Anse Bundren'da da aynı niteliği tuttuğu gibi- üç dolar için, ölümün eşiğindeki anasına bir ayrılış öpücüğünü esirgiyor.

Ne vardı sanki, son üç hafta ne zaman boş kalsam uğruyordum, kimi zaman uğramamam gerektiği halde, kendi ailemi, işlerimi bırakıyordum son anlarında biri bulunsun, onu yüreklendirecek bildik biri olmadan yanında Büyük Bilinmez'le karşı karşıya gelmesin diye. Bundan dolayı kendime övünç payı çıkarmıyorum: aynı şeyi ben de bekleyeceğim kendim için. Ama şükür Tanrı'ya sevdiğim yakınlarımın yüzünü göreceğim, kendi kanımı, kendi etimi, çünkü en çok kocamla çocuklarımda mutluluğumu buldum, zaman zaman az sıkıntı çektirmediler bana ama, gene de öyle.

Yalnız, tek başına bir kadın olarak yaşadı, gururuyla başbaşa, çevresine başka türlü görünmeye çalışarak, onun varlığına zorla katlandıkları gerçeğini saklayarak, çünkü henüz tabutunda soğumadan kırk mil öteye taşıyorlar gömmek için, böylece Tanrı buyruğunu aşağılıyorlar. Bundren'larla bir toprakta yatmasına izin vermekten kaçınıyorlardı.

"Ama kendi gitmek istedi," dedi Mr. Tull. "Onun isteğiydi kendi kanından insanlar arasında yatmak."

"Öyleyse neden yaşarken gitmedi?" dedim. "Hiçbiri durdurmazdı onu, o küçük bile, artık ötekiler gibi bencil ve taş yürekli olacak kadar büyümüş o da..."

"Kendi isteğiydi," dedi Mr. Tull. "Anse söylerken duydum."

"Sen de Anse'a inanırsın elbet," dedim. "Senin gibileri inanır. Bana anlatma bunları."

"Bana söylememekle benden bir şey kazanacağını ummadığı bir şey söylerse inanırım," dedi Mr. Tull.

"Bana anlatma bunları," dedim. "Bir kadının yeri yaşarken de, öldükten sonra da kocasıyla çocuklarının yanındadır. Zamanım gelince Alabama'ya dönüp seni, kızları bırakmak isteyeceğimi umar mısın, kendi isteğimle orayı bırakıp hem iyilik, hem kötülükte alınyazımı seninkiyle birleştirmişken, ölüme ve daha sonrasına değin?"

"Eh, insanlar çeşit çeşit," dedi.

Umalım öyle olsun. Tanrı'nın ve insanın gözünde doğru yaşamaya çalıştım, Hıristiyan kocamın şerefi ve rahatı, Hıristiyan çocuklarımın da sevgisi ve saygısı için. Öyleki görevimin ve armağanımın bilinciyle yattığım zaman seven yüzlerle çevreleneceğim, sevgili yakınlarımın her birinin ayrılış öpücüğünü armağanıma taşıyacağım. Addie Bundren gibi tek başına ölmek, gururunu, kırık yüreğini saklamak yok benim için. Gideceğine sevinçli. Yatıyor orada, Cash'in tabutunu nasıl hazırladığını görmek için başı kalkık, dikkatsizlik etmesin diye bakması gerek, ötekiler yağmur gelip nehir geçilmeyecek kadar kabarmadan üç dolar kazanmaya zaman var mı kaygısından başka şeye aldırmazlarken. Gerçi o son yükü taşımaya kararlı olmasalar neredeyse kadını yatak örtüleriyle arabaya bindirecek, önce nehri geçecek, sonra durup ne denli Hıristiyanca bir ölümse öyle ölüvermesini bekleyeceklerdi.

Darl başkaydı ama. Gördüğüm en güzel şeydi. Kimi zaman insan doğasına inancımı yitiriyorum; kuşkulanıyorum. Ama Tanrı hep inancımı geri veriyor bana, yaratıklarına karşı cömert sevgisini açıklıyor. Jewel değil, en çok okşayıp koruduğu değil, o değil. O üç doların peşindeydi. Darl'dı, herkesin tembel, garip, Anse'dan daha beter bulduğu, öte yanda Cash, iyi marangoz ve hep gerektiğinden çok iş yapan, ve Jewel hep para getirecek ya da kendinden sözettirecek işler beceren, ve o yarı çıplak kız hep elinde yelpazeyle Addie'nin başında durup onunla konuşmak ya da onu canlandırmak

isteyen olursa hemen onun yerine karşılık veren, sanki herkesi ona yaklaşmaktan alıkoymak istercesine.

Darl'dı. Kapıya geldi, ölmek üzere olan anasına bakarak durdu. Yalnızca baktı ve ben Tanrı'nm cömert sevgisini, sevecenliğini bir daha duydum. Gördüm ki Jewel'la görünüşte öyleydi, ama asıl onunla Darl arasındaydı anlayış ve gerçek sevgi. Yalnızca baktı, görüp üzülmesin diye yaklaşmadı, Anse'ın kendini uzaklara ittiğini, onu bir daha göremeyeceğini biliyordu. Bir şey demedi, yalnızca baktı ona.

"Ne istiyorsun Darl?" dedi Dewey Dell, yelpazeyi durdurmadan, hızla konuşarak, onu bile yaklaştırmayarak. Karşılık vermedi. Yalnız durdu, ölmekte olan anasına baktı, yüreği sözlere boşalamayacak kadar dolu.

Lafe ile benim ilk yanyana pamuk toplamamız. Babam terlemiyor çünkü ölecek o hastalıktan, böylece herkes bize yardıma geliyor. Ve Jewel bir şeye üzülmüyor, yakınımız değil üzüntüde, üzüntü-daş değil. Ve Cash sanki uzun acılı sarı günleri kalaslara kesip bir şeylere çakıyor. Ve babam çünkü komşular birbirlerine hep böyle yapar sanıyor, anlayamaz çünkü hep komşuları kendi işinde kullanmaya alışmış. Ve sanırnam ki Darl üzülsün, yemek masasında otururken gözleri yemeğin ve fenerin ilerisine çakılı, kafatasından kazınıp çıkartılan toprağınızla dolu ve delikler toprağın ötesindeki uzaklıkta doldurulmuş.

Sıra boyunca pamuk topladık, ormanlarla kuytu gölge gitgide yaklaşarak, yaklaşarak, kuytu gölgeye doğru benim çuvalla ve Lafe'in çuvalıyla pamuk toplayarak. Çünkü yapayım mı yapmayayım mı dedim çuval yarı dolu olursa, çünkü demiştim ki orınana vardığımızda çuval dolu olursa benim suçum değil. Dedim ki yapmam gerekmiyorsa çuval dolu olmaz, öbür sıraya dönerim ama çuval dolarsa önleyemem. Baştan beri yapmam gerekiyormuş ve elimden gelebilecek

yokmuş gibi olacak. Ve kuytu gölgeye doğru topladık ve bakışlarımız birlikte boğuluyordu onun ellerine ve benim ellerime değerek ve ben bir şey demedim. "Ne yapıyorsun?" dedim ve o, "Senin çuvalı dolduruyorum," dedi. Ve böylece sıranın sonuna vardığımızda benim çuval doluydu ve elimden bir şey gelmedi.

Ve böylece elimden bir şey gelmediği için oldu. İşte o zamandı ve o zaman Darl'ı gördüm ve biliyordu. Bildiğini bana konuşmaksızın söyledi, anamın öleceğini konuşmaksızın söylediği gibi, ve bildiğini biliyordum çünkü bildiğini konuşarak söyleseydi inanmayacaktım orada olup bizi gördüğüne. Ama bilmediğini söyledi ve ben, "Babama söyleyecek misin öldürecek misin onu?" dedim, konuşmadan dedim bunu ve o, "Ne diye?" dedi konuşmadan. Ve bu yüzden onunla konuşabiliyorum bilerek, nefretle çünkü o biliyor.

Kapıda durup anama bakıyor.

"Ne istiyorsun, Darl?" diyorum.

"Ölecek," diyor. Ve o moruk akbaba Tull geliyor anamı ölürken görmek için ama aldatabilirim onları.

"Ne zaman ölecek?" diyorum.

"Biz geri dönmeden," diyor.

"Öyleyse neden Jewel'ı götürüyorsun?" diyorum.

"Arabayı yüklememe yardım etmesi için," diyor.

Anse ellerini dizlerine sürtüp duruyor. Tulumu solmuş; bir dizinin üstünde demir gibi parlayan bir yabanlık elbiseden kesilmiş şayak yama var. "Kimsenin başına gelmemiştir böylesi," diyor.

"İnsan arasıra geleceği düşünmeli," diyorum. "Ama eninde sonunda iki türlüsü de zarar vermez."

"Hemen yola çıkarılmak isteyecek," diyor. "En iyi şartlarla bile yeterince uzaktır Jefferson."

"Ama yollar iyi şimdilik," diyorum. Bu gece yağmur da yağacak. Anse'ın yakınları New Hope'da gömülü, buradan üç mil bile değil. Ama işte tam onun yapacağı iş bir günlük yolda doğan bir kadınla evlenmek, kadının da ölüp üstüne kalması.

Uzaklara bakıyor, dizlerini ovuyor. "Kimse bu kadar sıkılmaz," diyor.

"Ondan önce dönerler," diyorum. "Ben olsam sıkılmam."

"Üç dolar var sonunda," diyor.

"Bakarsın geri dönmek için acele etmeleri hiç gerekmez," diyorum. "İnşallah öyle olur."

"Gidiyor," diyor. "Aklına koydu iyice." Kadınların yaşaması zor, gerçekten böyle. Kimi kadınlar. Anamı hatırlıyorum, yetmiş yaşından fazla yaşadığını. Her gün çalıştı, güneşte, yağmurda; son çocuğu doğduktan sonra bir gün hastalanmadı, ta ki bir gün şöyle bir çevresine bakındı, sonra gidip o dantel işlemeli, kırk beş yıl sandıktan çıkarıp kullanmadığı geceliğini aldı, giydi, yatağa yatıp, örtüleri üstüne çekip gözlerini kapadı. "Siz hepiniz babanıza elinizden geldiği kadar iyi bakmalısınız," dedi. "Ben yoruldum."

Anse ellerini dizlerine sürtüyor. "Tanrı verir," diyor. Köşeden Cash'in testere, çekiç seslerini işitiyoruz.

Doğru. Daha doğrusu söylenmemiştir. "Tanrı verir." diyorum.

O çocuk tepeye doğru geliyor. Neredeyse kendi boyunda bir balık taşıyor. Balığı yere fırlatıp, "Hah," diye homurdanıyor, omuzundan arkaya doğru büyük adam gibi tükürüyor. Neredeyse kendi boyunda.

"Nedir o?" diyorum. "Domuz mu? Nereden buldun onu?"

"Köprüde," diyor. Ters çeviriyor, ıslaklığıyla altı toza bulanmış, gözü sıvanmış, çamurun altından çıkıntı yapıyor.

"Orada bırakacak mısın onu öyle?" diyor Anse.

"Anneme göstereceğim," diyor Vardaman. Kapıya doğru bakıyor. Hava akımıyla gelen konuşmaları duyuyoruz. Cash'i de, tahtaları çıkarken. "Birileri var içerde," diyor.

"Benimkiler," diyorum. "Bunu görmek onların da hoşuna gider."

Bir şey demiyor, kapıyı gözlüyor. Sonra tozun içinde yatan balığa bakıyor. Ayağıyla çevirip göz çukurunu ayağının başparmağıyla dürterek oyuyor. Anse uzaklara bakıyor. Vardaman, Anse'ın suratına, sonra kapıya doğru bakıyor. Dönüp evin köşesine doğru giderken Anse ondan yana dönmeden sesleniyor.

"Temizle şu balığı," diyor Anse.

Vardaman duruyor. "Neden Dewey Dell temizlemiyormuş?" diyor.

"Temizle şu balığı," diyor Anse.

"Ama, baba," diyor Vardaman.

"Sen temizle," diyor Anse. Çevresine bakmıyor. Vardaman geri dönüp balığı alıyor. Elinden kayıp yere düşüyor balık, ağzı açık, gözü donuk, ölü olmaktan utanıyormuş gibi tozda saklanıyor, bir acele saklanmak istiyormuş gibi yeniden. Vardaman sövüyor. Bacaklarını açıp balığın başında durmuş, büyük adam gibi sövüyor. Anse çevresine bakmıyor. Vardaman balığı gene eline alıyor. Kucağında balığı bir kucak dolusu odun gibi tutmuş, evin köşesini dönüyor, kuyrukla baş iki yandan sarkarak. Neredeyse kendi boyunda.

Anse'ın bilekleri yeninden dışarı uğramış: üstünde kendininmiş gibi duran bir gömlek giydiğini hiç görmedim. Hepsi sanki Jewel ona eskilerini veriyormuş gibi. Jewel da değil ama. O zaman kolludur, ince uzun da olsa. Yalnız ter izi olmaması. İşte bundan dolayı hiç yanılmadan söyleyebilirsiniz Anse'dan başka kimsenin olmadıklarını. Gözleri suratına yapıştırılmış yanık kömür parçaları gibi, uzaklara bakıyor.

Basamaklara gölge vurunca, "Saat beş," diyor.

Tam ben kalkarken Cora kapıya gelerek gitme zamanımızın geldiğini söylüyor. Anse pabuçlarına davranıyor. "Mr. Bundren," diyor Cora, "sakın kalkmayın." Anse pabuçlarını giyiyor, ayaklarını zorla içlerine iterek, her şeyde olduğu gibi sanki hep başaramayacağını, denemekten vazgeçeceğini umarcasına. Avluya çıkınca pabuçların demir gibi takırdadıklarını duyuyoruz. Onun yattığı odanın kapısına doğru yaklaşıyor, gözlerini kırpıştırarak, görmeden önce kendi ilerisine doğru bakınarak, sanki onu kalkmış görmeyi umuyormuş gibi, sandalyede oturur ya da yerleri süpürürken; kapıdan içeri şaşkın şaşkın bakıyor, her bakışında onu hâlâ yatakta bulduğuna şaşıyormuş gibi, yanında

da elinde yelpazeyle Dewey Dell hep. Anse duruyor orada, bir daha kımıldamaya ya da başka hiçbir şey yapmaya niyeti yokmuş gibi.

"Artık gitmeliyiz," diyor Cora. "Tavuklara yem vermem gerek." Hava da yağmur topluyor. Bulutun böylesi yanıltmaz insanı, Tanrı bunu her gün pamuklara yolluyor. Bu değişik bir şey olacak Anse için. Cash hâlâ tahtaları yontuyor. "Bizim yapabileceğimiz bir şey olursa," diyor Cora.

"Anse bize haber verir," diyorum.

Anse bize bakmıyor. Oraya buraya bakıyor, gözlerini kırpıştırarak, o şaşkın duruşuyla, şaşıra şaşıra kendini yitirmiş sonra buna da şaşmış gibi. Cash benim ambarı yaparken de böyle dikkatli çalışsa.

"Anse'a belki de hiç gereği kalmaz, dedim," diyorum. "Umarım kalmaz."

"Aklına koydu," diyor. "Galiba gitmesi gerek."

"Hepimizin başına gelecek," diyor Cora. "Tanrı yardımcınız olsun."

"Şu ekin işi," diyorum. Böyle karısı hastayken sıkışırsa falan yardım edeceğimi söylüyorum, bir kez daha. Bu çevrede oturan çoğu kişiler gibi ben de ona o kadar çok yardım ettim ki, bırakıp gidemiyorum artık.

"Bugün o işe başlamak istiyordum," diyor. "Kafam hiç çalışmıyor bugün."

"Belki de sen göçüp gidersin, o dayanır," diyorum.

"Tanrı öyle isterse," diyor.

"Tanrı yardımcınız olsun," diyor Cora.

Cash benim ambarda da böyle çalışsa. Biz geçerken bakıyor. "Bu hafta gelebileceğimi sanmıyorum," diyor.

"Acelesi yok," diyorum. "Ne zaman boş olursan."

Arabaya biniyoruz. Cora çörek kutusunu kucağına yerleştiriyor. Yağacak.

"Ne yapacak bilmiyorum," diyor Cora. "Hiç bilmiyorum."

"Zavallı Anse," diyorum. "Otuz yıldan fazla çalıştırdı karısı. Sanırım yoruldu artık kadın."

"Bana da öyle geliyor ki otuz yıl daha koşturacak Anse'ı," diyor Kate. "Addie olmazsa pamuk toplama zamanına kalmadan bir başkasını bulur."

"Sanırım Cash'le Darl da evlenebilirler şimdi," diyor Eula.

"Zavallı çocuk," diyor Cora. "Zavallı yavrucak."

"Ya Jewel?" diyor Kate.

"O da evlenir," diyor Eula.

"Hah," diyor Kate. "Herhalde evlenir. Herhalde. Herhalde buralarda Jewel'ı birine bağlanmış görmek istemeyecek kızların sayısı birden fazladır. Eh, üzülmeleri de gerekmez pek."

"Neden Kate!" diyor Cora. Araba sarsılmaya başlıyor. "Zavallı yavrucak," diyor Cora.

Bu gece yağmur var. Evet. Zangırdayan bir araba epey kuru hava sayılır, bir Birdsell için. Ama bu düzelecek. İster istemez düzelecek.

"Alırım dedikten sonra almalıydı o çörekleri," diyor Kate.

ANSE

Kahrolsun şu yol. Hem yağmur da yağacak. Burada durup altıncı duyumla neredeyse görüyorum onları, arkalarında bir duvar gibi kapanırken, onlarla verilmiş sözüm arasında kapanırken. Elimden geleni yapıyorum, aklım erdiği kadar, ama şu körolası çocuklar.

Orada uzanıyor, tam kapımda, gelip geçen her kötü talihin beni bulacağı bir yerde. Addie'ye yol kenarında yaşamak talihlilik değildir dedim, yol buradan geçince, o da tastamam kadınca, "Kalk git öyleyse," dedi. Ama, dedim ona, hiç talihlilik değil bu, çünkü Tanrı yolları yolculuk için yaptı: işte ondan dolayı yolları yeryüzüne yatay yerleştirdi. Bir şeyin durmadan kımıldamasını isterse uzunlamasına yapar o şeyi, yol, at ya da araba gibi, ama bir şeyin konduğu gibi durmasını dilerse onu da dikey yapar, ağaç ya da insan gibi. Ve böylece Tanrı istemedi işte insanların yollarda yaşamasını, çünkü hangisi önce varır, sorarım, yol mu, ev mi? Hiç evin yanma yol kondurduğunu bilir misiniz Tanrı'nın? diyorum. Hayır, hiçbir zaman, diyorum, çünkü yalnız insanlardır evlerini arabasıyla geçen her kişinin kapıya tükürebi-

leceği bir yere kurmadan rahat edemeyen hiç, böylece hep dedirgin olur kalkıp başka yerlere gitmek isterler, Tanrı bir ağaç ya da bir ekin tutamı gibi oldukları yerde durmalarını dilediği halde. Çünkü eğer bir insanın durmadan kımıldayıp bir yerden bir yere gitmesini isteseydi Tanrı, uzunlamasına, karınüstü koymaz mıydı onu, bir yılan gibi? Öyle yapması gerekirdi.

Her av arayan kötü talihin bulup dosdoğru kapıma geleceği bir yere kondurup yolu üstelik de bana böylesine vergi bindirmek. Cash'in şu marangozluğa kalkışmasını bana ödetmek, burada bu yol olmasa kalkışmayacaktı; kilise tepelerinden düşüp altı ay elini kaldıramadan ve Addie ile ben didine didine, ille testeresini kullanması gerekiyorsa burada, evde bir yığın testerelik iş varken.

Darl da. Beni ona karşı çeviriyorlar, körolasıcalar. İşten korktuğumdan değil; her zaman kendimi, ailemi besledim, tepemizde bir dam bulundurdum: beni işçi kullanmaya zorlayacaklar o kendi derdiyle uğraşıyor diye, her zaman gözleri toprakla dolu diye. Önce iyiydi, diyorum onlara, gözü toprağı görürken, çünkü o zaman toprak dikey konmuş gibiydi; şu yol gelip toprağı uzunlamasına yatırınca ve onun gözleri hâlâ toprakla dolu beni ona karşı çevirmeye, yasayı öne sürüp işçi kullanmaya zorlamaya başladılar.

Bunu bana ödeterek. Herhangi bir kadının olabileceği kadar iyiydi, sağlamdı, o yol olmasaydı. Birazcık yatıyordu, kendi yatağında dinleniyordu, hiçbir şeycik istemeden. "Hasta mısın, Addie?" dedim.

"Hasta değilim," dedi.

"Yat biraz da dinlen," dedim. "Hasta olmadığını biliyorum. Biraz yorgunsun. Yat biraz da dinlen."

"Hasta değilim," dedi. "Kalkacağım."

"Kımıldamadan yatıp dinlen," dedim. "Biraz yorgunsun.

Yarın kalkarsın." Ve yatıyordu orada, bir kadının olabileceği kadar iyi, sağlam, o yol olmasaydı.

"Seni çağırmadım," dedim. "Sen kendin tanığımsın çağırmadığıma."

"Biliyorum çağırmadın," dedi Peabody. "Ondan eminim. Nerede?"

"Yatıyor," dedim. "Biraz yorgunca, ama-"

"Sen çık dışarı, Anse," dedi. "Git verandada otur biraz."

Ve şimdi ödemem gerek bunu, ağzında tek dişi kalmayan ben, biraz işlerimi düzeltip dişlerimi yaptıracağım diye umutlanırken, Tanrı'mn verdiği yiyeceği insan gibi yiyebilmek için, o da bugüne dek memleketteki her kadın kadar sağlıklı, sağlamken. O üç dolara gerek duymayı da ödemem gerek. Ve şimdi altıncı duyumla handiyse görebiliyorum yağmurun aramıza girişini, o yoldan kargılanmış bir adam gibi sökün edişini, sanki koca memlekette üstüne yağacak başka ev kalmamış gibi.

İnsanların talihlerine sövdüklerini duymuştum, haketmişlerdi, çünkü Tanrı'ya karşı suçlu kişilerdi onlar. Ama benim üstümde kargıma var diyemem, çünkü kimseye bunu hakedecek bir şey yapmadım. Dindar değilim, ama gönlüm erinçlidir. Böyle olduğunu biliyorum. Ben de kimi şeyler yaptım ya, gösteriş peşinde olanların yaptıklarından ne daha iyi, ne daha kötüydü yaptıklarım, biliyorum Tanrı her düşen serçeye acıdığı gibi bana da acıyacak. Ama dara düşmüş bir adamı bir yolun bu denli hor kullanması gerçekten çekilir şey değil.

Vardaman evin köşesinden geliyor, dizlerine dek kana bulanmış, domuz gibi, o balık da epeyce balta yemiş belki ya da fırlatılıp atılmış köpekler yesin diye. Eh, sanırım büyüyüp adam olmuş kardeşlerinden fazlasını beklememeliyim ondan da. Geliyor, eve bakıyor, sessizce basamaklara oturuyor. "Of," diyor. "İyice yoruldum."

"Git şu ellerini yıka," diyorum. Ama hiçbir kadın Addie'den çok uğraşamazdı büyüğünü de, küçüğünü de adam etmek için: bunu da söylemem gerek.

"Domuz gibi kanla, barsakla doluydu," diyor. Ama bir türlü herhangi bir şeyle ilgilenemiyorum, bu hava sinsice özümü çekip çıkarırken. "Baba," diyor, "annem çok mu hasta?"

"Git şu ellerini yıka," diyorum. Ama bir türlü ilgilenemiyorum.

Bu hafta kente inmiş: ensesinde saçları kısa, saçıyla güneş yanığı arasında beyaz bir kemik gibi bir çizgi uzanıyor. Daha bir kez dönüp bakmadı.

"Jewel," diyorum. Yol, sallanan iki çift katır kulağı arasından geri koşarak arabanın altında yitiyor, yol şerit, arabanın dingili de makara sanki. "Biliyor musun ölecek, Jewel?"

Yeryüzüne gelmemiz için iki kişi gerekiyor, ölmek içinse bir kişi yeter. Dünya böylece varacak sonuna.

Dewey Dell'e söylüyorum: "Ölmesini istiyorsun, kente gidebilmek için: öyle mi?" İkimizin de bildiği şeyi söylemiyor. "Söylemiyorsun, çünkü söylediğin an, yalnız kendine bile söylemiş olsan, doğruluğunu anlayacaksın: öyle mi? Ama doğru olduğunu biliyorsun şu anda. Bunu ne gün anladığını bile söyleyebilirim sana. Neden söylemiyorsun, kendine bile?" Söylemeyecek. Babama söyleyecek misin? Onu öldürecek misin? deyip duruyor yalnızca. "Doğru olduğuna inanmıyorsun, çünkü Dewey Dell'in, Dewey Dell Bundren'ın bu denli kötü talihi olacağına inanamıyorsun: öyle mi?"

Güneş ufuktan bir saat yukarda, şimşek bulutlarının doruğunda kanlı bir yumurta gibi duruyor; ışık bakırlaşmış: gözde kara haberli, burunda kükürtlü, şimşek kokuyor. Peabody gelince ip kullanmaları gerekecek. Soğuk sebze yiyip barsaklarım bozmuş. İple keçi yolundan yukarı çekecekler, kükürtlü havanın içinde balon gibi.

"Jewel," diyorum, "Addie Bundren ölecek biliyor musun? Addie Bundren ölecek?"

Sonunda Anse kendiliğinden beni çağırınca, "Artık kadını iyice yıprandırdı," dedim. Bunun böyle olması iyiydi, önce gitmeyecektim çünkü bakarsın elimden bir şey geliverirdi, kurtarmak zorunda kalırdım, Tanrı saklasın. Belki cennette de Medical College'daki gibi saçma ahlâk kuralları vardır diye düşündüm, belki de beni çağıran Vernon Tull'dır gene dedim kendi kendime, son dakikada oraya getirten, tam Vernon'ın yapacağı iş, Anse'ın parasını da kendininmiş gibi sakınır. Ama havanın nasıl olacağını anlayacak zaman geçince baktım ki beni çağırtan Anse'dan başkası olamazdı. Talihsiz bir adamdan başka kimsenin fırtınayla karşı karşıyayken doktor aramayacağını biliyordum. Ve gene biliyordum ki Anse kendisi de doktor getirmek gerektiğini anladıysa, zaten işişten geçmiştir.

Pınara vardığım, inip atları bağladığım sırada, güneş kocaman bir dağ sırasına, gökyüzüne dökülmüş bir kömür yığınına benzeyen kara bir bulut dizisinin arkasına saklanmıştı, rüzgâr yoktu. Oraya varana dek, bir mil boyunca Cash'in testeresini duydum. Anse keçiyolunun üstündeki bayırın tepesinde duruyor.

"At nerede?" diyorum.

"Jewel aldı, gitti," diyor. "Başka kimse tutamaz ki. Yokuşu tırmanman gerekecek."

"Ben mi tırmanacağım, yüz on kiloyla?" diyorum. "Bu pis duvara mı tırmanacağım?" Orada bir ağacın yanında duruyor. Yazık, Tanrı ağaçlara kök, yarattığı Anse Bundrenlar'a da ayak ve bacak vermek gibi bir yanlışlık yapmış. İkisinin yerlerini bir değiştirseydi, bu memleketin bir gün ormansız kalacağı üzüntüsü kalkardı. Başka memleketlerin de. "Ne yapmamı istiyorsun?" diyorum. "Burada durup şu bulut tepemizde patlayınca buralardan uçup gitmemi mi?" Atla bile olsa otlaktan bayırın tepesine çıkıp eve varmak on beş dakika alırdı. Keçiyolu üflenerek bayıra yapıştırılmış çarpık bir organ gibi görünüyor. Anse on iki yıldır kente inmedi. Ve anası da nasıl çıkmış oraya, onu doğurmak için, Anse anasının oğlu olduğuna göre.

"Vardaman ipi getiriyor," diyor.

Biraz sonra Vardaman pulluk ipiyle beliriyor. Ucunu Anse'a verdikten sonra kangalı açarak aşağı iniyor.

"Sıkı tut," diyorum. "Bu gelişimi zaten deftere yazdım, onun için oraya varsam da, varmasam da senden paramı isterim."

"Tutuyorum," diyor Anse. "Gelebilirsin yukarı."

Neden vazgeçip dönmediğimi anlıyorsam körolayım. Yetmiş yaşında bir adam, yüz on kiloyla, bir ip ucunda dağdan yukarı çekiliyor. Sanırım vazgeçmeden önce defterde elli bin dolarlık ödenmemiş hesap biriktirmem gerekiyor da ondan. "Karın ne halt etmek istiyor," diyorum, "bu dağın tepesinde hastalanır mı insan?"

"Kusura bakma," diyor. İpi bıraktı, atıverdi elinden, eve doğru döndü. Burada hâlâ biraz gün ışığı var, kükürtlü kibrit renginde. Tahtalar kükürtten yapılma şeritlere benziyor. Cash arkasına bakmıyor. Vernon Tull, o görüp iyi olduğunu

söylesin diye Cash'in her tahtayı pencereye getirdiğini anlatıyor. Oğlan bize yetişiyor. Anse dönüp bakıyor. "İp nerede?" diye soruyor.

"Bıraktığın yerde," diyorum. "Ama şimdi ip mip düşünme. Nasıl olsa gene o bayırdan ineceğim giderken. Fırtınanın beni burada yakalaması hiç işime gelmez. Bir yakalanırsam sonra çok uzaklara uçarım."

Kız yatağın yanında durmuş, yelpaze sallıyor. Biz içeri girince başını çevirip bakıyor. Şu geçen on gündür ölü. Herhalde Anse'ın bir parçası olduğu için bu kadar değişikliği bile yapamıyor, buna değişiklik denirse. Gençken ölümün nasıl gövdenin doğal bir davranışı olduğuna inandığım aklıma geliyor; artık yalnızca bir zekâ işi olduğunu biliyorum - yoksunluk acısını çeken kişilerin zekâları. Nihilistler bunun bir son olduğunu söylerler; İncil'e inananlar ise bir başlangıç; gerçekte tek başına bir kiracının ya da bir ailenin bir evden ya da bir kentten başka yere taşınmasından daha fazla bir şey değildir.

Bize bakıyor. Görünüşte yalnız gözleri kımıldıyor. Bize dokunuyormuş gibi, görüşü ya da bilinciyle değil de, bir hortumdan akan suyun insana değişi gibi, akan su değme anında hortumun ağzından tümüyle ayrılmıştır, sanki hiç orada olmamıştır daha önce. Anse'a bakmıyor hiç. Bana, sonra çocuğa bakıyor. Örtünün altında bir demet çürük değnekten fazla çıkıntı yapmıyor.

"Ee, Miss Addie," diyorum. Kız yelpazeyi durdurmuyor. "Nasılsın, bacım?" diyorum. Sıskacık başı yastığa dayalı, çocuğa bakıyor, "Hem beni buralara getirdin, hem de fırtına çıkardın." Sonra Anse'la çocuğu dışarı gönderiyorum. Odadan çıkan çocuğu gözüyle izliyor. Gözünden başka yeri kımıldamadı.

Odadan çıktığımda çocukla Anse verandadalar, oğlan basamaklara oturmuş, Anse bir direğin yanında durmuş, da-

yanmıyor bile, kolları sarkmış, saçı tepesine bastırılmış, sudan çıkmış horoz gibi. Gözlerini kırpıştırarak başını çeviriyor.

"Neden daha önce çağırtmadın?" diyorum.

"Bir yığın iş çıktı," diyor. "Çocuklarla birlikte bitirmek istediğimiz ekinler vardı, hem Dewey Dell ona iyi bakıyordu, sonra komşular da gelip yardım falan ediyorlardı, sonra şöyle bir düşündüm..."

"Paranın cehenneme kadar yolu var," diyorum. "Parasını ödemeye hazır olmayan bir adama askıntı olduğumu duydun mu hiç?"

"Para değil," diyor. "Düşündüm ki... Gidiyor, değil mi?" Küçük piç kurusu en üst basamakta oturmuş, kükürt renkli ışıkta her zamankinden ufak görünüyor. Bu memleketin kötü yanı burada: her şey, hava, hepsi, oldukları yerde çok fazla kalıyor. Toprağımız da nehirlerimiz gibi: donuk, yavaş, sert; insan yaşantılarını da kendi amansız, düşüncelerle yoğun görünüşünde yaratıp biçimlendiriyor. "Biliyordum," diyor Anse. "İyice inandım artık. Aklına koymuş."

"Hiç de kötü olmaz," diyorum. "Değersiz bir-" Üst basamakta oturuyor, ufak, soluk tulumu içinde kımıldamadan. Dışarı çıktığımda bana baktı, sonra da Anse'a. Artık bakmıyor bize. Oturuyor orada.

"Ona söyledin mi?" diyor Anse.

"Niye?" diyorum. "Ne halt etmeye?"

"Bilir. Seni görünce anlayacağını biliyordum, yüzünde yazılıymış gibi. Söylemem gerekmez. Aklma-"

Arkamızdan kız, "Baba" diyor. Kıza bakıyorum, yüzüne.

"Çabuk, koş," diyorum.

İçeri girdiğimizde gözünü kapıya dikmiş. Bana bakıyor. Gözleri gazı bitmeden son bir kez parlayan fenerler gibi. "Sizin dışarı çıkmanızı istiyor," diyor kız.

"Addie," diyor Anse, "ta Jefferson'dan seni iyileştirmeye gelmişken, olur mu hiç?" Beni süzüyor: gözlerini duyuyo-

rum. Sanki gözleriyle bana bir şeyler fırlatıyor. Böylesini kadınlarda daha önce de görmüştüm. Odaya acıma, derde ortak olma duygularıyla, elle tutulur gerçek bir yardım imkânıyla girenleri gözleriyle kovar, onları hiçbir zaman araba atından üstün tutmamış değersiz bir hayvana sarılırlar. Anlayışın ötesindeki sevgi dedikleri bu işte: bu gurur, yanımızda getirdiğimiz, ameliyat odalarına taşıdığımız, inatla, kızgınlıkla yeniden toprağa götürdüğümüz bu iğrenç çıplaklığımızı saklama isteğimiz. Odadan çıkıyorum. Verandanın ötesinde Cash'in testeresi durmamacasma tahtanın içine içine homurdanıyor. Bir dakika sonra anası onu çağırıyor, sesi kaba ve güçlü.

"Cash," diyor, "hey, Cash!"

Babam yatağın yanında duruyor. Bacağının arkasından yuvarlak başı, açılmak üzere ağzıyla Vardaman bakıyor. O, gözünü babama dikmiş; tüm yiten hayatı gözlerine dolmuş, ısrarlı, onulmaz. "Jewel'ı istiyor" diyor Dewey Dell.

"Addie," diyor babam, "Darl'la bir yük daha götürmeye gitti. Daha zaman vardır diye düşündüler, sen dönmelerini beklersin diye, sonra o üç dolar falan..." Eğilip elini elinin üstüne koyuyor. Bir an daha bakıyor babama, suçlamadan, hiçbir şey yapmadan, babamın sesinin geri getirilemeyecek duraklayışını yalnız gözleriyle dinlercesine. Sonra kalkınıyor, oysa on gündür kımıldamadıydı. Dewey Dell eğiliyor, yatırmaya çabalıyor.

"Ana," diyor; "ana."

Oysa o pencereden dışarı bakıyor, azalan ışıkta tahtalara eğilmiş, karanlığın içlerine doğru didinen, sanki testerenin gidip gelmesi kendi kendine ışık tutuyormuş gibi, tahtayla testere ışık doğruyorlarmış gibi tahtalara sokulan Cash'e bakıyor.

"Hey, Cash," diye bağırıyor, sesi kaba, kalın, hiç de güçsüz sayılmaz. "Hey, Cash!"

Alacakaranlıkta pencereyle çerçevelenmiş sıska surata bakıyor Cash. Çocukluğundan beri geçmiş tüm zamanların bileşik resmi bu. Testereyi bırakıp görsün diye tahtayı kaldırıyor, içindeki suratın kımıldamadığı pencereye bakarak. İkinci bir tahtayı birincinin yanma getirip bitince alacakları durumu gösteriyor, daha yerde olanlara işaret ediyor, boşlukta eliyle sandığın bitmiş biçimini çiziyor. O, bir an daha Cash'e bakıyor bileşik resimden, ne kınayarak, ne de överek. Sonra surat siliniyor.

Babama gözünü bile değdirmeden arkasına yaslanıp başını çeviriyor. Vardaman'a bakıyor; birden gözlerine canlılık akıveriyor. Bir sürekli an boyunca iki alev parıldıyor. Sonra sönüyor bu iki alev, biri eğilip üstlerine üflemiş gibi.

"Ana," diyor Dewey Dell; "ana!" Yatağın üstüne eğilmiş elleri biraz yukarda son on gündür olduğu gibi hâlâ yelpazeyi sallıyor, ağlamaya başlıyor. Sesi güçlü, genç, titrek, duru, kendine özgülüğü ve yoğunluğuyla sarmalanmış; yelpaze bir aşağı bir yukarı sallanmakta direniyor, işe yaramaz havayı fısıldıyor. Sonra kendini Addie Bundren'ın dizlerine atıyor, yapışıyor ona, gençliğinin zorlu gücüyle sarsıyor, birden Addie Bundren'dan artakalan bir avuç çürük kemikle karşılayıp yığılıverene değin, yatağı, şiltelerden umutsuzluk ünlemleri çıkartıp mırıldatarak, fısıldatıp titreterek, kolları yanlara açılmış, bir elinde yelpaze, sonuna varmış soluğuyla hâlâ örtüleri döverek.

Babamın bacağının arkasından Vardaman bakıyor, yüzünün tüm rengi suratından boşalıp iyice açılmış ağzına akın ediyor, sanki emmekten dişlerini gövdesinde et haline getirmiş. Yavaşça yataktan uzaklaşıyor, gözleri yuvarlak, solgun yüzü karanlığa gömülüyor kaçan bir duvara yapıştırılmış bir kâğıt parçası gibi ve böylece kapıdan dışarı.

Alacakaranlıkta babam yatağa eğiliyor, kamburlaşan görüntüsü içinde düşünmek için bile fazla derin ya da fazla

durgun bir bilgelik saklayan o eğri büğrü tüylü, karamsar saldırının baykuşsu özelliğine katılıyor.

"Tanrı bildiği gibi yapsın bu oğlanları," diyor.

Jewel, diyorum. Tepemizden gün dümdüz ve külrenginde geçiyor, uçan külrenkli mızraklarla güneşi saklıyor. Yağmurda katırlardan biraz buğu çıkıyor, çamurla sapsarı sıvanmışlar, dışta kalanı ayağı kayarak yaptığı hamlelerle yolun hendeğin üstüne gelen yanında gidiyor. Kereste yığını donuk sarı parıldıyor, yağmur yemiş ve kurşun gibi ağır, kırık tekerleğin üstünden hendeğe doğru dik bir açıyla eğilmiş; kırılmış tekerlek engelleriyle Jewel'ın bileklerinden ne su ne toprak sarı bir nesne akıyor, ne su ne toprak sarı yolla karışıyor, tepeden aşağı ne yer ne gök, koyu yeşil akan bir yığında eriyor. Jewel, diyorum.

Cash, elinde testere, kapıya geliyor. Babam kamburlaşmış, kolları sarkmış, yatağın başında duruyor. Başını çeviriyor, şapşal profili, çenesi ağzına enfiye doldurmaya çalışırken yavaşça içeri göçüyor.

"Gitti," diyor Cash.

"Gitti, bizi bıraktı," diyor babam. Cash bakmıyor ona. "Bitirmene ne kadar kaldı?" diyor babam. Cash karşılık vermiyor. Elinde testere, içeri giriyor. "İşine baksan iyi olur sanırım," diyor babam. "Elinden geleni yapmalısın, şimdi çocuklar da yok." Cash anamın yüzüne bakıyor. Babamı dinlemiyor bile. Yatağa yaklaşmıyor. Odanın ortasında duruyor, terleyen kolları hafifçe testere tozuna bulanmış, testere bacağının yanına sarkmış, yüzü durgun. "Sıkışırsan belki yarın birileri gelip sana yardım eder," diyor babam. "Vernon olabilir." Cash dinlemiyor. Sanki karanlık son durak olan toprağın habercisiymişçesine alacabulacalıkta soluklaşan surata, bir yere değmeden karanlığın üstünde ölü bir yaprağın süzülen görüntüsüymüş gibi görünen erinçli, katı surata bakıyor. "Sana yardım edecek Hıristiyan vardır yeterince," diyor babam. Cash dinlemiyor. Biraz sonra babama bakmadan dönüp oda-

dan çıkıyor. Testere horlamaya başlıyor gene. "Acımızda bize yardım ederler," diyor babam.

Testerenin sesi sürekli, becerikli, acelesiz, ölen ışığı karıştırıyor, öyle ki testerenin her gidip gelişinde suratı bir dinleme ve bekleme anlamıyla uyanıyormuş, yattığı yerden gidip gelişleri sayıyormuş gibi. Babam surata, Dewey Dell'in saçının kara yayılışına, yanlara açılmış kollarına, örtülerin üstünde şimdi kımıldamadan duran yelpazeyi sımsıkı tutuşuna bakıyor. "Yemeği hazırlasan iyi olur," diyor.

Dewey Dell kımıldamıyor.

"Kalk haydi, artık, yemeği hazırla," diyor babam. "Gücümüzü yitirmemeliyiz. Sanırım Doktor Peabody de adamakıllı açtır, buralara kadar geldi. Sonra Cash de hemen yemeli ki işe dönüp zamanında bitirsin."

Dewey Dell davranıp ayağa kalkıyor. Surata bakıyor. Yastığın üstünde solgunlaşan bir tunç döküm gibi, yalnız ellerinde canlılığa benzer bir şey kalmış: bükük ve budaklık bir durağanlık; harcanmış ama tetikte bir nitelik ki daha bitkinliğin, yorgunluğun, didinmenin izlerinden kurtulmamış, sanki bu dinlenmenin gerçekliğine hâlâ inanmamışlar gibi, süregelemeyeceğini bildikleri bu durumun başında nasırlı ve pintice bir tetiklikle nöbet tutuyorlar.

Dewey Dell eğilip örtüleri bu ellerin altlarından geçirip çeneye doğru çekiyor, eliyle düzleyerek. Sonra babama bakmadan yatağı dolanıp odadan çıkıyor.

Peabody'nin olduğu yere gidecek, alacakaranlıkta arkasından gözleyebileceği bir yerde duracak, öylesine sürekli bir bakış ki Peabody onun gözlerini sezip dönerek şöyle diyecek: Pek o kadar üzülmezdim, ben olsam. Yaşlıydı, hastaydı da. Çok çekiyordu. İyileşemezdi. Şimdi Vardaman da büyüyor, seninle birlikte hepsine bakmak için. Ben olsam kendimi üzmemeye çalışırdım. Gidip biraz yemek hazırlasan iyi edersin. Fazla bir şey olmasın. Ama yemeleri gerek gene de, ve Dewey Dell

ona bakarak diyecek. Bir istesen benim için neler yapabilirdin. Bir bilsen. Ben ben'im ve sen sensin ve ben biliyorum ve sen bilmiyorsun ve bilseydin neler yapabilirdin benim için ve yapsaydın sana söyleyebilirdim o zaman ve o zaman sen ve ben ve Darl'dan başkasının bilmesi gerekmezdi.

Babam yatağın başında duruyor, kolları sarkık, kambur, kımıldamadan. Elini başına götürüp kaçını karıştırıyor, testereyi dinliyor. Yatağın yanma biraz daha yaklaşıp ellerini ovuşturuyor, avucunu, elinin dışını pantolonuna silip onun yüzüne dokunuyor, sonra da örtüde ellerinin çıkıntı yaptığı yerlere. Dewey Dell'in yaptığı gibi dokunuyor örtüye, çeneye doğru kırışıklıkları düzeltmek isteyip bozarak. Sakarca gene düzeltmeye çalışıyor, eli pençe gibi hantal, yaptığı kırışıkları düzeltmeye uğraşırken aynı anda her yerde bulunmakta ayak direyen yeni kırışıklar elinin altından çıkıveriyor, sonunda vazgeçene dek, sonra eli yanma düşüp gene avucu ve elinin üstü bacağına sürtünüyor. Testerenin sesi odanın içine sürekli horluyor. Babam enfiyeyi ağzına alırken sessizce bir şey törpüler gibi soluk alıyor. "Tanrı'mn istediği olur," diyor. "Şimdi artık dişlerimi yaptırabilirim."

Jewel'ın şapkası güçsüzce ensesine sarkıyor, dingilin yanında çürük bir kütüğü dayanak yapmaya çalışırken, hendekte bileklerine dek selin içinde, omuzuna bağlı keten çuvaldan sular seller gibi boşalıyor. Jewel, diyorum, öldü, Jewel. Addie Bundren öldü.

VARDAMAN

Sonra koşmaya başlıyorum. Arkada verandanın yanma gelip duruyorum. Sonra ağlamaya başlıyorum. Tozda neredeydi balık, sezebiliyorum. Şimdi balık-değil-balık parçalara kesilmiş, ellerimde, tulumumda kan-değil-kan var. Demek o zaman öyle değildi. Olmamıştı o zaman. Ve şimdi öylesine ilerlerde ki yetişemiyorum ona.

Ağaçlar, sıcak günlerde kabara kabara serin toza çıkan tavuklara benziyor. Verandadan atlarsam balık neredeydi, oraya düşeceğim, ve şimdi o hep balık-değil-balıklara kesilmiş. Yatağı ve anamın suratını ve onları işitiyorum, hani o gelip de bu işi yapan var ya, o yürürken döşemenin sarsıldığını duyuyorum. Gelip yaptı anam iyiydi ama gelip yaptı.

"Kahpenin eniği şişko."

Verandadan atlayıp koşuyorum. Ahırın üstü alacakaranlıktan süzülerek beliriyor. Eğer atlarsam sirkteki pembeli kız gibi içinden geçebileceğim, sıcak kokuya, beklemeye gerek kalmadan. Ellerim çalıları yakalıyor; ayaklarımın altından taşlarla tozlar molozlarca yuvarlanıyor.

Sonra gene soluyabiliyorum, sıcak kokuda. Bölmeye giri-

yorum, ata değmeye çalışıyorum, sonra ağlayabilirim, sonra ağlamayı kusuyorum. Çifte atmayı bırakır bırakmaz yapabilirim, sonra ağlayabilirim, ağlamak yapabilirim.

"Öldürdü onu. Öldürdü onu."

Canlılığı derinin altında belirgin, elimin altında, alacalarının altında belirgin, ezikliğin ağlamaya başladığı burnumun içine kokuyor, ağlamayı kusarak, sonra soluyabiliyorum, kusarak onu. Epeyce gürültü yapıyor. Ellerimin altından kollarıma tırmanan canlılığı koklayabiliyorum, sonra bölmeden çıkabilirim.

Bulamıyorum. Karanlıkta, tozun içinde, duvarlar, bulamıyorum. Ağlamak epeyce gürültü yapıyor. Keşke böyle gürültü yapmasa. Sonra araba ahırında buluyorum, tozun içinde, sonra oradan koşup yola çıkıyorum, sopa sırtımda hoplayarak.

Beni koşarken görüp kasılmaya başlıyorlar, gözleri devriliyor, burunlarından soluyorlar, bağlayan dizginlere asılıyorlar. Vuruyorum. Sopanın vuruşunu işitiyorum; kafalarına, göğüslerine vururken görüyorum, kimi gerileyip ileri atılınca boşa savruluyor, sevinçliyim ama.

"Anamı öldürdünüz!"

Sopa kırılıyor, onlar gerileyip soluyor, ayakları seslice yere vuruyor; seslice çünkü yağmur yağacak, hava boş yağmur için. Ama daha çok var. Onlar kasılıp gerilerken oraya buraya koşup vuruyorum.

"Öldürdünüz onu!"

Vuruyorum onlara, vuruyorum, uzun bir atılışla dönüyorlar, araba iki tekerlek üstünde dönüyor ve mıhlanmış gibi kımıldamadan duruyor ve atlar da kımıldamıyor, sanki art ayaklarından bir dönengenin ortasına çakılmışlar.

Tozun içinde koşuyorum. Göremiyorum, iki tekerlek üstüne eğilmiş arabanın gittiği emici tozda koşuyorum. Vuruyorum, sopa yere çarpıyor, zıplıyor, toza vurup gene havaya

ve toz yolda dōneniyor içinde bir otomobil olduğu zamandan daha hızlı. Sonra sopaya bakarak ağlayabiliyorum. Elimde kırılmış, uzun bir sopaydı, ocaklık odundan daha uzun değil artık. Fırlatıyorum ve ağlayabiliyorum. Şimdi çok gürültü yapmıyor.

İnek geviş getirerek ahırın kapısında duruyor. Benim geldiğimi görünce bōğürüyor, ağzı şapırdayan yeşilliklerle dolu dili şapırdıyor.

"Sağmayacağım seni. Onlar için hiçbir şey yapmayacağım."

Ben yanından geçerken döndüğünü duyuyorum. Döndüğümde tatlı, sıcak, sert soluğuyla tam arkamda.

"Sōylemedim mi sana, yapmayacağım?"

Koklayarak dürtüyor. Kapalı ağzının içinden derin derin inliyor. Elimi çekiyorum, Jewel gibi sōverek.

"Defol şimdi."

Dōrt ayak koşuyorum ona. Geri sıçrıyor, yana çekilip duruyor, beni gōzleyerek. İnliyor. Keçiyoluna çıkıp orada duruyor, yolun ilerisine bakıyor.

Ahır karanlık, sıcak, kokulu, sessiz. Tepenin doruğuna bakarak sessizce ağlayabiliyorum.

Cash tepeye doğru geliyor, kiliseden üstüne düştüğü bacağıyla topallayarak. Pınara, sonra yola, sonra da ahıra bakıyor. Yoldan aşağı dimdik iniyor, atların kırık bağlanma yerine, yoldaki toza ve sonra tozun gittiği yolun yukarısına bakıyor.

"Sanırım Tull'gilleri geçmişlerdir şimdiye değin. Sanırım geçmişlerdir."

Cash dönüp keçiyolundan yukarı doğru topallıyor.

"Kōrolası. Gōsterdim ona. Kōrolası."

Ağlamıyorum şimdi. Bir şey değilim. Dewey Dell tepeye gelip beni çağırıyor. "Vardaman." Bir şey yapmıyorum. Sessizim. "Vardaman, hey." Şimdi sessizce ağlayabiliyorum, gōzyaşlarını duyarak, işiterek.

"O zaman yoktu. O zaman olmamıştı. Orada, yerde yatıyordu. Şimdi de pişirmeye hazırlanıyor."

Karanlık. Tahtayı işitiyorum, sessizlik: biliyorum onları. Ama yaşayan sesler değil, onunki bile değil. Sanki karanlık onu bütünlüğünden ayırıp bağıntısız bileşimlere bölüyor gibi - kokular, ayak vurmalar; serinleyen et ve amonyaklı kıl kokuları; içinde, bütünden kopmuş ve gizli ve alışılmış, benim var'ımdan başka bir var bulunan, bağdaşımlı bir alacalı deri ve güçlü kemik tümü görüntüsü. Erirken görüyorum onu - bacaklar, devrilen bir göz, soğuk alevler gibi süslü bir alacalık - ve karanlığın içinde solan bir sonuçlanmayla yüzüyorlar; hepsi bir, ama ne o ne öteki değil; tümü şu ya da bu ama gene hiç. İşitmenin ona yaklaştığını, okşadığını, sert biçimini biçimlendirdiğini görüyorum - topuk, kalça, omuz, baş: koku ve ses. Korkmuyorum.

"Pişirilip yenmiş. Pişirilip yenmiş."

İstese neler yapabilirdi benim için. Her şeyi yapabilirdi benim için. Sanki yeryüzünde benim için her şey barsak dolu bir teknede de insan düşünüyor başka bir şeye, çok önemli bir şeye nasıl yer kalır bu teknede diye. O büyük bir barsak teknesi, ben küçük bir barsak teknesi ve eğer büyük bir barsak teknesinde başka önemli şeylere yer yoksa küçük bir barsak teknesinde nasıl olabilir. Ama içimde olduğunu biliyorum, çünkü Tanrı kötü bir şey olduğunu belli edecek bir işaret vermiş kadınlara.

Yalnız olduğumdan. Bir yoklayabilseydim onu, durum değişirdi, çünkü yalnız olmazdım. Ama ben yalnız olmayınca da herkes anlardı. Ve o bana ne kadar yardım edebilirdi, o zaman yalnız olmazdım. O zaman yalnızlığımda da iyi olurdum.

Lafe'le aramıza girmesine aldırmazdım onun, Darl'ın Lafe'le aramıza girdiğindeki gibi, böylece Lafe de yalnız şimdi. O Lafe, ben Dewey Dell, annem ölünce kendimden öteye ve dışına, Lafe'in de, Darl'ın da dışına ve ötesine gitmeye zorunluydum acı duymak için çünkü o nasıl yardım edebilirdi bana ve kendi bilmiyor bunu. Bilmiyor bile bunu.

Arka verandadan ahırı göremiyorum. Sonra Cash'in testere sesi o yandan geliyor. Evin dışında bir köpek gibi, evin çevresinde dolaşıp hangi kapıya çıksanız oraya geliyor, içeri girmek için bekliyor. Ben senden çok üzülüyorum, dedi, ben de sen üzülmenin ne olduğunu bilmezsin onun için üzülemiyorum, dedim. Uğraşıyorum ama üzülebilecek kadar uzun boylu düşünemiyorum.

Mutfağın ışığını yakıyorum. Çentikli parçalara kesilmiş balık tavada sessizce kanıyor. Bir acele dolaba koyuyorum, avluyu dinliyorum, duyuyorum. Ölmesi on gün sürdü; belki öyle olduğunu daha bilmiyor. Belki Cash'e değin gitmeyecek. Ya da Jewel'a belki. Dolaptan sebze tabağını, soğuk ocaktan ekmek kutusunu alarak duruyorum, kapıyı gözleyerek.

"Vardaman nerede?" diyor Cash. Fener ışığında testere tozuna bulanmış kolları kum gibi görünüyor.

"Bilmiyorum. Görmedim."

"Peabody'nin atları kaçmış. Bak bakalım Vardaman'ı bulabilecek misin. At ona karşı koymuyor, o yakalayabilir."

"İyi. Söyle de yemeğe gelsinler."

Ahırı göremiyorum. Nasıl üzüleceğimi bilmiyorum, dedim. Nasıl ağlayacağımı bilmiyorum. Denedim, ama beceremedim. Az sonra testerenin sesi geliyor, tozların içinden kapkaranlık geliyor ses. O zaman görüyorum onu, tahtanın üzerinde aşağı yukarı giderken.

"Yemeğe gel," diyorum. "Söyle ona." Her şeyi yapabilirdi benim için. Ama bilmiyor bunu. O kendinin barsakları, ben kendimin barsaklarıyım. Ben bir de Lafe'in barsaklarıyım. Evet, öyle. Anlamıyorum neden kentte kalmadı. Biz köy insanlarıyız, kent insanları kadar iyi değiliz. Neden kalmadı anlamıyorum. Sonra ahırın tepesini görüyorum. İnek, böğürerek, yolun dibinde duruyor. Arkama döndüğümde Cash gitmiş.

Ayranı içeri taşıyorum. Babam, Cash, bir de o masadalar.

"Oğlanın yakaladığı o büyük balık nerede, bacım?" diyor.

Ayranı masaya koyuyorum. "Pişirecek zamanım olmadı."

"Yalnız turp yeşilliğiyle doyar mı benim gibi koca adam," diyor. Cash yiyor. Kafasının çevresinde şapkasının damgası terden saçına geçmiş. Gömleği terden kabarmış. Ellerini, kollarını yıkamamış.

"Biraz bekleyebilirdin," diyor babam. "Vardaman nerede?"

Kapıya doğru gidiyorum. "Bulamıyorum."

"Hey, bacım," diyor; "aldırma balığa. Bu da yeter herhalde. Gel, otur."

"Aldırdığım yok," diyorum. "Yağmura kalmadan sütü sağacağım."

Babam kendine yemek alıp tabağı ötekilere doğru itiyor. Ama yemeye başlamıyor. Elleri tabağın iki yanında yarı kapalı, başı biraz eğik, dağınık saçı fener ışığında dimdik. Kafasına tokmağı yedikten sonra canını yitiren ama öldüğünü de daha anlamamış bir dana gibi.

Ama Cash yiyor, o da yiyor. "Bir şeyler yesen iyi edersin," diyor. Babama bakıyor. "Cash'le benim gibi. Yemen gerek."

"Evet," diyor babam. Kalkıyor, su birikintisinde otururken üstüne doğru koşup ürküttüğün bir dana gibi. "Çok görmezdi bana bunu o da."

Evden görünmeyecek bir yere gelince hızlanıyorum. İnek bayırın eteğinde böğürüyor. Koklayarak, soluğunu tatlı, sıcak bir esinti ile giyimlerimin içine, sıcak çıplaklığıma üfleyerek burnunu uzatıyor, inildiyor. "Biraz beklemen gerek. Sonra bakarım sana." Peşimden ahıra, kovayı bıraktığım yere geliyor. İnleyerek kovanın içine soluyor. "Dedim ya. Şimdi beklemen gerek. Yapabileceğimden çok işim var." Ahır karanlık. Ben geçerken çifteyi duvara sallıyor. Yürüyorum. Kırık payanda solgun duruyor. O zaman bayırı görebiliyorum, havanın yüzümde esişini duyabiliyorum, gene yavaş ve donuk, azalan karanlık ve boş görüşle, çam kümeleri bayırın üstünde kabarıyor, gizli ve bekleyerek.

Kapının yanında ineğin görüntüsü kovanın görüntüsüne burnunu uzatıyor, iniltilerle.

Sonra bölmeyi geçiyorum. Neredeyse geçtim. Ağzımdan sözü çıkarmadan önce uzun bir süre söylemesini dinliyorum ve dinleme yanım korku içinde ya söylemeye zaman kalmazsa diye. Gövdemi yokluyorum, kemiklerimle etim ayrılıp yalnızın üstüne açılıyor ve yalnız-değilleşme işlemi korkunç. Lafe. Lafe. "Lafe". Lafe. Lafe. Az öne eğiliyorum, ölmüş yürüyüşten bir ayak ileri. Karanlığın göğsümden hızla geçtiğini duyuyorum, ineğin de yanından; karanlığa doğru koşmaya başlıyorum ama inek beni durduruyor ve karanlık ineğin inleyen tatlı soluğunda koşuyor, tahtayla, sessizlikle dolu.

"Vardaman. Hey, Vardaman."

Bölmeden dışarı çıkıyor. "Seni gidi kor olası sinsi. Seni gidi kör olası sinsi seni!"

Karşı koymuyor; karanlığın son akımı ıslıklar çalarak kaçıyor. "Ne? Ben bir şey yapmadım."

"Seni gidi kör olası sinsi!" Ellerim onu sarsıyor, iyice. Belki durduramam onları. Bu denli güçlüce sarsabileceklerini bilmiyordum. İkimizi birden sarsıyorlar, sarsılarak.

"Ben yapmadım," diyor. "Dokunmadım hiç onlara."

Ellerim sarsmaktan vazgeçiyor, ama hâlâ tutuyorum. "Ne yapıyorsun burada? Neden çağırınca ses çıkarmadın?"

"Ben bir şey yapmıyorum."

"Eve git de yemeğini ye."

Geriliyor. Tutuyorum. "Bırak artık. Bırak beni."

"Ne yapıyordun burada? Beni gözetlemeye mi geldin?"

"Hayır. Hayır. Bırak artık. Burada olduğunu bile bilmiyordum. Bırak beni."

Tutuyorum, yüzünü görmek için eğiliyorum, gözlerimle seziyorum. Ağlamak üzere. "Haydi, şimdi. Yemeği hazırladım, sütü sağar sağlamz geleceğim. O şişko hepsini bitirmeden gitsen iyi edersin. Umarım atları Jefferson'a kadar kaçmıştır."

"Öldürdü onu," diyor. Ağlamaya başlıyor.

"Sus."

"Hiç kötülük etmemişti ona ama geldi öldürdü işte."

"Sus." Çabalıyor. Tutuyorum. "Sus."

"Öldürdü onu." İnek arkamızdan sokuluyor, inleyerek. Gene sarsıyorum onu.

"Yeter, kes artık. Hemen şimdi. Kendini hasta ediyorsun, sonra kente gidemeyeceksin. Eve git de yemeğini ye."

"Yemek istemiyorum. Kente gitmek istemiyorum."

"Seni burada bırakırız, öyleyse. Adam gibi davranmazsan bırakırız. Haydi, şimdi, git evet, o moruk sebze yiyen barsak teknesi hepsini bitirmeden." Ağır ağır tepede gözden yiterek gidiyor. Yamaç, ağaçlar, evin damı gökyüzüne karşı duruyorlar. İnek inleyerek burnunu bana uzatıyor. "Biraz beklemen gerek. Senin içindeki benim içimdekine göre bir şey sayılmaz, sen de kadınsın gerçi ama." İnleyerek peşimden geliyor. Sonra ölgün, sıcak, donuk hava gene yüzüme üflüyor. İstese her şeyi yoluna koyabilirdi. Ama bilmiyor bile. Bir bilse neler yapabilirdi benim için. İnek arkama, kalçalarıma soluyor, soluğu ılık, tatlı, hırıltılı, iniltili. Gökyüzü bayırdan aşağı dümdüz uzanıyor, gizli kümelerin üzerinden. Tepenin ilerisinde şimşek katları yüksekleri lekeleyip soluyor. Ölgün hava ölgün karanlıkta ölgün toprağa biçim veriyor, ölgün toprak görüşün ötesinde biçimleniyor. Ölgün ve ılık üstümde yatıyor, elbiselerimin arasından çıplaklığıma dokunuyor. Üzüntü nedir bilmiyorsun sen, dedim. Ben de bilmiyorum. Üzülüp üzülmediğimi bilmiyorum. Üzülebilir miyim, yoksa üzülmez miyim, bilmiyorum. Ağlayabilir miyim, yoksa ağlayamaz mıyım, bilmiyorum. Deneyip denemediğimi bilmiyorum. Sıcak kör toprağın içinde azmış ıslak bir tohum gibiyim.

Bitirdiklerinde içine koyacaklar onu ve sonra uzun bir süre söyleyemedim. Karanlığın ayaklanıp fır dönerek uzaklaştığını gördüm ve, "Çivileyecek misiniz onu içinde, Cash? Cash? Cash?" dedim. Ambarda kilitlendim yeni kapı çok ağırdı benim için kapandı soluk alamadım çünkü sıçan soluyordu bütün havayı. "Çivileyecek misiniz onu içinde, Cash? Çivileyecek misiniz? *Çivileyecek misiniz*?"

Babam dolaşıyor. Gölgesi dolaşıyor, testereyle kanayan tahtanın üstünde aşağı yukarı gidip gelen Cash'in tepesinde.

Dewey Dell muz alacağımızı söyledi. Tren camın arkasında, rayın üstünde kıpkırmızı. Yürüdüğünde ray yanıp sönüyor. Babam un, şeker, kahvenin çok pahalı olduğunu söyledi. Çünkü ben bir köy çocuğuyum, çünkü kentli çocuklar. Bisikletler. İnsan köy çocuğu olunca un, şeker, kahve neden böyle pahalı acaba. "Onun yerine muz istemez miydin?" Muzlar yenir gider. Gider. Tren yürüyünce ray gene parlıyor. "Ben neden kent çocuğu değilim, baba?" Tanrı yarattı beni, dedim. Tanrı'ya beni köylü yapsın demedim. Eğer treni yapabiliyorsa neden hepimizi kentli

yapamıyor çünkü un ve şeker ve kahve. "Muz istemez miydin yerine?"

Dolaşıyor. Gölgesi dolaşıyor.

O değildi. Oradaydım, bakıyordum. Gördüm. O sandım, ama değildi. Anam değildi. O gitti öbürü yatağına yatıp örtüyü çektiğinde. Gitti. "Kente kadar gitti mi?" "Kentin ötesine gitti." "Bütün şu tavşanlar, fareler kentin ötesine mi gittiler?" Tavşanları, fareleri Tanrı yaptı. Treni de O yaptı. Annem de tavşan gibiyse neden hepsinin gidecekleri yeri ayrı yapsın.

Babam dolaşıyor. Gölgesi de. Testerenin sesi uykuda gibi.

Ve işte Cash sandığı çivilerse, tavşan olmayacak anam. Ve işte tavşan değilse ben ambarda soluk alamadım ve Cash de çivileyecek onu. Ve işte o buna izin verirse kendisi olmayacak. Biliyorum. Oradaydım. Gördüm. Kendisi olmadığı zaman gördüm. Ötekiler o sanıyorlar ve Cash çivileyecek.

Anam değildi, çünkü orada tozların dibinde yatıyordu. Ve şimdi parçalandı. Ben parçaladım. Mutfakta, kanayan tava'nın içinde yatıyor, pişirilip yenmeyi bekliyor. O zaman o değildi, anamdı, şimdi o, ama anam değildi. Ve yarın o pişirilip yenecek ve anam o olacak ve babam ve Cash ve Dewey Dell olacak ve sandıkta bir şey olmayacak ve böylece anam soluk alabilir. Orada, yerde yatıyordu. Vernon'ı bulabilirim. Vernon oradaydı, gördü ve ikimizle de olacak ve sonra olmayacak.

Bizi uyandırdığında gece yarısına yakındı ve yağmur başlamıştı. Her çeşit kuşkuyu gereksiz kılan bir geceydi, yaklaşan fırtınayla; insanın hayvanlara yem vermeden, kendini eve atamadan yemeği yiyip yağmurdan önce yatmadan herhangi bir şeyin oluvermesini beklediği bir gece, ve Peabody'nin atları köpükler içinde, peşlerinde kopuk dizginlerini sürükleyerek, boyunduruk dıştaki atın bacakları arasında, geldiklerinde Cora, "Addie Bundren. Sonunda göçtü," diyor.

"Peabody buralardaki bir sürü evin herhangi birine gitmiş olabilir," diyorum. "Hem sen nereden biliyorsun Peadbody'nin atları olduğunu?"

"Ne, değil mi yani?" diyor. "Hazırlan bakalım şimdi."

"Neden?" diyorum. "Gittiyse sabaha kadar bir şey yapamayız. Hem sonra fırtına yaklaşıyor."

"Bu benim görevim," diyor. "Atları koş."

Ama gitmeyecektim. "Bizi isteselerdi haber yollardı. Daha ölüp ölmediğini bile bilmiyorsun."

"Bunların Peadbody'nin atları olduğunu bilmiyor musun? Değil diyebilir misin? Öyleyse?" Ama gitmeyecektim. İnsan-

lar birini istiyorlarsa en doğrusu onların haber yollamalarını beklemektir, ben böyle bilirim. "Benim Hıristiyanlık görevim bu," diyor Cora. "Hıristiyanlık görevimi yapınama engel mi olacaksın?"

"İstersen, yarın bütün gün orada kalabilirsin," diyorum.

Böylece Cora beni uyandırdığında yağmur başlamıştı. Elimde fener kapıya giderken ışık cama vurduğu halde, o geldiğimi gördüğü halde kapıya vurmaya devam etti. Hızlı değil, ama sürekli, sanki vururken uyuyakalmış gibi, ama ne kadar yavaş vurulduğunu kestiremedim, ta kapıyı açıp bir şeycikler göremeyene değin. Feneri kaldırdım, yağmur ışıkta parlıyordu, avluda da Cora arkamdan, "Kim o, Vernon?" diyordu, ama önce hiç kimsecikler göremedim, feneri indirip aşağıya, kapının arkasına bakana değin göremedim.

Tulumunu giymiş, şapkasız, çamur içinde dört mil yol yürümekten dizlerine kadar batmış, boğulmuş bir köpek yavrusu gibiydi. "Vay anasına yandığımın," diyorum.

"Kim o, Vernon?" diyor Cora.

Bana baktı, gözlerinin ortası yüzüne ışık tutulmuş bir baykuşunkiler gibi yuvarlak, kara. "O balık vardı ya," diyor.

"Gel içeri," diyorum. "Ne var? Anan-"

"Vernon," diyor Cora.

Şöyle kapının arkasına doğru durdu, karanlıkta. Yağmur fenere savruluyordu, tıslıyor üstünde, her an kırılacak diye korkuyordum. "Oradaydın," diyor. "Gördün."

Sonra Cora kapıya geldi. "Gir içeri yağmurdan," diyor, onu içeri çekerek, o bana bakarken. Tıpkı boğulmuş köpek yavrusu gibiydi. "Söyledim sana," diyor Cora. "Söyledim sana öldü diye. Git de hazırlan."

"Ama o demedi ki-" diyorum.

Sularını yere akıtarak bana baktı. "Halıyı pisletiyor," diyor Cora. "Ben onu mutfağa götürürken sen de arabayı hazırla."

Ama gitmedi, sularını damlata damlata durdu, gözleri ba-

na dikilmişti. "Oradaydın. Orada yatarken gördün. Cash çivilemeye hazırlanıyor o da nah orada yerde yatıyordu. Gördün. Tozdaki izini gördün. Ben buraya, yola çıkmadan yağmur başlamadıydı. Zamanında dönebiliriz geri."

Ürpermedimse Tanrı çarpsın, daha ne olduğunu bile anlamadan. Ama Cora anlamıştı. "Arabayı hemen hazırla," diyor. "Üzüntüden, acıdan aklı başından gitmiş."

Ürpermedimse Tanrı çarpsın. Zaman zaman insan düşünüyor. Bu dünyadaki üzüntüleri, tasaları; şimşek gibi herhangi bir yerden vurabileceklerini. Sanırım kişinin sığınağı ancak güçlü bir Tanrı inancı olabilir, yalnız kimi zaman Cora bunda fazla ileri gidiyor, hani başkalarını öte yana yığıp da kendi herkesten daha yakına sokulmak ister gibi. Ama, elbette böyle bir şey olunca, Cora haklıdır herhalde ve insan hep böyle yapmalı ve herhalde onun da dediği gibi kutsal ve iyi şeyler için çırpınan bir karım olması benim için büyük mutluluk.

İnsan zaman zaman düşünüyor böyle. Pek sık değil ama. Bu da iyi bir şey. Çünkü Tanrı onu iş yapsın, düşünmekle fazla zaman harcamasın diye yarattı, çünkü beyin var ya, tıpkı makine parçası gibi: bir yığın işkenceye dayanamaz. En iyisi hep bir yolda çalışması, günlük işleri yapması, bir parçanın gereğinden çok kullanılmaması. Hep dedim gene derim, Darl'ın başlıca kötü yanı bu: kendi kendine çok fazla düşünüyor. Cora'nın hakkı var ona çekidüzen verecek bir karısı olmalı derken. Ve ben de bunu düşündüğümde bir adamı evlenmekten başka şey kurtaramazsa o adam artık iyiden iyiye umutsuzdur diyorum. Ama erkekler kendi çıkarlarını görseler de anlayamazlar onun için Tanrı kadınları yarattı demekte galiba Cora'nm hakkı var.

Arabayla eve döndüğümde mutfaktaydılar. Geceliğini üstüne giyinmiş, başında bir şal, şemsiyesiyle İncil'i muşambaya sarılı, ve öteki de ocağın çinkosu üstünde, Cora'nın

yerleştirdiği ters dönük bir kovaya oturmuş, suları yere damlıyor. "Bir balıktan başka bir şey çıkaramadım söylediklerinden," diyor Cora. "Bu bir yargı onlara. Bu çocuğun üstünde Anse Bundren'ın yargı ve uyarısı olarak Tanrı'nın elini görüyorum."

"Ben ayrıldıktan sonraya kadar hiç yağmadı," diyor. "Ben çıkmıştım. Yoldaydım. İşte orada tozun içindeydi. Sen gördün onu. Cash onu çivilemeye hazırlanıyor ama sen gördün."

Oraya ulaştığımızda yağmur adamakıllı yağıyordu, o aramızda oturuyordu, Cora'nın şalına sarılı. Başka bir şey dememişti, Cora üstüne şemsiye tutarken öylece oturuyordu orada. Arada bir Cora ilâhî söylemeyi, "Anse Bundren'a yargı bu. Umarım yürüdüğü günah yolunu gösterir ona," demek için kesiyordu. Sonra gene ilâhî söylüyordu, o ise aramızda, sanki katırlar yeterince hızlı gitmiyormuş gibi biraz öne eğilmiş öylece oturmaktaydı.

"Orada yatıyordu," diyor, "ama ben yola çıktıktan sonra yağmur geldi. Yani gidip pencereleri açabilirim çünkü Cash daha çivilemedi onu."

Son çiviyi çaktığımızda gece yarısını iyice geçmiş ve eve varıp atları çözerek yatağa yattığımda çoktan şafak sökmüştü, öteki yastıkta da Cora'nın gecelik takkesi. Ve kör olayım o zaman bile hâlâ Cora'nın ilâhî söylediğini işitmiyor, o oğlanın katırların önündeymişcesine aramızdan eğildiğini hissetmiyor, Cash'in testere ile eğilip kalktığını görmüyor idiysem, ve Anse'ın orada korkuluk gibi duruşunu bir su birikintisinin içinde dizine kadar gömülü bir danaymış da, biri alıp birikintiyi götürmüş o daha fark etmemiş gibi.

Tanyeri neredeyse ağarınıştı son çiviyi çakıp eve taşıdığımızda, orada yatağın üstünde yatıyordu gene pencere açık ve yağmur üstüne yağarak. İki kere yaptı bu işi yumurcak ve yüzü uykusuzluktan öylesine ölü ki Cora suratının bir süre gömülü kaldıktan sonra çıkarılmış Noel kazıklarına benze-

diğini söylüyor, sonunda kadını tabutun içine koyup çivilediler bir daha üstüne pencereyi açmasın diye o oğlan. Ve ertesi sabah geceliği sırtında, tokmaklanmış bir dana gibi yerde uyurken buldular onu ve tabutun üstünde bir yığın delik vardı, sonuncunun içinde Cash'in kırılmış yeni burgusuyla. Kapağı kaldırınca ikisinin kadının suratını da deldiğini gördüler.

Eğer bir yargıysa, doğru değil. Çünkü Tanrı'nın bundan başka yapacakları da vardır. Öyle olması gerekir. Çünkü Anse Bundren'ın çektiği tek yük kendisidir. Ve komşular kötüledikçe onu, kendi kendime düşünüyorum öylesine düşük adam değildir diye, yoksa bu kadar uzun zaman çekmezdi kendini.

Doğru değil. Kahrolayım doğruysa. Çünkü İsa'nın Küçük çocuklar Bana gelsin demesi de bu işi doğru yapmaz. "Tanrı'nın bana yolladığını verdim sana. Bu işe korkarak ya da ürkerek bakmadım çünkü Tanrı'ya inancım sağlamdı, dayanak ve desteğimdi. Hiç oğlunun olmaması Tanrı'nın kendi bilgeliğinde öyle istemesindendir. Benim hayatım Onun yaratıklarından her adam ya da kadına açık bir kitap olmuştur ve olacaktır çünkü ben Tanrı'ına ve armağanıma güven beslerim," dedi Cora.

Herhalde hakkı var. Galiba içini dışını deştikten sonra Tanrı'nın gönül rahatlığıyla işini devredip gidebileceği bir adam ya da kadın varsa, bu Cora'dır. Ve herhalde Cora bir iki değişiklik yapar gene de, Onun nasıl idare ettiğine bakmadan. Ve sanırım insanın iyiliğine olur bunlar. Hiç olmazsa beğenmemiz gerekir. Hiç olmazsa beğenmiş görünmeli.

DARL

Fener bir kütüğün üstünde. Paslı, yağa bulanmış, çatlak üstlüğünün bir yanı kurum lekeleri içinde, güçsüz ve boğucu sıcak bir ışık döküyor üçayaklara, tahtalara, onları çevreleyen toprağa. Koyu toprak üstünde yongalar kara yelken bezinde rastgele yumuşak solgun boya lekeleri gibi duruyor. Tahtalar yavan karanlıktan sökülüp tersine çevrilmiş uzun düzgün parçalara benziyor.

Cash üçayaklar arasında uğraşıyor, ileri geri gidiyor, tahtaları ölü havada yankılarla kaldırıp indiriyor, görünmez bir kuyunun dibinde kaldırıp atıyormuş gibi, sesler uzaklaşmadan kesiliyor, bir kıpırtı onları hemen havada saklandıkları yerden yankılı tekrarlarla çıkaracakmışcasına. Gene kesiyor, dirseği yavaşça parlıyor, ince bir ateş çizgisi testerenin yanı sıra koşuyor, her itişte ve çekişte testerenin başında ve sonunda kesintisiz uzatışlarla yitip beliriyor, öyle ki, testere iki metre uzunlukta görünüyor, babamın darmadağınık ve amaçsız gölgesine girip çıkıyor. "Şu tahtayı versene," diyor Cash. "Hayır; ötekini." Testereyi bırakıp geliyor, istediği tahtayı kendisi alıyor, dengelenmiş tahtanın

uzun, salınan ışıltısıyla babamı bir yana süpürerek.

Hava kükürt kokuyor. Değmekle duyulmayan havanın yüzeyinde insanların gölgeleri bir duvara vurmuş gibi biçimleniyor, sesler gibi onlar da düşerken fazla ileri gitmeyip bir anlığına donuvermişler havada sanki, hazır ve dalgın. Cash çalışıyor, güçsüz ışığa yarı dönmüş, bir bacakla bir sopa sıskalığındaki kol birleşmiş, suratı ışığın içine yaslanmış, kendinden geçmiş ve hırslı bir durağanlıkla dinlenmek bilmez dirseğinin üzerinde. Gökyüzünün aşağısından yıldırımlı bulutlar ağır ağır geçiyor; göğe karşı ağaçlar kıpırtısız, son yaprağa değin kabarık, şişmiş, büyümüşler hemen doğurmak üzereymişcesine.

Yağmur yağmaya başlıyor. İlk kaba, seyrek, hızlı damlalar yapraklar arasından yere uzun bir iç çekişle iniyorlar, dayanılmaz bir kuşkudan kurtulma sevinci içindeler sanki. Gülle kadar büyük, bir topla ateşlenmiş gibi sıcak; fenerin üstünden yabanıl bir fısıltıyla geçiyorlar. Babam başını kaldırıyor, ağzı açık, enfiyenin ıslak, kara çerçevesi dişlerinin diplerine boydanboya yapışmış; ağzı açık şaşkınlığının berisinde, zamanın gerisinden bakarmışcasına, dalgınlaşıyor bu en yüksek saldırıya. Cash bir gökyüzüne bakıyor, sonra da fenere. Testere aralık vermiyor, gidip gelen, yanı sıra koşan ışıltı kesilmiyor. "Feneri örtecek bir şey bu," diyor.

Babam eve gidiyor. Yağmur birden iniyor yere, gökgürültüsüz, hiçbir uyarma yapmadan; babam yağmurun ucunda verandaya süprülüyor ve Cash bir anda iliğine kadar sırılsıklam. Ama testerenin gidip gelişi aralıksız, sanki o ve kollar yağmuru aklın bir yanılması olarak gören durgun bir inançla iş görüyorlar. Sonra testereyi yere bırakıp gidiyor, fenerin üstüne eğiliyor, gövdesini siper ediyor, gömleği ıslanınca sırtı sıskalaşıyor, sanki gömleği kendi falan, hep birden ansızın tersyüz edilivermişler.

Babam dönüyor. Üstünde Jewel'm yağmurluğu, elinde de

Dewey Dell'inki. Cash fenerin üstüne eğilirken arkasından aldığı dört çubuğu toprağa dikiyor ve Dewey Dell'in yağmurluğunu babamdan alıp çubukların üstüne geriyor, fenerin üzerine bir dam yapıyor. Babam bakıyor ona. "Sen ne yapacaksın bilmem," diyor. "Darl yağmurluğunu götürmüş."

"Islanacağım," diyor Cash. Gene testereyi alıyor, gene bir aşağı bir yukarı gidiyor, pistonun yağda gidip gelişi gibi acelesiz girilmezliğin içinde gidip geliyor; sırılsıklam, sıska, yorulmak bilmez, bir çocuğun ya da yaşlı bir adamın incecik hafif gövdesiyle. Babam gözlerini kırpıştırarak ona bakıyor, yüzünden dereler akıyor; gene gökyüzüne bakıyor, aynı sersem ve düşünceli, saldırıya uğramış suratla, ama gene de öç almayı düşünürcesine, sanki daha iyisini zaten beklememiş gibi; zaman zaman kımıldıyor, zayıf, su içinde, eline bir tahta ya da araç alıp sonra gene bırakıyor. Vernon Tull da şimdi orada ve Cash Mrs. Tull'm yağmurluğunu giyiyor ve Vernon'la Cash testereyi arıyorlar. Bir süre sonra babamın elinde buluyorlar.

"Ne diye yağmurdan çıkıp eve girmiyorsun?" diyor Cash. Babam bakıyor ona, yüzünden yavaş yavaş sular akarak. Yabanıl bir karikatürcünün oyduğu suratın üstünde tüm esirgenmenin korkunç bir soytarılığı akıyormuş gibi. "Haydi içeri gir," diyor Cash. "Vernon'la ben bitirebiliriz."

Babam bakıyor onlara. Jewel'm yağmurluğunun kolları kısa geliyor. Yüzünden yağmur süzülüyor, soğuk gliserin gibi, yavaş. "Islanmayı ona çok görmüyorum," diyor. Gene kımıldayıp tahtaları düzeltmeye koyuluyor, yerden kaldırıyor, dikkatlice yerleştiriyor, sanki camdanmışlarcasına. Fenere gidip gerilmiş yağmurluğu çekiştiriyor düşürene değin, Cash yeniden gelip düzeltiyor.

"Haydi git eve," diyor Cash. Onu eve götürüp yağmurlukla dönüyor ve katladıktan sonra fenerin durduğu siperin altındaki yere koyuyor. Vernon durmamış. Testerelemeye devam ederek ona bakıyor.

"Başından yapmalıydın bunu," diyor. "Biliyordun yağmur yağacağını."

"Ateşi var da," diyor Cash. Tahtaya bakıyor.

"Evet," diyor Vernon. "Nasıl olsa gelirdi."

Cash şaşı şaşı tahtaya bakıyor. Üstüne yağmur damlaları sürekli, milyonlarca, dalgalanarak çarpıyor. "Rendeleyeceğim," diyor.

"Daha çok zaman alacak," diyor Vernon. Cash tahtayı yerleştiriyor; bir an daha bakıyor ona Vernon, sonra rendeyi veriyor.

Cash bir kuyumcunun iç bayıltıcı titizliğiyle kenarını rendelerken Vernon tahtayı sıkı sıkı tutuyor. Mrs. Tull verandanın ucuna gelip Vernon'a sesleniyor. "Ne kadar kaldı?" diyor.

Vernon bakmıyor. "Çok değil, az daha."

Tahtanın üstüne eğilmiş Cash'e bakıyor kadın, fenerin tumturaklı ve yabanıl ışığı Cash kımıldadıkça yağmurluğu parıldatıyor. "Git ahırdan birkaç tahta getir de bitirip girin içeri," diyor. "İkiniz de öleceksiniz." Vernon kımıldamıyor. "Vernon," diyor.

"Çok sürmez," diyor Vernon. "Şimdi bitiririz." Mrs. Tull bir süre onlara bakıyor. Sonra gene eve giriyor.

"Sıkışırsak şu tahtaların bir ikisini alabiliriz," diyor Vernon. "Geri koymana yardım ederim."

Cash rendelemeyi kesip tahtaya bakıyor, elinin ayasıyla yoklayarak. "Ötekini ver," diyor.

Tanyeri ağarmasına az kala yağmur duruyor. Ama Cash son çiviyi çakıp kaskatı ayağa kalkarak bitmiş tabuta baktığında daha gün doğmuş değil, ötekiler onu seyrederlerken. Fenerin ışığında yüzü sakin, dalgın; ellerini yavaşça yağmurluğun üstünden düşünceli, kesin, yatışmış bir tavırla bacaklarına sürüyor. Sonra dördü birlikte -Cash, babam, Vernon, Peabody- tabutu omuzlarına alıp eve doğru dönüyor-

lar. Aydınlık, gene de yavaş yürüyorlar; içi boş, gene de dikkatle taşıyorlar; cansız, gene de kısık, sakınan seslerle fısıldıyorlar, sanki yapılması bitince tabut canlanmış da uyanmayı bekliyormuş gibi sözünü ediyorlar. Koyu renkli döşemede ayakları hantal sesler çıkarıyor, sanki nicedir döşeme üstünde yürümemişler.

Yatağın yanına bırakıyorlar. Peabody sessizce, "Biraz bir şey yesek. Neredeyse gün ışıyacak. Cash nerede?" diyor.

Cash üçayaklara dönmüş, fenerin güçsüz ışığında gene eğilmiş takımlarını toplayıp titizce silerek omuza asılmak için deriden kayışı olan kutunun içine yerleştiriyor. Sonra kutuyu, feneri, yağınurluğu alıp eve dönüyor, basamakları çıkıp solan doğuya çizilen gölgeye karışıyor.

Yabancı bir odada uyuyabilmek için kendini boşaltmalısın. Ve uyumak için boşalmadan önce, nesin. Ve uyumak için boşaldığında, yoksun. Ve uykuyla dolduğunda, hiçbir zaman yoktun. Ne olduğumu bilmiyorum. Olup olmadığımı bilmiyorum. Jewel olduğunu biliyor, çünkü olup olmadığını bilmediğini bilmiyor. Uyumak için kendini boşaltamıyor çünkü o olduğu değil, olmadığı. Fenersiz duvarın ötesinde duyabiliyorum yağmurun biçimlendirişini arabamızı, ne devirip testereleyenlerin, ne satın alanların, ne de arabamızda durduğu için bizim olan yükü biçimlendirişini, çünkü yalnız yağmurla yel yalnız uykuda olmayan Jewel'la bana biçimlendirebilir onları. Ve mademki uyku değildir - dir ve yağmur ve yel *idi*'dir, o değildir. Ama araba *dır*, çünkü araba *idi* olunca Addie Bundren olmayacak. Ve Jewel *dır*, böylece Addie Bundren olmalı. Ve sonra ben olmalıyım, yoksa uyumak için boşaltamazdım kendimi yabancı bir odada. Ve böylece daha boşalmadımsa *dır*'ım.

Kaç kereler yağmur altında yatmışımdır yabancı bir dam üstünde, evi düşünerek.

CASH

Eğimli yaptım.

1. Çivileri tutturacak daha çok yer var.

2. Her eke iki kat daha tutturulacak yer var.

3. İçine girebilmek için suyun bir eğimden sızması gerek. Su en kolay yukarı aşağıya da dosdoğru yatayken akar.

4. Bir evde zamanın üçte ikisi boyunca insanlar dik durur. Onun için eklerle bağlantılar aşağıdan yukarıya yapıldı. Çünkü vurgu aşağıdan yukarıya.

5. İnsanların hep yattığı bir yatakta ekler, bağlantılar yataylamasınadır, çünkü vurgu yataylamasınadır.

6. Ancak.

7. Gövde tren vagonu gibi kare değildir.

8. Hayvansal mıknatıs çekimi.

9. Ölü gövdenin hayvansal mıknatıs çekimi vurguyu eğilimli yapar. Böylece bir tabutun ekleriyle bağlantıları eğimli yapılır.

10. Eski bir mezar başında toprağın eğime doğru çöktüğünü görebilirsiniz.

11. Doğal bir çukurda ortadan çöker, vurgu aşağıdan yukarıya doğru olduğundan.

12. Onun için eğimli yaptım.

13. Böylesi daha temiz iş.

Annem balık.

Peabody'nin atları arabamın arkasına bağlı geri döndüğümde saat ondu. Quick'in pmarın bir mil ötesinde bir hendekte tepetaklak bulduğu arabayı daha önce getirmişlerdi. Pmarın orada yoldan çıkmıştı, on on iki araba daha toplanmıştı zaten orada. Quick'di bulan. Nehrin kabarmaya devam ettiğini söyledi. Köprü taşlarında suların şimdiye dek gördüğü en yüksek noktaya vardığını söyledi. "O köprü o kadar suya dayanamaz," dedim. "Söyleyen oldu mu bunu Anse'a?"

"Ben söyledim," dedi Quick, "çocukların bunu duyduklarını, şu anda yükü boşaltıp geri gelmekte olduklarını sanıyor. Hemen yükleyip geçebileceklerini söylüyor."

"New Hope'a götürüp gömerse daha iyi eder." dedi Armstid. "Köprü çürük. Üstünde fazla cambazlık etmeye kalkışmazdım ben olsam."

"Jefferson'a götürmeyi aklına koymuş," dedi Quick.

"Öyleyse elini ne kadar tez tutarsa o kadar iyi eder," dedi Armstid.

Anse bizi kapıda karşılıyor. Traş olmuş ama pek de iyi olmamış. Çenesinde uzun bir kesik var, yabanlık pantolonuy-

la yakası düğmeli beyaz bir gömlek giymiş. Kumaş gerilmiş kamburunun üstünde, her zamankinden daha iri gösteriyor çıkıntıyı, beyaz gömlek giyince böyle olur işte, yüzü de değişik. Artık insanların gözüne bakıyor, onurlu, yüzü açıklı ve durgun, verandaya doğru yürüyüp ayaklarımızı sildiğimiz sırada ellerimizi sıkıyor, yabanlıklarımızın içinde biraz rahatsız duruyoruz, yabanlık giyimlerimiz hışırdıyor, karşıladığında dimdik bakamıyoruz yüzüne.

"Tanrı verir," diyoruz.

"Tanrı verir."

Oğlan yok ortada. Peabody, onun mutfağa girip de Cora'yı balığı pişirirken görünce nasıl bağırıp çağırdığını, saldırdığını, tırmaladığını, ve Dewey Dell'in nasıl onu ahıra götürdüğünü anlattı. "Atlarıma bir şey olmuş mu?" diyor Peabody.

"Yok," diyorum. "Bu sabah biraz yem verdim. Arabana da bir şey olmamış galiba. Zararsız."

"Kimsenin suçu da değil," diyor. "Atlar kaçtığında şu oğlanın nerede olduğunu öğrenebilmek için birkaç kuruş verirdim."

"Kırılan yeri varsa yaparım," diyorum.

Kadınlar eve giriyor. Konuşmalarını, yelpazelenişlerini işitiyoruz. Yelpazeler, fış, fış, fış gidip geliyor ve konuşuyorlar, konuşmalarının sesi bir su kovasının içinde arıların vızıltısı gibi. Erkekler verandada duruyor, kimi konuşuyor, birbirine bakmadan.

"Merhaba, Vernon," diyorlar. "Merhaba, Tull."

"Daha yağacak gibi."

"Sağlam yağacak."

"Evet, evet. Daha yağacak."

"Birden geldi."

"Ama yavaş uzaklaşıyor. Hiç şaşmaz."

Arkaya dönemiyorum. Cash onun tabutun üstüne deldi-

ği delikleri dolduruyor. Tıkaçlar yontuyor, teker teker, bu iş için fazla sert tahta, ıslak hem. Teneke bir kutu kesip delikleri kapayabilirdi, kimse de anlamazdı. Aldırmazdı, hiç olmazsa. Bir tahta parçasının üstünde cam işler gibi saatlerce çalıştığını görmüşümdür, uzanıp birkaç çomak toplayıp bunları kullanacağı yerde.

İşimizi bitirince gene öne geliyorum. Evden biraz öteye gitmişler, tahtaların, bir gece önce hazırladığımız payandaların kenarına ilişmişler, kimi oturuyor, kimi çömelmiş. Whitfield daha gelmemiş.

Bana baktılar, gözleriyle sorarak.

"Neredeyse hazır," diyorum. "Çakıyor şimdi."

Onlar ayağa kalkarlarken Anse kapıya çıkıp bize bakıyor, verandaya dönüyoruz. Gene dikkatle ayağımızı siliyoruz, ilk bir başkası girsin diye birbirimizi bekliyoruz, biraz oyalanıyoruz kapının önünde. Anse kapının içerisinde duruyor, onurlu, durgun. Eliyle çağırıyor içeriye, yol göstererek odaya götürüyor.

Tersyüzü yatırmışlardı tabutun içine. Cash saat biçiminde yapmış, böyle bütün ekler, bağlantılar eğimlenmiş, rendeyle yontulmuş, davul gibi gergin, dikiş sepeti gibi derli toplu, boylu boyunca yatırmışlar içine elbisesi buruşmasın diye. Gelinliğiydi, bol etekli ve boylu boyunca yatırmışlar içine yayılsın diye etekleri ve cibinlikten bir peçe yapmışlar yüzündeki burgu deliklerinin görünmemesi için.

Biz dışarı çıkarken Whitfield geliyor. Beline dek çamurlu, sırılsıklam giriyor içeri. "Tanrı bu eve mutluluk versin," diyor. "Köprü çökmüş de ondan geciktim. Eski geçitten yüzdürdüm atımı, Tanrı korudu. Bağışlarını esirgemesin bu evden."

Üçayakların, payandaların durduğu yere dönüyoruz, oturuyor ya da çömeliyoruz.

"Biliyordum çökeceğini," diyor Armstid.

"Ne zamandan kalmadır o köprü," diyor Quick.

"Yani Tanrı korudu demek istiyorsun," diyor Billy Amca. "Yirmi beş yıldır bir kişinin bir çivi çaktığını görmedim."

"Ne kadar oldu o köprü yapılalı, Billy Amca?" diyor Quick.

"Yapılışı... dur bakayım... 1888 yılındaydı," diyor Billy Amca. "Hatırlıyorum, çünkü üstünden geçen ilk adam Peabody oldu, Jody doğduğunda benim eve gelirken."

"Karın her doğurduğunda o köprüden geçmiş olsaydım şimdiye kalmaz, çoktan yıkılırdı, Billy," diyor Peabody.

Gülüyoruz, birdenbire çok sesli, sonra birden gene sessizleşiyoruz. Birbirimize biraz yan yan bakıyoruz.

"Bir daha hiçbir köprüden geçemeyecek nice kişiler geçti üstünden," diyor Houston.

"Doğru," diyor Littejohn. "Öyle."

"Başka olmayacak, artık," diyor Armstid. "Arabayla onu New Hope'a taşımak iki üç günlerini alırdı. Jefferson'a götürüp dönene dek bir hafta geçer."

"Anse da ne diye onu Jefferson'a götürmeye çalışıyor ille?" diyor Houston.

"Söz vermişti," diyorum. "Kendisi istedi. Oralıydı. Aklına koymuştu."

"Anse da koymuş aklına," diyor Quick.

"Evet," diyor Billy Amca. "Yaşadığı sürece her işi oluruna bırakan bir adamın günün birinde herkesi binbir zorluğa sokacak bir işe kalkışıvermesi gibi."

"Ancak Tanrı'nın yardımıyla geçer nehirden," diyor Peabody. "Anse'ın becereceği iş değil."

"Tanrı yardım eder ona," diyor Quick. "Nicedir esirgemiyor yardımını Anse'dan."

"Doğru," diyor Littlejohn.

"Vazgeçmek için artık çok geç," diyor Armstid.

"Galiba Tanrı da buradaki komşular gibi," diyor Billy Am-

ca. "O kadar uzun zamandır yardım etti ki Anse'a bırakamıyor artık."

Cash dışarı çıkıyor. Temiz gömlek giymiş; ıslak saçı alnında düzgünce taralı, kafasına boya sürmüş gibi düzgün ve kapkara duruyor. Boynu tutulmuş gibi çömeliyor aramıza, ona bakıyoruz.

"Havayı seziyorsun, değil mi?" diyor Armstid.

Cash bir şey söylemiyor.

"Kırık bir kemik hemen sezer," diyor Littlejohn. "Kırık kemiği olan hemen anlar neler geleceğini."

"Talihi varmış Cash'in, bacağını kırmakla kurtuldu," diyor Armstid. "Yatalak kalabilirdi. Ne kadardan düştün, Cash?"

"Sekiz metre, kırk dört buçuk santim kadardı," diyor Cash. Yanına sokuluyorum.

"Elbet kayar insan ıslak tahtada," diyor Quick.

"Yazık," diyorum. "Ama elinden bir şey gelmezdi."

"O körolası karılar," diyor. "Dengesini ona göre yaptım. Onun boyuna, ağırlığına göre yaptım."

Eğer insanları düşüren ıslak tahtalarsa, bu hava değişene değin çok kişiler düşecek.

"Elinden bir şey gelmezdi," diyorum.

İnsanların düşmesine aldırdığım yok. Pamukla mısırı düşünüyorum ben.

İnsanların düşmesine Peabody'nin de aldırdığı yok. Ne dersin, doktor?

Gerçek bu. Topraktan sökülüp gidecek sularla. Hep böyle kötü bir şey oluyor.

Elbette. Onun için bu denli değerli. Bir şey olmasaydı da herkes iyi ürün alsaydı, yetiştirmesine değer miydi sanıyorsun?

Körolayım kendi emeğimin topraktan sürüklenip gidişini görmek hoşuma gidiyorsa eğer, onca ter dökü yorum.

Gerçek bu. İnsan yağmuru kendi yağdırabilseydi, o zaman pek aldırmazdı onları sularda sürüklenirken görmeye.

Bunu yapacak adam nerede? Nerede onun gözlerinin rengi? Evet, Tanrı büyütüyor ekini. Gerekli görürse sele süpürtmek de onun hakkı.

"O körolası karıların yüzünden," diyor.

Evde kadınlar ilâhî söylemeye başlıyorlar. İlk satırın başlayışını işitiyoruz, katılanlar arttıkça yükselmeye başlıyor, kalkıp kapıya yaklaşıyoruz, şapkalarımızı çıkarıp sakızlarımızı atıyoruz. İçeri girmiyoruz. Basamaklarda duruyoruz, küme küme, önümüzde ya da arkamızda gevşekçe sarkan ellerimizde şapkalarımız, bir ayağımız önde, başlar eğik, sağa sola, ellerimizdeki şapkalarımıza, yere ya da arada bir gökyüzüne, arada bir birbirimizin ağır, durgun suratlarına bakıyoruz.

İlâhî bitiyor; sesler dolgun ama solan bir alçalmayla titreyerek duruyor. Whitfield başlıyor. Sesi kendinden büyük. Sanki bir değillermiş gibi. Kendi başka, sesi başkaymış, sanki geçitten iki ayrı atla yanyana geçip gelmişler gibi, biri çamurlanmış, ama ötekisi ıslanmamış bile, utkulu, acıklı. Evin içinde birisi ağlamaya başlıyor. Gözleriyle sesi kendi içine dönüp ağlayışını dinlemeye koyulmuş gibi; kımıldıyoruz, ağırlığımızı öbür bacağımıza yüklüyoruz, birbirimizle gözgöze gelip görmemiş gibi davranıyoruz.

Whitfield susuyor sonunda. Kadınlar gene ilâhîye başlıyor. Yoğun havada sesleri sanki havanın içinden çıkıyor gibi, birleşip ileri akıyor, acıklı, rahatlatıcı bir ezgiyle. Sustukları zaman sesler uzağa gitmiyor, sanki havanın içine girip saklanmışlar da bir kımıldasak ortaya çıkaracağız onları havada saklandıkları yerden, acıklı, rahatlatıcı. Sonra bitiriyorlar ve şapkalarımızı giyiyoruz, hareketlerimiz tutuk, sanki hiç şapka giymemişiz daha.

Eve giderken Cora hâlâ ilâhî söylüyor. "Tanrı'ma ve armağanıma gidiyorum," diyor, arabada otururken, omuzlarında şalı, elinde açık şemsiyesi, yağmıyor oysa.

"O buldu armağanını," diyorum. "Nereye giderse gitsin, Anse Bundren'dan kurtulmakla buldu armağanını." *Tabutun içinde üç gün yattı, Darl'la Jewel'ın eve dönüp yeni bir tekerlek alarak hendekte yatan arabaya dönmelerini bekledi. Benim katırları al, Anse, dedim.*

Bizimkileri bekleyeceğiz, dedi. Öyle ister. Her zaman öyle isterdi.

Üçüncü gün döndüler ve arabaya tabutu yükleyip yola çıktıklarında artık çok geçti. Ta Samson köprüsünden geçmeniz gerekecek. Oraya varması bir gün sürer. O zaman Jefferson'dan kırk mil ötede olacaksınız. Benim katırları al, Anse.

Bizimkileri bekleyeceğiz. Öyle ister.

Evin bir mil uzağında gördük, batağın kenarında otururken. Benim bildiğim, tek bir balık yoktu içinde. Bize baktı, gözleri yuvarlak, durgun, yüzü kirli, dizinin üstünde kamış. Cora hâlâ ilâhî söylüyordu.

"Balık havası değil," dedim. "Bizimle eve gel de ikimiz sabah ilk iş nehre gideriz balığa."

"Burada bir tane var," dedi. "Dewey Dell görmüş."

"Sen gel bizimle. Nehirde çoktur balık."

"Burada var," dedi. "Dewey Dell görmüş."

"Tanrı'ma ve armağanıma gidiyorum," diyordu Cora ilâhîde.

"Ölen senin atın değil, Jewel," diyorum. Sarının üstünde dimdik oturuyor, biraz öne eğik, sırtı tahta gibi. Şapkasının kenarı iki yerden kopmuş, anlamsız yüzüne sarkıyor, bir tulganın siperliğinden bakar gibi, vadiden uzaklara, görünmeyen atı gizleyen alırın yara yaslandığı yere dikmiş gözünü. "Görüyor musun" diyorum. Evin epeyce üstünde, yoğun canlı havaya karşı, daralan halkalarla asılı duruyorlar. Buradan bakınca iki toz tanesinden daha iri değiller, amansız, sabırlı, kara haber dolu. "Ama ölen senin atın değil."

"Allah kahretsin seni," diyor. "Allah kahretsin seni."

Anamı sevemem çünkü yok anam. Jewel'm anası at.

Kıpırtısız, koca akbabalar yüksekte uçan halkalarda asılı duruyorlar, bulutlar akbabaları havaya gerili gibi gösteriyor.

Kıpırtısız, tahta-sırtlı, tahta-suratlı, bir atmacanın katı süzülüşüyle biçimlendiriyor atı, çengel-kanatlı bir atmacanın. Bizi bekliyorlar, tabutun taşınmasına hazır, onu bekliyorlar. Bölmeye girip çifte atmasını bekliyor, yanından sıyrılıp ya-

lağa çıkarak durmak, önünü kesen bölmeler arasından ıssız yola bakmak için, çatı arasına çıkmadan önce.

"Allah kahretsin onu. Allah kahretsin onu."

"Dengede durmaz. Dengeyi sağlamak istiyorsan eğer, önce bizim-"

"Kaldır. Kaldır kōrolasıca."

"Sōylüyorum sana dengede durmaz eğer-"

"Kaldır! Kaldır, ruhu cehennemde kavrulası, kaldır."

Dengede durmaz. Dengede taşımak istiyorlarsa eğer, önce onların-

DARL

Bizimle birlikte eğiliyor üstüne, sekiz elden ikisi onun. Yüzünden dalga dalga kan geçiyor. Kan dalgaları arasında etinin rengi yeşilimsi, inek gevişinin yumuşak, peltemsi, soluk yeşili; yüzü boğuluyormuş gibi, öfkeli, dudağı iyice aralık. "Kaldır!" diyor. "Kaldır, ruhu kavrulasıca!"

Asılıyor, bir yanı öyle ansızın kaldırıyor ki hepimiz ters çevrilmeden yakalayıp dengeyi bulmak için sıçrıyoruz. Bir an neredeyse bilinçle direniyor, sanki sırık sıskalığında gövdesi, ölü olduğu halde, hırsla sarılıyor bir çeşit utangaçlığa, kirlenmekten önleyemediği bir elbiseyi saklamaya çalışacağı gibi. Sonra kurtuluyor tabut, tahtalar gövdesinin arıklığından daha da hafiflemiş ya da o elbisenin üstünde yırtılacağım kestirince kendi istek ve ihtiyacına söven hırslı bir ters dönüşle tabutun ardından koşmuş gibi yükseliveriyor birdenbire. Jewel'ın yüzü baştanbaşa yemşeyil oluyor ve soluğunda dişlerini duyuyorum.

Avlu boyunca taşıyoruz, döşemenin üstünde ayaklarımız kaba, sakar, sürüklenen adımlarla kapıdan çıkıyoruz.

"Bir dakika sıkı tutun," diyor babam tabutu bırakarak. Ka-

pıyı kapatıp kilitlemek için geri dönüyor, ama Jewel bekleyecek durumda değil.

"Haydi," diyor, o boğuk sesiyle. "Haydi."

Sakınarak basamaklardan indiriyoruz. Sonsuz değerli bir şeymiş gibi dengede tutarak yürüyoruz, suratlarımız yana dönük, burun deliklerimizi kapalı tutabilmek için dişlerimizin arasından soluyoruz. Yoldan yokuşa doğru ilerliyoruz.

"Beklesek daha iyi ederiz," diyor Cash. "Dengede değil diyorum size şimdi. Bir kişi daha gerekecek tepeye çıkarmak için."

"Öyleyse bırak," diyor Jewel. Durmuyor. Cash geride kalmaya başlıyor, yetişmek için çabalıyor, soluk soluğa; sonra ara açılıyor ve Jewel tek başına taşıyor tabutun önünü, öyleki keçiyolunun eğimine uymaya başlayınca yavaş yavaş elimden kurtuluyor tabut, görünmez bir kar üstünde giden bir kızak gibi havada kayıyor, içinde anlamının hâlâ biçimlendiği yavaşça boşalan atmosferde.

"Dur, Jewel," diyorum. Ama durmuyor. Neredeyse koşuyor şimdi ve Cash iyice geride kalıyor. Şimdi tuttuğum yerin hiç ağırlığı yok sanki, sürüklenen bir saman parçası gibi Jewel'm umutsuzluğunun hırs dolu gelgitinde yüzüyor. Elim bile değmiyor, dönerek, tek bir hareketle, omuzunun üstünden ileri savurup sallayıp durdurup arabanın içine yerleştirdiği ve dönüp bana baktığında, suratı umutsuzlukla, öfkeyle kaplı.

"Allah kahretsin seni. Allah kahretsin seni."

Kente gidiyoruz. Dewey Dell, satılmayacakmış diyor, çünkü Noel Baba'nınmış, o da almış götürmüş gelecek Noel'e kadar. Şimdi bir camın arkasında duracak gene, bekleyişiyle pırıl pırıl.

Babamla Cash tepeden aşağı iniyorlar, ama Jewel ahıra gidiyor. "Jewel," diyor babam. Ama Jewel durmuyor. "Nereye gidiyorsun?" diyor babam. Ama Jewel durmuyor. "Atı alma," diyor babam. Jewel dönüp babama bakıyor. Jewel'ın gözleri bilye gibi. "Atı alma," diyor babam. "Hepimiz arabada annenle gideceğiz, öyle istiyordu."

Ama annem balık. Vernon gördü. Oradaydı o.

"Jewel'ın anası at," dedi Darl.

"Öyleyse benimki balık olabilir, olmaz mı, Darl?" dedim.

Jewel benim kardeşim.

"Öyleyse benimki de at olmalı," dedim.

"Neden?" dedi Darl. "Baban babansa, Jewel'ınki at diye neden senin anan da at olsun?"

"Neden olsun?" dedim. "Neden olsun, Darl?"

Darl benim kardeşim.

"Öyleyse senin anan nedir, Darl?" dedim.

"Yok benim annem," dedi Darl. "Çünkü olsaydı idi olurdu. İdi olunca da dir olamaz. Olabilir mi?"

"Hayır," dedim.

"Öyleyse ben değil'im," dedi Darl. "İm miyim?"

"Hayır," dedim.

Ben'im. Darl benim kardeşim.

"Ama siz'*siniz*, Darl," dedim.

"Biliyorum," dedi Darl. "Onun için *dir* değilim. *Siniz* ise bir kadının doğurabileceğinden çok fazla."

Cash araç kutusunu taşıyor. Babam ona bakıyor. "Dönüşte Tull'gillere uğrayacağım," diyor Cash. "Ahırın damını yapacağım."

"Saygısızlık bu," diyor babam. "Bile bile ona da, bana da sövmek bu."

"Buraya geri dönüp sonra Tull'gillere kadar elinde mi taşısın istiyorsun takımlarını?" diyor Darl. Babam ağzında bir şeyler çiğneyerek Darl'a bakıyor. Babam artık her gün traş oluyor çünkü annem balık.

"Doğru değil," diyor babam.

Dewey Dell'in elinde bir çıkın var. Yemek sepetimizi de almış.

"O ne?" diyor babam.

"Mrs. Tull'm çörekleri," diyor Dewey Dell, arabaya binerken. "Satmak için kente götürüyorum."

"Doğru değil," diyor babam. "Ölüye sövmek bu."

Orada olacak. Gelecek Noel orada olacak, diyor, rayın üstünde pırıl pırıl. Kentli çocuklara satmayacakmış diyor.

Tarlaya girip ahıra doğru gidiyor, sırtı sanki tahtadan.

Dewey Dell bir kolunun altında sepeti taşıyor, öbür koltuğunda gazeteye sarılı dört köşe bir şey var. Yüzü durgun ve karanlık, gözleri düşünceli ve tetikte; içlerinde iki yüksükte iki toparlak bezelye gibi Peabody'nin sırtını görebiliyorum: belki Peabody'nin sırtında gizli ve durmadan çalışarak insanın vücudunu delip öte yandan çıkan o kurtlardan ikisi ve ansızın uykudan ya da uyanmışlıktan kalkıyorsun suratında apansız, dikkatli, ilgili bir anlamla. Sepeti arabaya koyup tırmanıyor, bacağı dar eteğinin altından upuzun beliriyor: yeryüzünü yerinden oynatan o kaldıraç; yaşamanın uzunluğunu ve genişliğini ölçen o çap pergellerinden biri. Vardaman'm yanına oturarak çıkını kucağına yerleştiriyor.

Sonra o, ahıra giriyor. Arkasına bakmadı hiç.

"Doğru değil," diyor babam. "Anası için bu kadarcık bir şeyi esirgememeliydi."

"Haydi," diyor Cash. "İstiyorsa kalsın. Kalabilir burada. Belki Tull'gillere gidip onlarda kalır."

"Yetişir bize yolda," diyorum. "Kestirmeden gidip Tull'gillerin yolunda karşımıza çıkacak."

"O ata da binecekti," diyor babam, "engel olmasaydım. Allahın belâsı benekli bir yaratık ki yaban kedisinden daha yaban. Anasına da, bana da bile bile sövmek bu."

Araba yola koyuluyor; katırların kulakları sallanmaya başlıyor. Arkamızda, evin tepesinde, yükseklerde kıpırtısız dönen halkalar gözden uzaklaşıp yokoluyor.

Ölmüş anasına saygı gösterip o atı getirmemesini söyledim, çünkü anası hepimizin, kendi kanından, kendi etinden olanların onunla birlikte arabanın içinde olmasını istemişken, pis bir cambazhane hayvanının sırtında yanımızda koşturması yakışık almazdı, ama daha Tull'gillerin yolunu geçtik geçmedik, Darl gülmeye başladı. Arkaya, Cash'in yanma oturmuş, ölmüş anası tabutun içinde ayağının dibinde yatarken, o gülüyor. Kim bilir kaç kere söyledim ona, böyle şeyler yaparak herkesi konuşturuyor kötü kötü, boşuboşuna. Diyorum ki kendi etimden, kanımdan olanlar için başkalarının neler söylediklerine önem veririm ben, siz vermeseniz de ben veririm, böyle baş belâsı oğullar yetiştirdimse de istemem sözetmelerini başkalarının, şimdi sen böyle herkesi konuşturursan, bana değil, ananın üstüne kalır bunun suçu diyorum: ben erkeğim, dayanırım; kadınlarımız için, anamız, bacınız için dikkatli olmanız gerekir, sonra dönüp baktım, orada oturmuş, gülüyor.

"Bana saygı göstermenizi beklediğim yok," diyorum. "Ama daha ananın ölüsü soğumadı tabutunda."

"Orada," diyor Cash, başıyla yolu göstererek. At daha epeyce uzaklarda, hızla yaklaşıyor, ama kimsenin söylemesi gerekmez bana gelenin kim olduğunu. Yalnızca dönüp Darl'a baktım, oturmuş gülerken.

"Elimden geleni yaptım," diyorum. "Onun istediği gibi olmasına çalıştım. Tanrı beni bağışlar, bana kendi gönderdiği çocukların kusuruna bakmaz." Ve Darl tam anasının yattığı yerin üstündeki sıraya oturmuş, gülüyor.

Yukarı doğru hızla geliyor, yola saptığında biz aşağı yukarı üç yüz metre uzaktayız, atın toynaklarının çırpıntılı basıncı altında çamurlar savruluyor. Sonra biraz yavaşlıyor, eyerin üstünde hafif ve dimdik, at çamuru yararak geçiyor.

Tull tarlasında. Bize bakıp elini kaldırıyor. İlerliyoruz, araba gıcırdıyor, çamur fısıldıyor tekerleklerde. Vernon hâlâ orada duruyor. Jewel'a bakıyor geçerken, at üç yüz metre arkada dizlerini kaldıra kaldıra rahat adımlarla koşuyor. İlerliyoruz, ilerleme duygusu vermeyecek ölçüde uyutucu, düşsel bir gidişle, sanki onunla aramızda azalan uzaklık değil de, zamanmış gibi.

Yol dik açılarla dönüyor, geçen Pazar'dan kalma tekerlek izleri silinmiş artık: yumuşak, kırmızı bir yol çamların arasına kıvrılıyor; harfleri solgun beyaz bir işaret levhası: New Hope Kilisesi. 3 mi. Okyanusun engin ıssızlığına karşı kaldırılmış hareketsiz bir el gibi dikiliyor; arkasındaki kızıl yol çevresi Addie Bundren'dan yapılma bir tekerlek parmağı gibi uzanıyor. Boş, beresiz yol ilerliyor, beyaz işaret levhası soluk duru zorlayışını başka yana çeviriyor yavaş yavaş.

Cash sessizce yoldan yukarı bakıyor, levhanın yanından geçerken baykuş kafası gibi çevriliyor başı, yüzü durgun. Babam dosdoğru ileri bakıyor, kambur. Dewey Dell de yola bakıyor, sonra gene bana dönüyor, bakışı dikkatli, meydan okurcasına, Cash'inki gözlerinde bir an için yanan sorgu yok onda. İşaret levhası geçiyor; beresiz yol sürüp gidiyor. Sonra Dewey Dell başını çeviriyor. Araba gıcırdıyor.

Cash tekerleğin üstünden tükürüyor.

"Bir iki gün sonra kokacak," diyor.

"Onu sen Jewel'a söyle," diyorum.

Kımıldamıyor şimdi, kavşakta atı durdurmuş, dimdik, bizi gözlüyor, solan harflerini Jewel'a karşı yansıtan işaret levhasından daha hareketli değil.

"Uzun bir yolculuğa göre dengeli değil," diyor Cash.

"Bunu da söyle ona," diyorum. Araba gıcırdayıp duruyor.

Bir mil ötede bizi geçiyor, atın boynu kemerlenmiş, dizginleri tırısa kalksın diye kasılmış. Hafif, dengeli, dimdik, tahta-suratlı oturuyor eyerde, yırtık şapkası kabadayıca yana eğik. Hızla geçiyor bizi, hiç bakmadan, atın toynakları çamurda tıslıyor koşarken. Bir çamur külçesi atın ayağından sıçrayıp tabuta yapışıyor.

Cash öne doğru eğiliyor, kutusundan bir âlet çıkararak çamuru siliyor titizce. Yol Whiteleaf'i geçip de söğütler iyice üstümüze eğilmeye başlayınca uzanıp bir dal koparıyor, yaş yapraklarla ovuyor lekeyi.

ANSE

Çetin iş bu memlekette yaşamak; çetin. Sekiz millik alınteri topraktan süprülüp gitmiş, terinizle sulayın diye Tanrı'mn Kendi söylediği topraktan. Bu günah dolu yeryüzünün hiçbir köşesinde dürüst, çalışkan bir kişi kazanç sağlayamaz. Kentlerde dükkân işletenlerdir kazananlar, terlemeden, terleyenlerin sırtından geçinenler. Çok çalışan adam değildir kazanan, çiftçi değildir hiçbir zaman. Bazen şaşıyorum, neden sürdürüyoruz bu işi diye. Yukarda armağanımız var da ondan, otomobillerini falan götüremeyecekleri yerde onların. Herkes eşit olacak orada ve Tanrı olanlardan alıp olmayanlara verecek.

Ama çok da uzun bir bekleyiş, öyle görünüyor. Kişinin kendine, ölülerine söverek doğruluğunun armağanını kazanması kötü. Bütün gün yolalıp Samson'gillere vardık, ama o köprü de gitmişti. Nehrin böyle kabardığını hiç görmemişler, ayrıca yağmurun sonu da gelmedi. Ne böylesini, ne de böylesini göreni görmemiş yaşlılar. Ben Tanrı'nın sevdiği kullarındanım, çünkü kimi severse onu cezalandırır Tanrı. Ama sevgisini göstermek için de bazen çok garip iş-

ler yapmıyorsa körolayım, öyle görünüyor yani.

Ama şimdi bu dişlerimi yaptıracağım. Çok rahat olacak. Olacak.

Tam günbatımından önceydi. Beşi arabanın içinde, biri de arkalarında at üstünde sökün ettiklerinde verandada oturuyorduk. Biri elini kaldırdı, ama dükkânın önünden durmadan geçiyorlardı.

"Kim bu?" diyor MacCallum: küçük adını hatırlayamıyorum: Rafe'in ikizi; ta kendisi.

"Bundren, New Hope'un ötesinden," diyor Quick. "Jewel'm bindiği Snopes'un atlarından biri."

"Bu atlardan hiç kalmadı sanıyordum burada," diyor MacCallum. "Sizler hepsini dağıttınız sanıyordum."

"Bunu ele geçirmeye çalış," diyor Quick. Araba yoluna devam etmekte.

"Kalıbımı basarım koca Lon değildir bu atı ona veren," diyorum.

"Hayır," diyor Quick. "Babasından aldı." Araba yoluna devam etmekte. "Köprüyü duymamış olacaklar." diyor.

"Nereye gidiyorlar ki buradan?" diyor MacCallum.

"Karısını gömdüğüne göre tatil yapıyordur herhalde," diyor Quick. "Kente gidiyorlar belki, Tull'ın köprüsü yıkıldı-

ğma göre. Acaba köprüyü duymadılar mı?"

"Uçup geçerler öyleyse," diyorum. "Burayla Ishatawa'nın ağzı arasında sağlam köprü kalmışsa şaşarım."

Arabada bir şey vardı. Ama Quick üç gün önce gitmişti cenazeye; evden hayli geç ayrıldıklarından, bir de köprünün yıkıldığını duymamış olduklarından başka bir şey gelmedi aklımıza elbet. "Bir seslensen şunlara iyi olur," diyor MacCallum. Hay Allah, adı dilimin ucunda. Böylece Quick seslendi, durdular, gidip söyledi.

Onlarla döndü yanımıza. "Jefferson'a gidiyorlar," diyor. "Tull'ın köprüsü de çökmüş." Sanki bilmiyormuşuz gibi, suratı biraz tuhaftı, burun deliklerine doğru, ama öylecene oturuyorlardı, Bundren, kız, delikanlı sıranın üstünde, Cash ile ikincisi, o herkesin sözünü ettiği, arkada bir payandanın üstünde, öteki de alacalı atta. Ama galiba alışmışlardı artık, çünkü Cash'e gene New Hope'dan geçmeleri gerektiğini, yapacakları en doğru şeyin bu olduğunu söylerken, o yalnızca,

"Herhalde ulaşabiliriz oraya," diyor.

Kimsenin işine karışmam öyle. Bırakın herkes işini kendi bildiği gibi yapsın derim. Ama Rachel'la konuşup onu doğru dürüst hazırlamasını bilen bir kimseleri bile olmadığını, ayrıca temmuzda bulunduğunuzu falan söyleyince gene ahıra dönüp bu iş için Bundren'la konuşmaya çalıştım.

"Söz verdim ona." diyor. "Aklına koymuştu oraya gömülmeyi."

Kımıldamaktan bile hoşlanmayan tembel bir adamın bir işe bir kere başladı mı, önce nasıl tembelliğine sarılmışsa, öylece harekete sarıldığını hep görürüm, sanki hoşlanmadığı kımıldamak değil de başlamak ya da bitirmekmiş gibi. Ve sanki durmasını da, kımıldamasını da güçleştirecek herhangi bir şeyin gelip çatmasından gurur duyarmış gibi. Sırtını kamburlaştırıp gözlerini kırpıştırarak orada arabada otur-

du, köprünün ne kadar çabuk yıkıldığını, suların nasıl yükseldiğini anlatışımızı dinledi, ve sanki nehri kabartan kendisiymiş de bundan gurur duyuyormuş gibi bir tavır takınmadıysa körolayım.

"Şimdiye kadar hiç görmediğiniz bir yükseklikte demek?" diyor. "Tanrı nasıl isterse öyle olur," diyor. "Herhalde sabaha da pek alçalmaz," diyor.

"Bu gece burada kalırsanız iyi edersiniz," diyorum, "yarın sabah da erkenden New Hope yoluna koyulursunuz." O bir deri bir kemik katırlara acıdım. Rachel'a söyledim, "Peki, evlerinden sekiz mil uzakta, bu karanlıkta onları göndermemi ister miydin? Başka ne yapabilirdim?" diyorum. "Yalnız bir gecelik, hem onu da ahıra koyarlar, yarın güneşle birlikte yola çıkarlar." Böylece diyorum, "Bu gece kalın burada, yarın erkenden New Hope'a dönersiniz. Yetecek kadar kazma, kürek var, sonra isterlerse çocuklar yemekten hemen sonra kazıp hazırlayabilirler," işte o zaman kızın beni gözlediğini gördüm. Gözleri birer tabanca olsaydı, şimdi böyle konuşamazdım. Alev alev tutuşmamış idiyse o gözler, köpek olayım. Ahıra gittiğimde üstlerine geldim, kız konuşuyordu, görmedi geldiğimi.

"Söz verdin ona," diyor. "Sen söz verene değin ölmedi. Sana güvenebileceğini sandı. Yapmazsan, kargıması üstünde kalır."

"Kimse sözümü tutmak istemediğimi söyleyemez," diyor Bundren. "Gönlüm herkese açıktır."

"Senin gönlünden bana ne," diyor. Fısıldar gibiydi, hızla konuşuyordu. "Söz verdin ona. Yapman gerek. Sen-" Sonra beni gördü, sustu, öylece durdu. Tabanca olsaydı gözleri şimdi böyle konuşamazdım. Ben işi açınca adam,

"Söz verdim ona. Aklına koymuş iyice," diyor.

"Ama bana öyle geliyor ki anasının yakın bir yerde gömülü olmasını daha çok isterdi, ne zaman is-"

"Söz verdiğim Addie," diyor. "Aklma koyan da o."

Böylece tabutu ahıra sokmalarını söyledim, çünkü gene yağacak gibiydi, yemek de neredeyse hazırlanırdı. Ama içeri girmek istemediler.

"Eksik olmayın," diyor Bundren. "Rahatsızlık vermek istemeyiz. Sepette az buçuk bir şeylerimiz var. Yeter bize."

"Eh," diyorum, "siz nasıl kadınlarınıza böyle önem veriyorsanız, ben de tıpkı öyleyim. Birileri yemek saatinde evimize gelir de masaya oturmazlarsa karım alınır buna."

Böylece kız Rachel'a yardım etmeye mutfağa gitti. Sonra Jewel bana yaklaştı.

"Elbette," dedim. "İstediğin kadar al çatı arasından. Katırlarla birlikte ona da verirsin."

"Ödemek isterim," diyor.

"Neden?" diyorum. "Bir ata verilecek yemi sakınacak kişilerden değilim ben."

"Ödesem daha iyi," diyor; fazladan dedi sandım.

"Ne fazladan?" diyorum. "Samanla burçak yemiyor mu?"

"Fazladan yem," diyor. "Biraz fazla yem veririm de, kimseye borçlu kalmasını istemem."

"Benden yem satın alamazsın, oğul," diyorum. "Eğer koca ambarı yiyip bitirecek olsa, sabahleyin ahırı arabanıza yüklemenize yardım ederim."

"Kimseye borçlu kalmadı hiç," diyor. "Ödesem iyi olur."

Benim de iyi-olur'larımm hepsi yerine gelseydi, önce sizler burada olmazdınız şimdi, demek geldi içimden. Ama yalnızca, "Öyleyse borçlanmaya başlama zamanı gelmiş," diyorum. "Benden yem satın alamazsın."

Rachel yemeği hazır edince o kızla gidip birkaç yatak yaptılar. Ama hiçbiri içeri gelmiyordu. "Bu çeşit saçmalığa aldırmayacak kadar zaman geçti ölümünün üzerinden," diyorum. Çünkü herkes kadar saygım vardır ölülere, ama ölülerin kendilerine saygı gösterilmeli, dört gün-

dür bir tabutun içinde yatan ölü bir kadına saygı göstermenin tek yolu tez elden toprağa vermektir onu. Ama hiç oralarda değiller.

"Doğru olmaz," diyor Bundren. "Çocuklar yatmak isterlerse ben beklerim onu. Esirgemem bunu ondan."

Gene aşağıya indiğimde hepsini arabanın çevresine çömelmiş buldum. "Hiç olmazsa küçüğü bırakın da gelsin uyusun evde," diyorum. "Sen de gelsen iyi edersin" diyorum kıza. İşlerine karışmış olmak istemiyordum. Ve bildiğim kadarıyla o kızı kızdıracak bir şey yapmamıştım.

"Çocuk uyudu bile zaten," diyor Bundren. Boş bir bölmede yalağın içine yatırmışlardı.

"Peki, sen gel, öyleyse," diyorum kıza. Ama hiçbir şey söylemedi o gene. Öylece çömelmişlerdi orada. Zorlukla seçiyordum. "Ya siz, çocuklar," diyorum. "Yarın bütün bir gün var önünüzde." Biraz sonra Cash konuşuyor,

"Eksik olmayın, Rahatız burada."

"Borçlu kalmayalım," diyor Bundren. "Eksik olmayın."

Böylece orada çömelmiş otururlarken bıraktım onları. Dört gündür alışmışlardı herhalde. Ama Rachel alışmamıştı.

"Sövmek bu," diyor. "Sövmek."

"Ne yapabilirdi," diyorum. "Söz vermiş."

"Ondan sözeden kim?" diyor. "Kim aldırır ona?" diyor, ağlayarak. "Yalnız senin de, onun da, bize dünyada işkence edip ölünce söven, bizi memleketin dört bir yanında oradan oraya sürükleyen tüm erkeklerin-"

"Haydi, haydi" diyorum. "Sinirlerin bozulmuş senin."

"Dokunma bana!" diyor. "Dokunma bana!"

İnsan anlayamaz ki kadınları. Aynı kadınla on beş yıl yaşadım, körolayım onu anladıysam eğer. Aramızda kavga çıkartacak bir yığın şey gelmişti aklıma, ama bunun dört günlük bir ölü, üstelik de bir kadın ölüsü olacağı aklımdan geçtiyse körolayım. Ama erkekler gibi yapamadıkları, haya-

tı olduğu gibi kabullenmedikleri için yaşamalarını zorlaştırıyorlar.

Öylece yattım kaldım, yağmurun başlayışını duyarak, aşağıda onları düşünerek, arabanın çevresine çömelmişler, yağmur damın üstünde, Rachel'ın ağlayışını düşünerek, Rachel uyuduktan sonra bile ağlayışını işitir gibiydim, duyamayacağımı bildiğim halde o kokuyu duyarak. O zaman bile kestiremiyordum duyup duymadığımı, ya da içinde ne olduğunu bilmekten miydi acaba, onu da kestiremiyordum.

Böylece aşağı inmedim hiç ertesi sabah. Hazırlanırlarken duydum, anladım ayrılmak üzere olduklarını evin önüne gidip köprüye doğru yürüdüm, arabanın tarladan çıkıp New Hope'a döndüğünü duyana değin yürüdüm. Sonra eve döndüm, Rachel üstüme saldırdı onları kahvaltıya çağırmadım diye. Anlayamazsın ki şu kadınları. Tam bir şey demek istediklerine inanmışken ortaya başka bir şey çıkarmıyorlarsa körolayım, hem inancını değiştirirsin, hem de öyle demek istediklerini sandın diye azar işitirsin.

Ama hâlâ kokuyu duyar gibiydim. Böylece anladım ki kokuyu duymaktan değil de, orada olduğunu bilmektendi bu, hani arada bir aldanır böyle insan. Ama ahıra gittiğimde işin başka türlü olduğunu anladım. İçeri girince bir şey gördüm. Şöyle bir davrandı, önce onlardan biri kalmış sandım, sonra gördüm ne olduğunu. Bir akbabaydı. Çevresine bakınınca beni gördü, avlu boyunca yürüdü, bacakları ayrık ayrık, kanatlarıyla şöyle bir sürüklendi dışarı, beni önce bir omuzunun sonra öbürünün üstünden gözleyerek, kel kafalı yaşlı bir adam gibi. Dışarı çıkınca uçmaya başladı. Yükselene değin epey bir süre uçtu, yağmurdan iyice ağırlaşmıştı.

İlle de Jefferson'a gideceklerdi madem, MacCallum gibi Mount Vernon'ın arkasından dolanabilirlerdi herhalde. Atla yarın gündüzün varır evine. O zaman kentten tam on sekiz mil uzakta olurlardı. Ama belki de köprünün çökmüş

olması Tanrı'mn ne düşündüğünü, ne istediğini göstermiştir ona.

Şu MacCallum. On iki yıldır benimle alışveriş eder durur. Çocukluğundan beri tanırım; kendi adım gibi bilirim adını. Ama körolayım eğer söyleyebiliyorsam.

İşaret levhası beliriyor. Yola doğru bakıyor şimdi levha, çünkü bekleyebilir. New Hope. 3 mi. diyecek. New Hope. 3 mi. New Hope. 3 mi. Sonra yol başlayacak, ağaçların arasına doğru bükülerek, bekleyişiyle bomboş, New Hope üç mil diyerek.

Annemin öldüğünü duydum. İsterdim onu ölümüne bırakacak zamanım olsun. Böyle olmasını istemeye zamanım olsun isterdim. Bunun nedeni çünkü yabanıl ve söven toprağın içinde çok erken çok erken çok erken. Bunun nedeni yapmayı istememem ve yapmamam değil nedeni çok erken çok erken çok erken.

Şimdi söylemeye başlıyor. New Hope üç mil. New Hope üç mil. *Zamanın dölyatağı diyerek anlatmak istedikleri bu işte: yayılan kemiklerin acı ve umutsuzluğu, içinde olayların ırzına geçilmiş barsakları yatan katı kemer.* Cash'in başı biz levhaya yaklaştıkça ağır ağır dönüyor, soluk, boş, acılı, durgun ve soran yüzü kızıl ve boş dönemeci izliyor; arka tekerin yanı sıra Jewel atını sürüyor, dümdüz ileri bakıyor.

Toprak Darl'ın gözlerinden akıyor; gözleri iğne başları-

na doğru yüzüyor. Ayaklarımdan başlayıp gövdemden suratıma yükseliyor, elbisem yokoluyor sonra: ağır aksak giden katırların tepesindeki, çabaların tepesindeki sırada çırılçıplak oturuyorum. *Tut ki dönmesini söyledim ona. Dediğimi yapacak. Dediğimi yapacağını bilmiyor musun?* Bir gece altımdan kara bir boşluk koşup geçerken uyandım. Göremiyordum. Vardaman'ın kalktığını, pencereye gidip bıçağı balığa sapladığını gördüm, kan fışkırıyor, buhar gibi tıslıyor ama ben göremiyordum. *Dediğimi yapacak. Hep yapar. Ne için olsa kandırabilirim onu. Biliyorsun kandırabilirim. Tut ki burada dön dedim. Bu, o öldüğüm zamandı. Tut ki dedim. New Hope'a gideceğiz. Kente gitmemiz gerekmeyecek.* Kalktım kanayan, hâlâ tıslayan balıktan bıçağı çıkarıp Darl'ı öldürdüm.

Vardaman'la uyuduğum sıralarda kâbus gördüydüm bir kere uyanık olduğumu sandım ama göremiyordum ve altımda yatağı sezemiyordum ve ne olduğumu düşünemiyordum düşünemiyordum adımı bir kız olduğumu bile düşünemiyordum ben diye bile düşünemiyordum ne de uyanmak istediğimi düşünemiyordum bile ne de uyanmaya karşı ne vardı ki yapabileyim bir şeyin olduğunu bildiğimi ama zamanı bile düşünemiyordum sonra ansızın bir şeyin olduğunu bildim üstümden esen yeldi yel gelip beni geldiği yere üfürmüş gibiydi ben esmiyordum oda ve Vardaman uykuda ve tümü birden gene altımda ve çıplak bacaklarım arasında sürüklenen serin ipek parçası gibi giderek.

Serin serin esiyor çamların arasından, acılı, sürekli bir ses. New Hope. Üç mildi. Üç mildi. Tanrı'ya inanıyorum inanıyorum Tanrı'ya.

"Neden New Hope'a gitmedik, baba?" diyor Vardaman. "Mr. Samson öyle dedi ama yolu geçtik."

"Bak, Jewel," diyor Darl. Ama bana bakmıyor. Gökyüzüne bakıyor. Akbaba orada çakılıymış gibi kıpırtısız.

Tull'gilin yoluna sapıyoruz. Ahırı geçip yola düzülüyoruz, tekerlekler çamurda fısıldıyor, yabanıl toprağın içinde ye-

şil pamuk sıralarını geçiyoruz, ve Vernon pulluğun arkasında tarlanın az ilerisinde. Biz geçerken elini kaldırıp uzun bir süre bakıyor arkamızdan.

"Bak, Jewel," diyor Darl. Jewel dümdüz ileri bakarak oturuyor atında, ikisi de tahtadan oyulmuş gibi.

İnanıyorum Tanrı'ya, Tanrı. Tanrı, inanıyorum Tanrı'ya.

Onlar geçtikten sonra katırı çıkardım, zincirleri sarıp peşlerine düştüm. Setin sonunda durmuşlar, arabanın içinde oturuyorlardı. Anse oracıkta oturmuş, nehrin içine göçüp yalnız iki ucu görünürde kalmış köprüye bakıyordu. Yıkıldığını anlatanların yalan söylediklerini sanıyormuş ama bir yandan da hep yıkılmasını istemiş gibi bakıyordu köprüye. Gönençli bir şaşkınlıkla bakıyordu, ağzının içinde bir şeyler mırıldanarak, yabanlık pantolonuyla arabanın içinde otururken. Kaşağılanmadan süslenmiş bir at gibiydi: ne bileyim işte.

Oğlan köprünün yarı batık yerine bakıyor ve kütükler mütükler üstünden anafora kapılıyor ve sarkıp titriyor köprü neredeyse tümü birden yıkılacakmışcasına, koca gözleriyle bakıyor oğlan, sirkteymiş gibi. Ve o kız, o da. Yanlarına gelince dönüp baktı bana, gözleri öfkeyle dolu ve sanki onu ellemek istemişim gibi sertti. Sonra gene Anse'a baktı, sonra gene suya.

Su iki yandaki setlere iyice yaklaşmıştı, toprağın bizim üstünde olduğumuz köprüye doğru yükselen, sonra suyun içi-

ne giren dilden gerisi yitmişti, ve yolla köprünün önce nasıl olduğunu bilmese insan nehir nerede, toprak nerede ayırt edemezdi. Yalnız sarı bir karışım vardı ve set bıçak sırtından daha enli değil neredeyse ve biz arabanın içinde ve atla katırın sırtında.

Darl bana bakıyordu, sonra Cash döndü ve o gece tahtaların Addie'ye yetip yetmeyeceğini hesaplarkenki bakışıyla baktı, sanki hepsini içinden ölçüp biçiyor, senin ne düşündüğünü sormuyor, söylersen dinlediğini bile belli etmiyor, ama gene de dinliyordu. Jewel kımıldamamıştı. Biraz öne eğilerek atın üstünde oturuyordu, dün Darl'la ikisi analarını almaya geldiklerinde evin önünden geçerkenki anlam vardı yüzünde.

"Biraz daha yukarıda olsa geçerdik," diyor Anse. "Dosdoğru geçerdik."

Arasıra bir kütük engeli aşıyor, yuvarlanıp dönerek yüzüyordu, geçidin olduğu yere doğru sürüklenişini görüyorduk. Yavaşlıyor, yana dönüyor, bir dakikalığına sudan çıkıyordu, bundan anlaşılıyordu geçidin orada olduğu.

"Ama bu bir şey göstermez," diyorum. "Orada batak bir kum yığını birikmiş olabilir." Kütüğe bakıyoruz. Sonra kız gene bana bakıyor.

"Mr. Whitfield geçti," diyor.

"At üstünde," diyorum. "Hem üç gün önce geçti. O günden bu yana bir buçuk metre yükseldi."

"Köprü yıkılmamış olsaydı," diyor Anse.

Kütük silkinip yoluna devam ediyor. Bir yığın çöple köpük var ve suyu işitebiliyoruz.

"Ama yıkılmış," diyor Anse.

"Dengeli biri şu kalaslarla kütüklerin üstünden yürüyüp geçebilir," diyor Cash.

"Ama bir şey taşıyamaz," diyorum. "Hemen bakarsın üstüne basar basmaz hepsi çöker gider. Sen ne dersin, Darl?"

Bana bakıyor. Bir şey demiyor, yalnız bakıyor o herkesi konuşturan garip gözleriyle. Hep söylerim hiçbir zaman yaptığı bir şey ya da söylediği bir şey değildi ya da herhangi bir şey o bakışından başka. Bir yolunu bulup içinize girmiş gibi. Sanki onun gözleriyle kendine ve kendi yaptıklarına bakıyorsun. Sonra o kızın sanki ellemişim gibi bana baktığını seziyorum. Anse'a bir şey söylüyor. Mr. Whitfield..." diyor.

"Tanrı'mn önünde söz verdim ona," diyor Anse. "Üzülecek bir şey yok."

Ama hâlâ katırları sürmüyor. Orada suya bakarak oturuyoruz. Bir başka kütük engelin üstünden yüzüp geçiyor; geçidin olduğu yerde duralayıp bir an için daha yavaş yüzdüğünü görüyoruz. Sonra yoluna devam ediyor.

"Belki bu gece alçalmaya başlar," diyorum. "Bir gün daha beklersiniz artık."

O zaman Jewel atının üstünde yana dönüyor. Bu zamana değin kımıldamadıydı, dönüp bana bakıyor. Yüzü biraz yeşilcene, sonra kızarıp sonra gene yeşilleşiyor. "Git pulluğunun ardından cehenneme kadar yolun var," diyor. "Kim çağırdı seni arkamızdan gelesin diye?"

"Kötülük olsun diye söylemedim," diyorum.

"Kapa çeneni, Jewel," diyor Cash. Jewel gene suya bakıyor, suratı kumlu, kızarıp yeşilleşiyor, gene kızarıyor. "Peki," diyor Cash biraz sonra, "ne yapmak istiyorsun?"

Anse bir şey demiyor. Ağzında bir şeyler geveleyerek kamburunu çıkarmış oturuyor. "Yıkılmamış olsaydı," diyor, "geçerdik üstünden."

"Haydi," diyor Jewel, atını sürerek.

"Dur," diyor Cash. Köprüye bakıyor. Biz ona bakıyoruz, Anse'la kızdan başka. Onlar suya bakıyor. "Dewey Dell, Vardaman, bir de babam köprüden yürüyerek geçseler daha iyi olur," diyor Cash.

"Vernon onlara yardım eder," diyor Jewel. "Biz de katırını bizimkilerin önüne bağlarız."

"Benim katırımı sokamazsınız bu suyun içine," diyorum.

Jewel bana bakıyor. Gözleri kırık tabak parçaları gibi. "Veririm parasını pis katırının. Şimdi, hemen satın alırım."

"Benim katırım girmeyecek o suya." diyorum.

"Jewel kendi atıyla girecek," diyor Darl. "Sen neden katırını esirgiyorsun, Vernon?"

"Kes sesini, Darl," diyor Cash. "Sen de, Jewel da."

"Benim katırım girmeyecek o suya," diyorum.

Vernon'a kızgın kızgın bakarak oturuyor atm üstünde, sıska yüzü gözlerinin soluk katılığına ve ötesine yayılmış. On beş yaşında olduğu yaz bir uyku hastalığına tutulmuştu. Katırlara yem vermeye gittiğim bir sabah inekler hâlâ sağılmamıştı, sonra babamın eve dönüp onu çağırdığını işittim. Kahvaltı için eve döndüğümüzde elinde süt kovaları, sarhoş gibi sendeleyerek yanımızdan geçti ve biz katırları içeri soktuktan sonra tarlaya giderken o daha süt sağıyordu. Bir saat geçti üzerinden, görünmedi. Dewey Dell yemeğimizi getirince babam Jewel'ı bulması için onu geri yolladı. Sağma yerinde sandalyede oturmuş uyurken buldular.

Bundan sonra her sabah Jewel'ı babam uyandırmaya başladı. Akşam yemeğinde masada uykuya dalar, yemek biter bitmez yatmaya giderdi, ben yatmaya gittiğimde orada ölü gibi yatıyor olurdu. Gene de sabah babamın uyandırması gerekirdi. Ayağa kalkar, ama yarı uyanık bile olmazdı: babamın dırdırını ve yakınmasını ses etmeden dinler, süt kovalarını alıp ahıra yollanırdı, bir keresinde ineğin yanında uyurken buldum onu, kova yerinde ve yarı dolu, elle-

ri bileklerine kadar sütün içinde, başı ineğin sağrısına dayalıydı.

Bundan sonra Dewey Dell'in süt sağması gerekti. Jewel babam uyandırınca gene kalkıyor, yapmasını söylediğimiz şeyleri o şaşkın haliyle yapıyordu. Söyleneni yapmak için de çok çabalıyordu; herkes kadar o da şaşıyordu bu durumuna.

"Hasta mısın?" dedi annem. "İyi hissetmiyor musun kendini?"

"Hayır," dedi Jewel. "İyiyim."

"Tembelliğinden, beni kızdırmak için," dedi babam, Jewel duruyordu orada, ayakta uyuyordu. "Değil mi?" dedi babam, Jewel'ı karşılık vermesi için uyandırarak.

"Hayır," dedi Jewel.

"Bugün işe gitme de evde kal," dedi annem.

"Ya yapacağımız işler ne olacak?" dedi babam. "Madem hasta değilsin nen var?"

"Hiç," dedi Jewel. "İyiyim."

"İyi mi?" dedi babam. "Şimdi bile ayakta uyuyorsun."

"Hayır," dedi Jewel. "İyiyim."

"Bugün evde kalsın istiyorum," dedi annem.

"Gelmesi gerek," dedi babam. "Hepimiz gidiyoruz da gene yetişmiyor bile."

"Cash ve Darl'la elinden geleni yaparsın," dedi annem. "Bugün evde kalmasını istiyorum."

Ama kalmadı. "İyiyim," dedi giderken. Ama iyi değildi. Kim olsa anlardı. Zayıflıyordu, hani balta sallarken uykuya daldığını bile gördüğüm oldu; çapanın aşağı yukarı sallanışı gittikçe kısalan bir yay çizerek yavaşlar ve sonunda durur, o da güneşin sıcak parıltısı altında kımıldamadan çapaya dayanıp kalırdı.

Annem doktor çağırmak istedi, ama babam gereksiz yere para harcamak istemedi, Jewel'm da zayıflamaktan ve her an

uykuya dalmaktan başka bir şeysi yoktu. Yemekte yeterince iştahlıydı, yalnız işte tabağının içine düşüp uykuya dalıyordu, bir ekmek parçası ağzına doğru giderken yarı yolda kalarak ve çeneleri hâlâ çiğneyerek. Ama bir şeysi olmadığına yemin ediyordu.

Dewey Dell'e sütü sağdıran annem olmuştu, nereden bulduysa buldu para verdi ona sütü sağsın diye, sonra Jewel'm yemekten önce yaptığı başka işleri de bir yolunu bulup Dewey Dell'e ya da Vardaman'a gördürdü. Babam yokken de kendi yaptı. Özel yemekler hazırlayıp onun için saklardı. İlk olarak Addie Bundren'ın yaptığı herhangi bir şeyi sakladığını görüyordum, o Addie Bundren ki içinde yalan bulunan bir evrende yalandan başka hiçbir şeyin, yoksulluğun bile, çok kötü ya da çok önemli olamayacağını öğretmişti bize. Kimi zaman yatmaya gittiğimde uyuyan Jewel'ın yanında, karanlıkta oturuyor olurdu. Biliyordu, bu yalandan dolayı kendinden tiksiniyordu, ayrıca uğrunda yalan söyleyecek kadar sevdiği için Jewel'dan da tiksiniyordu.

Bir gece annem hastalandı; Tull'gillere gitmek için arabayı hazırlamaya ahıra gittiğimde feneri bulamadım. Bir gece önce çivide asılı durduğunu gördüğümü hatırladım, ama şimdi geceyarısında yoktu orada. Böylece karanlıkta katırları koştum ve gittim ve sabaha karşı Mrs. Tull'la geri döndüm. Ve fener oradaydı, hatırladığım gibi o çivide asılı duruyordu. Ve sonra bir sabah güneş doğmadan az önce Dewey Dell süt sağarken Jewel ahıra girdi, arka duvardaki delikten, elinde fenerle.

Cash'e söyledim, Cash'le birbirimize baktık bir süre.

"Çiftleşme azgınlığı," dedi Cash.

"Evet," dedim, "Ama neden fenerle! Hem de her gece. Neden zayıfladığı belli. Bir şey söyleyecek misin kendisine?"

"Faydası olmaz ki," dedi Cash.

"Şimdi yaptığının da bir faydası olmaz."

"Biliyorum. Ama bunu kendi kendine öğrenmeli. Daha dayanabileceğini, yarın gene bu kadar fırsat bulabileceğini düşünüp anlayacak zamanı verdin mi, kendiliğinden düzelir. Kimseye de söyleyecek değilim."

"Yok," dedim. "Dewey Dell'e de söyledim söylemesin diye. Hiç değilse anneme söylemesin."

"Yok. Anneme hiç."

Sonra iyice gülünç geldi bana: öylesine şaşkın, istekli, uykusuzluktan yarı ölü, fasulye sırığı gibi sıska dolaşıyor ortalarda, sonra kendini de akıllı sanıyor. Kızın kim olduğunu merak ettim. Bütün bildiklerimi düşündüm, ama kesin bir şey bulamadım.

"Kız değil," dedi Cash. "Buralarda evli bir kadın. Bunca yüreklilik, böyle yapışkanlık değme kızda bulunmaz. Benim hoşuma gitmeyen de bu zaten."

"Neden?" dedim. "Böylesi bir kızdan daha emin değil mi Jewel için? Daha bilgili olur."

Gözleri titreyerek, söylemek istediği şeyi anlatan sözler ağzından titreye titreye çıkarak baktı bana. "Her zaman tehlikesiz şeyler değildir yeryüzünde bir insanın..."

"Yani tehlikesiz şeyler her zaman en iyi şeyler değildir mi demek istiyorsun?"

"Evet; en iyi," dedi titreyerek gene. "En iyi şeyler değildir, onun için en iyi olan şeyler... Genç bir çocuk. Yani insan böyle görünce tiksinir... başkasının çamurunda yuvarlanmak..." Buydu söylemeye çalıştığı. Bir şey yeni, sert, parlak olduğu zaman yalnızca tehlikesiz olmaktan biraz daha iyi bir yönü olmalıdır, çünkü tehlikesiz şeyler yalnız insanların uzun sürelerdir yapagelip sivri köşelerini yumuşattıkları şeylerdir ve bunları yapmakta bir adama, bu daha önce yapılmamıştı, bundan sonra da yapılamaz, dedirtecek hiçbir şey yoktur.

Böylece söylemedik, hattâ bütün gece yataktaymış gibi

görünmek için eve gitmeye zaman bile bulamayarak tarlada ansızın yanımızda belirip çalışmaya koyulduğu günlerde bile. Anneme kahvaltıda acıkmadığını ya da arabayı hazırlarken bir parça ekmek yediğini söylerdi. Ama Cash'le ben biliyorduk bu gecelerde eve hiç gelmediğini, biz çalışırken korudan çıktığını. Ama söylemedik. Yaz neredeyse geçmişti o sıra; geceler serinlemeye başlayınca Jewel değilse bile ötekinin vazgeçeceğini biliyorduk.

Ama güz gelip de geceler uzayınca değişen tek şey babamın uyandırmaya gittiğinde artık hep yatakta olmasıydı, bütün gece dışarda olduğu zamandan da beter, ilk başladığı sıralardaki o yarı budala haliyle uyanıyordu.

"Ne yapışkan kadınmış," dedim Cash'e. "Bir ara yalnızca hayrandım gücüne, ama şimdi bayağı saygı duyuyorum."

"Kadın değil," dedi.

"Biliyorsun," dedim. Gözünü bana dikmişti. "Nedir öyleyse?"

"Ben de onu öğrenmeye çalışıyorum," dedi.

"Öğrenmek istiyorsan bütün gece koruda izini kovala," dedim. "Ben gelmem."

"İzlemiyorum onu," dedi.

"Ne yapıyorsun öyleyse?" dedim.

"İzlemek değil," dedi. "Öyle demek istemiyorum."

Ve işte birkaç gece sonra Jewel'ın kalkıp pencereden tırmandığını duydum ve sonra Cash'in de kalkıp arkasından gittiğini duydum. Ertesi sabah ahıra gittiğimde Cash oradaydı, katırların yemi verilmişti, Dewey Dell'in süt sağmasına yardım ediyordu. Onu görünce bildiğini anladım. Arasıra Jewel'ı tuhaf bir bakışla süzerken yakalardım. Jewel'm nereye gidip ne yaptığını öğrenince sonunda gerçekten düşündürücü bir şey bulmuş gibiydi. Ama üzgün bir bakış değil; babamın hâlâ Jewel yapıyor sandığı, annemin de Dewey Dell yapıyor diye bildiği, aslında Jewel'm yapması gereken işleri

yaparken Cash'in yüzünde tıpkı böyle bir bakış olurdu. Bir şey sormadım, kafasında sindirince bana da söyler diye düşündüm, ama hiç söylemedi.

Bir sabah - Kasım'dı o sıra, başlangıçtan beş ay sonra Jewel yatağında yoktu, tarlada da bize katılmadı. Annem olup biteni ilk o gün sezdi. Jewel'ın nerede olduğunu öğrensin diye Vardaman'ı yolladı, az sonra kendi de gitti. Aldatmacanın sessizce ve tek düzende akışı süresince hepimiz aldatılmaya boyuneğmiş gibiydik, bilinçsizce yalanı yüreklendirerek ya da korkaklığımızdan, bütün insanlar korkaktır çünkü ve dışardan uysal görünen hayınlığı doğasal olarak kabullenirler. Ama şimdi hepimiz doğru çıkmış korkumuz konusunda bir çeşit ruhötesi anlaşmayla - yalanı yatak örtüleri gibi bir yana savurmuştuk, hepimiz çırılçıplak oturmuş birbirimize bakıyor, "İşte şimdi gerçek ortaya çıktı. Eve dönmedi. Başına bir iş geldi. Bizler de göz yumduk başına bir iş gelmesine," diyorduk.

Sonra gördük onu. Hendek boyunca yaklaşıp doğru tarlaya girdi, atın sırtında. Yelesiyle kuyruğu derisinin benekli düzenini taşır gibi savruluyordu: kâğıttan bir fırıldağa binmişti sanki Jewel, atın sırtı çıplakdizgini ipten ve onun başı açık. Flem Snopes'un yirmi beş yıl önce getirip hayvan başına iki dolara haraç mezat sattığı ve ihtiyar Lon Quick'den başkasının elde tutmadığı, onun ise hiç elden çıkarmaya yanaşmadığı için bugün bile beslediği Teksas atlarının torunlarındandı.

Dörtnala gelip durdu, zıplayıp sıçrayan, yelesi, kuyruğu, derisindeki benekleri ayrı ayrı oynayan, içteki etten kemikten atla bir alıp verecekleri yokmuş gibi görünen, hayvanın kaburgalarına topuklarını gömmüş oturuyor, bize bakıyordu.

"Nereden buldun bu atı?" dedi babam.

"Satın mı aldın," dedi babam. "Neyle? Benim adıma mı aldın bunu?"

"Kendi paramla," dedi Jewel. "Kendi kazandığımla. Hiç üzülme."

"Jewel," dedi annem; "Jewel."

"Bir şey yok," dedi Cash. "Parayı kendi kazandı. Quick'in geçen baharda ayırdığı kırk dönüm yeni toprağı temizledi. Tek başına, geceleri fener ışığında çalışarak yaptı. Ben gördüm. Yani bu ata Jewel'dan başka kimsenin emeği geçmedi. Onun için üzülecek bir şey yok."

"Jewel," dedi annem. "Jewel-" Sonra: "Doğru eve gelip yatağına yat," dedi.

"Daha değil," dedi Jewel. "İşim var. Kendime bir eyerle bir dizgin alınam gerek. Mr. Quick diyor ki-"

"Jewel," dedi annem, ona bakarak. "Ben veririm - veririm - veri-" Sonra ağlamaya başladı. Hüngür hüngür ağladı, yüzünü kapamadan, soluk atkısına sarılmış, ona bakarak, o da atın üstünden aşağı anneme baktı, bakarken yüzü soldu, donuklaştı, hemen gözlerini başka yana çevirdi ve Cash yaklaşıp dokundu anneme.

"Sen eve git," dedi Cash. "Burada toprak sana göre fazla nemli. Haydi git artık." Elleriyle yüzünü kapadı o zaman annem ve az sonra pulluk izlerinden sendeleyerek yürüdü. Ama hemen toparlanıp doğruldu, yoluna öyle devam etti. Arkasına bakmadı. Hendeğe varınca durup Vardaman'ı çağırdı. Vardaman ata bakıyor, sanki çevresinde dans ediyordu.

"Ben de bineyim, Jewel," dedi. "Ben de bineyim."

Jewel ona baktı, sonra gene başını öteye çevirdi, atın dizginini kastı. Babam dudaklarının arasından bir şeyler mırıldanarak onu süzüyordu.

"Demek bir at satın aldın," dedi. "Haberim olmadan gidip at satın aldın. Hiç danışmadın bana; biliyorsun nasıl zar zor geçiniyoruz, gene de bana besleyecek bir at getiriyorsun. Etinin kanının emeğiyle gidip bir at aldın."

Jewel, gözleri her zamankinden daha soluk, babama baktı.

"Senden tek lokma yemeyecek," dedi. "Tek lokma bile. Öldürürüm onu yerse. Sakın düşünme bunu. Sakın düşünme."

"Ben de bineyim, Jewel," dedi Vardaman. "Ben de bineyim, Jewel." Otların içinde bir cırcırböceği, küçük bir cırcırböceği gibiydi sesi. "Ben de bineyim, Jewel."

O gece karanlıkta onun uyuduğu yatağın yanında otururken buldum annemi. Çok ağlıyordu, belki de böylesine sessiz ağlaması gerektiğinden; belki de aldatılmaktan olduğu gibi gözyaşlarından da utandığı için, ağlarken kendinden tiksinerek, sevmesi gerektiği için ondan tiksinerek. Ve o zaman anladım bildiğimi. O gün Dewey Dell'i anladığım gibi apaçık anladım bunu bildiğimi o gün.

Sonunda ne yapmak istediğini söylettiler Anse'a, kız, oğlan, bir de Anse arabadan indiler. Ama biz köprünün üstündeyken bile Anse habire arkasına bakıyordu, sanki arabadan indiği için her şeyin değişivereceğini sanıyordu, sanki o kendini gene tarlada bulacak, karısı da evde, yatıyor, ölmeyi bekliyor olacaktı, sanki bütün bu işlere baştan başlamak gerekecekti.

"Katırını kullanmalarına izin vermeliydin," diyor, ve köprü altımızda titreyip sallanıyor, çabalayan suyun içine yeryüzünün ta öbür ucundan çıkacakmış gibi dalıyor ve sudan çıkan öbür yanı aynı köprünün değilmiş de, o yandan sudan çıkacak insanlar yerin dibinden tırmanıp geliyorlarmış gibi. Ama hâlâ bütündü; bu yan sallanınca öbür yanın sallanmıyormuş gibi duruşundan anlardınız bunu: öbür ağaçlarla karşı yaka kocaman bir saatin üstünde ağır ağır sallanır gibiydiler. Kütükler köprünün batmış yerine sürtünüp çarpıyor, uçları dışarı havalanıp suyun ta üstüne sıçrıyor, yuvarlanıyor geçide doğru ve bekleyen, düzleşen, dönen ve köpüklü.

"Neye yarardı ki?" diyorum. "Eğer senin hayvanların geçidi bulamayıp arabayı devirirlerse üç katır ya da on katır ne yapabilir?"

"Senden bir şey istediğim yok," diyor. "Kendi işimi kendim görürüm ben. Katırını vermeni istemiyorum. Senin ölün değil; suçlamıyorum seni."

"Geri dönüp yarına değin oyalanmaları gerekirdi," diyorum. Su soğuktu. Sulu kar gibi yoğundu. Yaşıyor gibiydi ama. Bir yandan yalnızca su olduğunu biliyordun, bu köprünün altından uzun bir süredir akagelmiş şu bildiğimiz nesne, gene de o kütükler çamurları kusarak içinden fırlayınca şaşırmıyordun, bir parçasıymış gibi suyun, bekleyenin, gözdağının.

Öyleki karşıya geçip sudan çıkınca, ayağımın altında sert toprağı bulunca şaştım. Köprünün karşı yakada iyice bildiğimiz, üstünde gezindiğimiz katı toprak gibi evcil bir şeye varacağını beklememiş gibiydik. Sanki ben burada olamazdım, çünkü şu yaptığım işi yapmayacak kadar kafam çalışmalıydı. Ve arkaya bakıp karşı yakayı, biraz önce benim durduğum yerde duran katırımı görünce ve bir yolunu bulup oraya dönmem gerektiğini düşününce, anladım ki olamaz, çünkü bana o köprüyü bir kerecik bile olsa geçirtecek şeyi bir türlü düşünemiyordum. Gene de buradaydım ve kendini oradan iki kere geçmeye zorlayacak kişi ben değildim, Cora geç demiş olsa bile.

O oğlandı. "Gel, elimi tut," dedim, durup bekledi, bana tutundu. Sanki beni kurtarmak için dönüp de yakalamış gibi değilse körolayım; korkma bir şey olmaz, der gibiydi. Sanki Noel'in yılda iki kere ve Hindi Günü'yle birlikte gelip kış, ilkbahar ve yaz boyunca sürdüğü iyi bir memleket bildiğini söylüyor da, onunla kalırsam bundan yararlanabileceğimi anlatıyordu.

Dönüp katırıma baktığımda şu dürbünler var ya onlardan

biri gibiydi ve orada durup ona bakarak görüyordum tüm geniş toprağı ve benim evi ki toprağın dışına terleyivermiş; toprak genişledikçe ter çoğalıyormuş gibisine; ter çoğaldıkça ev daralıyor, çünkü Cora'ya dar bir ev gerek, Cora'yı pınarın içinde bir süt kavanozu gibi tutmak için: dar bir kavanozun olmalı, yoksa güçlü bir pınar gerekir, böylece büyük bir pınarın varsa, eh, o zaman daracık, iyi yapılmış kavanozlara itilirsin, çünkü ekşi olsa da, olmasa da senin sütün, çünkü ekşiyecek sütün olmasını ekşimeyecek sütün olmasına yeğ tutarsın, çünkü erkeksin.

Ve o elime tutunan, eli öylesine sıcak, öylesine güven dolu ki, insanın haykıracağı geliyor: Buraya bak. Şu karşıki katırı görmüyor musun? Hiçbir işi yoktu burada, onun için de hiç gelmedi bu yana, çünkü katırdan başka bir şey değil. Çünkü insan görür kimi zaman çocukların kendisinden daha akıllı olduğunu. Ama sakalları çıkana dek bunu onlara belli etmek istemez. Sakalları çıktıktan sonra da artık işleri çoğalmıştır, çünkü tüylenmeden önceki akıllılıklarına dönüp dönemeyeceklerini bilmezler, böylece aldırmazsın artık belli edip etmemeye senin de üzüldüğün üzüntüsüne değmeyen bu aynı şeye üzülen kişilere.

Sonra geçmiştik ve orada durduk, Cash'in arabayı geri döndürüşüne bakarak. Tekerlek izlerinin dipte yittiği yoldan geriye gidişlerini seyrettik. Bir zaman sonra araba görünmez oldu.

"Geçide gidip yardıma hazırlansak iyi olur," dedim.

"Söz verdim" diyor Anse. "Kutsal bir söz bu. Biliyorum esirgiyorsun, ama Addie cennette kutsayacak seni."

"Suya gireceklerse dolanıp durmasınlar orada," dedim. "Haydi."

"Geri dönmesin diye," dedi. "Kötü talih getirir geri dönmek."

Duruyordu orada, kambur, yaslı, sallanıp sarkan köp-

rünün ötesindeki yola bakıyordu. Ve o kız, o da, bir kolunun altında yemek sepeti, öbüründe o çıkın. İlle kente gidecek. İyice kafasına koymuş. Bir çuval muz yemek için ateşi ve dünyayı ve suyu ve her şeyi göze alacaklar. "Bir gün daha oyalanmalıydınız," dedim. "Sabaha biraz alçalırdı. Belki bu gece yağmaz. Hem daha fazla da kabaramaz zaten."

"Söz verdim," diyor. "Bel bağladı sözüme."

DARL

Önümüzde yoğun, karanlık akıntı koşuyor. Sonsuzlaşan ve sayısızlaşan bir mırıltıyla bir şeyler anlatıyor bize; sarı yüzeyi, kocaman ve canlı bir şey tam altından bir kıpırtılık uyuşuk bir atiklikle davranıp sonra hafifçe uyuklamaya dalıyormuşcasına yüzey boyunca bir an için sessiz, süreksiz, ve derin bir anlamlılıkla akarak solgunlaşan, anaforlar halinde gamzeleniyor.

Akıntı tekerlek engeleri arasında, katırların dizleri sıra şapırdayıp mırıldanıyor, sarı, çöplerle, yoğun kumlu köpüklerle dolu, terlemiş sanki, fazla koşturulmuş bir at gibi köpürerek. Otların arasından acılı bir sesle, dalgın bir sesle geçiyor; içinde kamışlar, saplar hafif bir melteme tutulmuş gibi eğiliyorlar, yukardaki dallardan görünmez tellerle sarkıtılmış gibi suda yansımadan sallanıyorlar. Durmayan yüzeyin üstünde duruyorlar -ağaçlar, kamışlar, asmalar- köksüz, topraktan kopmuş, boşuboşuna akan yaslı suyun sesiyle dolan kocaman ama sınırı çizilmiş bir ıssızlık görüntüsü içinde düşümsü.

Cash'le ben arabada oturuyoruz; Jewel arka tekerleğin yanı sıra atında. At titriyor, uzun, pembe suratında yabanıl bebek mavisi rengiyle devriliyor gözü, soluğu inilder gibi ho-

rultulu. Jewel dik oturuyor, dengeli, sağa sola bakınıyor, sessiz, sürekli, hızlı gözlerle, suratı durgun, azıcık soluk, tetik. Cash'in yüzünde de ağırbaşlı bir durgunluk var; birbirimize uzun, araştıran bakışlarla bakıyoruz, öyle bakışlar ki engellenmeden gözlerimizden içeriye, bir an için Cash'le Darl'ın bütün eski korku ve bulguları arasında apaçık, sakınmadan çömeldikleri yere dalıyor, tetik, gizli, utançsız. Konuştuğumuzda seslerimiz yavaş, ilgisiz.

"Sanırım hâlâ yolun üstündeyiz."

"Tull o iki koca meşeyi kesti. Eskiden su yükselince ağaçları geçide nasıl dizdiklerini duymuştum da."

"Sanırım iki yıl önce buralarda ağaç keserken yaptı o işi. Bu geçidi bir daha kimsenin kullanacağı aklına gelmemiştir."

"Sanırım öyle. Evet, o zaman olmalı. Epeyce bir kereste götürdüydü buradan o zaman. İpoteğini öyle ödemiş diye duydum."

"Evet. Evet, herhalde öyle. Herhalde Vernon da yapabilirdi bunu."

"Bu iş böyle. Buralarda kerestecilik eden bir kimsenin fabrikasını ayakta tutacak şöyle adamakıllı bir çiftliği olmalı. Ya da bir ambarı. Ama herhalde Vernon yapabilirdi."

"Herhalde. Ömürdür."

"Evet. Öyledir Vernon. Evet, hâlâ burada olmalı kütük. Eski yolu temizlemeseydi hiç çıkaramazdı o kütükleri buradan. Sanırım hâlâ üstündeyiz." Sessizce bakıyor çevresine, ağaçların duruşuna, oraya buraya eğilerek kesilip devrilmiş ağaçlar yüzünden havadaymış gibi görünen tabansız yol boyunca geri bakıyor, sanki yol da ıslanınca topraktan kopmuş, yukarı doğru yüzüvermiş, su üstünde oturup sessizce eski güvenden, önemsiz şeylerden konuştuğumuz nesneden daha derin anlamlı bir ıssızlık anıtı bırakabilmek için düşsel izleminde. Jewel, Cash'e bakıyor, sonra da bana, sonra bakışları çevremizde dolaşıyor, o sessiz, sürekli soru var yü-

zünde, at dizlerinin arasında ses çıkarmadan titriyor habire.

"Yavaşça önden gidip şöyle bir yoklayabilirdi," diyorum.

"Evet," diyor Cash, bana bakmadan. Jewel'ın ilerimizde vardığı yere bakan Cash'in yüzünü yandan görüyorum.

"Nehiri görmemezlik edemez," diyorum. "Elli metreden de olsa görmemezlik edemez."

Cash bana bakmıyor, suratını yandan görüyorum. "Şüphelenseydim geçen hafta buraya inip bir bakardım," diyor.

"Köprü sağlamdı o sıra," diyorum. Bana bakmıyor. "Whitfield atla geçti."

Jewel gene bize bakıyor, yüzü uyanık, tetik, yumuşak. Sesi alçak. "Ne yapmamı istiyorsunuz?"

"Geçen hafta gelip bakmalıydım," diyor Cash.

"Bilemezdik ki," diyorum. "Nereden bilecektik?"

"Ben önden gideceğim," diyor Jewel. "Arkamdan gelin." Atı sürüyor. At ezilip büzülüyor, eğiliyor; Jewel üstüne kapanık konuşuyor hayvanla, neredeyse kendi gövdesinin ağırlığıyla ileri sürüyor onu, at ayaklarını çekingen seslerle vuruyor yere, titriyor, soluk soluğa. Jewel konuşuyor onunla, bir şeyler fısıldıyor. "Haydi," diyor. "Canını yakar mıyım hiç senin! Haydi bakayım."

"Jewel," diyor Cash. Jewel geri bakmıyor. Atı ileri sürüyor.

"Yüzer," diyorum. "Atı zorlamazsa, yani, nasıl olsa..." Doğduğunda kötü günler geçirmişti. Annem fener ışığında oturur, onu kucağında tutardı bir yastıkla. Uyanınca öyle bulurduk ikisini. Hiç sesleri çıkmazdı.

"Yastık boyundan uzundu," diyor Cash. Biraz önce eğiliyor. "Geçen hafta gelip bakmalıydım. Gelmem gerekirdi."

"Doğru," diyorum. "Ne kafası, ne ayakları ucuna erişirdi yastığın. Bilemezdin ki," diyorum.

"Gelmeliydim," diyor. Dizginleri kaldırıyor. Katırlar izlere doğru ilerliyor; tekerlekler suyun içinde canlı, mırıldanıyorlar. Geriye, Addie'ye bakıyor. "Dengede değil," diyor.

Sonunda ağaçlar açılıyor; açık nehre karşı Jewel atında oturuyor, yarı dönük, atın karnı epeyce suya gömülmüş şimdi. Nehrin öbür yakasında Vernon'ı, babamı, Vardaman'ı, Dewey Dell'i görüyoruz. Vernon bize el sallayarak daha aşağı gitmemizi işaret ediyor.

"Çok yukardayız," diyor Cash. Vernon bağırıyor da, ama suyun sesinden ne dediğini anlamıyoruz. Şimdi derin ve sürekli akıyor, kesinti yok, hiçbir şeyin kımıldadığı belli değil, yavaşça dönerek geçen bir kütük belirene kadar. "Dikkat," diyor Cash. Bakıyoruz, bir an duralayıp asıldığını görüyoruz, arkasında akıntı kabarık bir dalga gibi ortalığı kaplıyor, sonra kütük fırlayıp yuvarlanıyor ileri doğru.

"İşte orada," diyorum.

"Evet," diyor Cash. "Orada." Gene Vernon'a bakıyoruz. Şimdi kollarını aşağı yukarı sallıyor. Akıntının yanı sıra iniyoruz, yavaş yavaş, sakına sakına, gözümüz Vernon'da. Ellerini sarkıtıyor. "Burası," diyor Cash.

"Hay batasıca, geçelim öyleyse," diyor Jewel. Atını ileri sürüyor.

"Dur sen," diyor Cash. Jewel gene duruyor.

"Ee, Tanrı adına-" diyor. Cash suya bakıyor, sonra dönüp Addie'ye bakıyor. "Dengede değil," diyor.

"Öyleyse şu batasıca köprüye git de yürü karşıya," diyor Jewel. "Sen de, Darl da. Arabayı bana bırak."

Cash hiç aldırmıyor ona. "Dengede değil," diyor. "Evet. Dikkat etmemiz gerek."

"Dikkat etmemiz gerekmiş," diyor Jewel. "Şu arabadan inin de bana bırakın, eğer korkuyorsanız..." Suratında gözleri iki ağarmış yonga gibi solgun. Cash ona bakıyor.

"Biz geçiririz," diyor. "Sana ne yapacağını anlatayım da, dinle. Geri dönüp köprüden yürüyerek karşı kıyıya geç, iple karşıla bizi orada. Vernon eve götürür atını, biz dönene dek de bakar."

"Cehenneme kadar yolun var," diyor Jewel.

"İpi al, karşı kıyıda bizi bekle," diyor Cash. "İki kişinin yapacağından fazlasını üç kişi de yapamaz - bir kişi sürecek, biri de sallanmasını önleyecek."

"Geber," diyor Jewel.

"Jewel ipin ucunu tutup önümüzden çeke çeke gitsin," diyorum. "Bunu yapar mısın, Jewel?"

Jewel sert sert süzüyor beni. Hızla Cash'e, sonra bana bakıyor, gözleri tetik, sert. "Bana ne! Bir şey yapmış olalım da. Burada oturup parmağımızı bile oynatmadan..."

"Öyle yapalım, Cash," diyorum.

"Herhalde öyle olacak," diyor Cash.

Nehrin genişliği yüz metreden fazla değil ve babam ve Vernon ve Vardaman ve Dewey Dell en sonuncu uçuruma varmadan hemen önce harcanıp gitmiş yeryüzünün iyice hızlandığı yere varmışız duygusunu veren bir ürkütücü özellikle sağdan sola azıcık eğilen tek düzende ıssızlıkla ilişkili olmayan benzersiz şeyler görünürlerde. Gene de cüceleşmiş gibiler. Sanki aramızdaki uzaklık zamandan yapılma: geri alınamaz bir nitelik. Artık yiten bir çizgiyle önümüzde koşamayan zaman şimdi bizi birbirimize bağlayan bir ip gibi aramızda paralel gidiyor, uzaklığımız aradaki boşluk değil de ipin iki kat artışı oluyor. Katırlar duruyor, başları şimdiden aşağı eğik, kalçaları yukarda. Onlar da derin, hırıltılı bir sesle soluyorlar şimdi; yoğun suyun içinde onların söyleyemeyip bizim de göremediğimiz belânın biçimini şimdiden sezmişlercesine yabanıl, yaslı, derin ve umutsuz bir nitelikle dolu gözleri bizlere takılıyor bir kez geriye baktıklarında.

Cash arabanın içine dönüyor. Ellerini Addie'nin üstüne koyuyor, biraz sarsıyor onu. Yüzü durgun, aşağı eğik, hesaplı, düşünceli. Araç kutusunu kaldırıp oturacak yerin altına itiyor; birlikte Addie'yi ileri, araçlarla araba yatağının arasına sürüyoruz. Sonra Cash bana bakıyor.

"Hayır," diyorum. "Kalacağım. İkimiz ancak başarırız."

Kutudan ip kangalını çıkarıyor, ucunu oturduğumuz tahtaya iki kere sarıyor, bağlamadan bir ucunu bana uzatıyor. Öteki ucu eyerinde dönen Jewel'a veriyor.

Atını akıntıya zorlaması gerek. At davranıyor, dizleri yüksekten, boynu kemerlenmiş. Jewel hafifçe öne doğru oturmuş, dizleri biraz kalkık; gene hızlı, tetik, durgun bakışı üstümüzden geçip ileriye dikiliyor. Atı suya indiriyor, yatıştırıcı bir mırıltıyla bir şeyler söylüyor. At kayıyor, eyerine kadar batıyor, sonra gene kalkıyor, akıntı Jewel'm baldırlarında toplanıyor.

"Dikkat et," diyor Cash.

"Üstündeyim şimdi," diyor Jewel. "Doğru gelebilirsiniz şimdi."

Cash dizginleri alarak katırları dikkatlice, ustaca suya indiriyor.

Akıntının bizi kapışını sezinledim ve bundan dolayı anladım geçidin üstünde olduğumuzu, kımıldadığımızı ancak bu kayan değinmeyle anlayabiliyorduk çünkü. Deminki düz yüzey şimdi her yanımızda yükselip alçalan, bizi iten, ayak altındaki katılığın boşluk anlarında hafif tembel dokunuşlarla şakalaşan bir tepecikler ve oluklar silsilesiydi. Cash dönüp bana baktı ve o zaman anladım gittiğimizi. Ama ipi ne için kavrayamadım kütüğü görene değin. Suyun içinden fırlayıp o kabaran ve yükselen umutsuzluğun içinde bir an için İsa gibi dimdik durdu. Atla burada, akıntı seni buruna götürür dedi Cash. Becerirsin. Hayır, dedim, öyle de yapsam şimdiki kadar ıslanırım.

Kütük iki tepe arasından ansızın beliriyor, nehrin dibinden birdenbire yukarı fırlamış gibi. Ucundan yaşlı bir adamın ya da bir tekenin sakalı gibi upuzun bir köpük salkımı sallanıyor. Cash'in benimle konuşurken kütüğü gözlediğini anlıyorum, kütüğü bir de beş altı adım ilerimizdeki Jewel'ı. "İpi bırak," diyor. Öbür eliyle uzanıp iki kat sarılı ipi destek-

ten çözüyor. "Devam et, Jewel," diyor; "kütükten önce çekmeye bak bizi."

Jewel ata bağırıyor; gene iki dizinin arasından gövdesiyle iter gibi hayvanı. Geçidin tam tepesinde, atın da bir bildiği olmalı çünkü ileri atılıyor, yarısı suyun dışında sırılsıklam parlayarak, sıçraya sıçraya ilerleyerek. İnanılmayacak kadar hızlı gidiyor; bunu görünce sonunda anlıyor Jewel ipin boş olduğunu, dizginleri kastığını görüyorum, başı dönük, kütük aramızdan katırlara doğru mıymıntı bir atılışla yaklaşırken. Katırlar da bunu görüyor; bir an için onlar da kapkara parlıyorlar suyun dışında. Sonra alt yandaki gözden yitiyor, arkasından ötesini de aşağı çekerek; araba geçidin tepesinde yan dönüyor çarpan kütüğün itişiyle. Cash yarı dönmüş, dizginler elinde gerilerek suyun içine doğru uzanıyor, öbür eli geriye, Addie'ye gidiyor, arabanın yüksekte kalan yanına yapıştırıyor onu. "Atla," diyor sessizce. "Katırlardan uzak dur, akıntıya karşı çabalama. Seni buruna götürür."

"Sen de gel," diyorum. Vernon'la Vardaman kıyı boyunca koşuyor, babamla Dewel Dell bizi seyrederek duruyorlar, Dewey Dell'in kolunda sepetiyle çıkını. Jewel atı geri sürmeye çalışıyor. Katırlardan birinin kafası beliriyor, gözleri kocaman; neredeyse insan gibi bir ses çıkararak bir an için bize bakıyor. Kafa gene görünmez oluyor.

"Geri dön, Jewel," diye bağırıyor Cash. "Geri dön, Jewel." Onu bir an daha yan yatmış arabaya yaslanırken görüyorum, kolu Addie'yle araçlara yapışık; kütüğün sakallı başının bir daha çarptığını görüyorum, onun berisinde atı yukarda tutan, hayvanın sağa sola savrulan kafasını yumruklayan Jewel'ı görüyorum. Atlıyorum arabadan, akıntının gittiği yöne doğru. İki tepe arasında katırları bir kez daha görüyorum. Sırayla sudan dışarı fırlıyor, iyiden iyiye yuvarlanıyorlar, bacakları toprağa son değdikleri zamanki gibi kaskatı geriliyor.

Cash çok uğraştı ama tutamadı ve Darl atladı dibe batarak atlayıp battı ve Cash bağırıyordu yakalasın onu diye ve ben bağırarak, koşarak, bağırarak ve Dewey Dell bana bağırarak Vardaman sen Vardaman sen Vardaman ve Vernon beni geçti çünkü onun suyun yüzüne çıktığını görüyordu ve sonra gene daldı suya ve Darl daha yakalamamıştı onu.

Yükseldi görmek için ve ben bağırarak yakala onu Darl yakala onu ve geri gelmedi çünkü çok ağırdı sımsıkı tutması gerekti onu ve ben bağırarak yakala onu Darl yakala onu Darl çünkü suyun içinde bir insandan daha hızlı gidebiliyordu o ve Darl yetişmeliydi ona böylece anladım yakalayabileceğini çünkü en iyi odur yetişmekte yolunun üstünde katırlar olsa bile gene katılaşmış bacaklarını aşağı döndürerek ve şimdi sırtları yukarda daldılar ve Darl gene atılmalıydı çünkü suyun içinde bir adamdan ya da bir kadından daha hızlı gidebiliyordu o ve ben Vernon'ı geçtim ve o suya girip Darl'a yardım etmiyordu. Darl'la birlikte ona yetişebileceğini biliyordu ama yardım etmiyordu.

Katırlar daldılar gene daldırarak bacaklarını kaskatı kas-

katı bacaklarını yavaş yuvarlanarak ve sonra gene Darl ve ben bağırarak yakala onu Darl yakala onu kıyıya çevir onu Darl ve Vernon yardım etmiyordu ve sonra Darl katırların yanından sıyrıldı becerebildiği yerde ve suyun altında tutmuştu onu kıyıya gelerek yavaşça çünkü suyun içinde suyun altında kalmak için çırpınıyordu ama Darl güçlüdür ve ağır ağır geliyordu ve işte anladım yakaladığını çünkü yavaş geliyordu ve suya koştum yardım etmeye ve bağırmamı durduramıyordum çünkü Darl güçlüydü ve çırpınsa da sımsıkı tutuyordu onu suyun altında bırakmayacaktı onu görüyordu beni ve tutacaktı onu iyiydi şimdi iyiydi şimdi iyiydi.

Sonra sudan çıkıyor. Ellerinden önce uzun bir yol geliyor ama onunla olmalı ki dayanabileyim. Sonra elleri çıkıyor ve bütünüyle suyun dışında. Duramıyorum. Deneyecek zamanım yok. Yapabilince denerim ama elleri boş çıktı sudan suyu boşaltarak dışarı boşaltarak.

"Annem nerede, Darl?" dedim. "Hiç yakalamadın onu. Biliyordun balık olduğunu gene de bıraktın onu. Hiç yakalamadın. Darl. Darl. Darl." Kıyı boyunca koşmaya başladım, katırlara bakarak dalıp çıkan yavaşça gene de sonra gene.

Darl'ın arabadan nasıl atladığını, tabutu kurtarmaya, arabanın devrilmesini önlemeye çalışan Cash'i nasıl yalnız bıraktığını, neredeyse kıyıya varmış olan Jewel'm da oradan geri dönmeyecek kadar akıllı olan atı çevirmeye nasıl çalıştığını Cora'ya anlattığım zaman, "Sen de Darl'ın bir acaip olduğunu, akılsız olduğunu söyleyenlerden birisin, ama arabadan atlayacak kadar akıllıca davranan bir o varmış içlerinde. Anse'a gelince arabada bulunmayacak kadar kurnaz olduğu görülüyor," dedi.

"Arabada olsaydı da elinden bir şey gelmezdi ki," dedim. "Pekâlâ başarıyorlardı, o kütük olmasa becereceklerdi."

"Kütüğü kavuğuma anlat," dedi Cora. "Tanrı yaptı."

"Öyleyse ne diye aptallık ediyorsun?" dedim. "Tanrı'ya kim karşı koyabilir? Günaha girer karşı koyan."

"Öyleyse ne diye geçmeyi göze aldılar?" dedi Cora. "Bir de onu anlat bakalım."

"Anse göze alamadı," dedim. "Zaten sen de bunun için kızıyorsun ya ona."

"Yeri orasıydı," dedi Cora. "Adam olsaydı arabada olurdu, kendi göze alamadığı şeyi oğullarına yaptıracağına."

"Öyleyse ne demek istediğini anlamıyorum," dedim. "Bir kez Tanrı buyruğuna karşı koydular diyorsun, sonra da onların yanında olmadığı için Anse'a kızıyorsun." Sonra Cora gene ilâhî söylemeye başladı, bir yandan da yalakta bir şeyler yıkıyordu, o şarkı söylerkenki suratıyla sanki bütün insanları, onların saçmalıklarını bir yana bırakmış, hepsinin önüne geçmiş, ilâhî söyleyerek göğe yürüyormuşcasma.

Altında akıntı toplanırken araba uzun bir süre asılıp kaldı orada, geçitten aşağı sürüklenmeden önce, ve Cash gittikçe daha fazla yaslanarak, kayıp da arabayı büsbütün devirmesin diye tabutu tutmaya çalışarak. Araba adamakıllı eğilince, akıntıya kapılıp devrilecek kadar eğilince, kütük sıyrıldı. Arabanın çevresini dönüp iyi yüzme bilen bir adam gibi ustaca uzaklaştı. Sanki oraya bu işi yapmak için gönderilmişti de, görevini bitirdikten sonra yoluna devam ediyordu.

Katırlar sonunda arabadan kopunca bir an Cash başaracak gibi göründü. Cash de, araba da hiç kımıldamıyorlarmış gibiydi, yalnızca Jewel atını arabaya döndürmeye çalışıyordu. Sonra o oğlan beni geçti, koşarak, Darl'a bağırarak ve o kız onu yakalamaya çalışarak, sonra katırların sanki bacakları havada gitmeye inat etmiş gibi kaskatı, suyun içinde bataçıka, ağır ağır yuvarlandıklarını gördüm.

Sonra araba ters döndü, ve sonra tabut, Jewel, at hepsi birbirine karıştı. Cash gözden kayboldu, hâlâ tabutu tutarak, sonra da atın zıplayıp sıçramasından bir şey seçemedim. Cash bırakmış da ardından yüzüyor sandım bir ara ve Jewel'a sesleniyordum geri gelsin diye ki ansızın o da, at da gömülüverdi ve hep birden gidiyorlar sandım. Atın da geçitten sürüklendiğini anladım, o yabanıl, boğulan atla, o araba, o başıboş tabut, iş kötüye gidiyordu ve orada dizlerime dek suyun içinde durmuş arkamdaki Anse'a bağırıyordum: "Bak şimdi yaptığına. Görüyor musun yaptığını şimdi?"

At gene yüze çıktı. Kıyıya doğru geliyordu şimdi, kafası-

nı yukarda tutarak; o zaman içlerinden birini akıntının sürüklediği yandan eyere tutunmuş gördüm, böylece kıyı boyunca koşmaya başladım, yüzme bilmediği için Cash'i arıyordum, deli gibi Jewel'a seslenip Cash'in nerede olduğunu soruyordum, kıyının aşağısında hâlâ Darl'ı çağıran o oğlan gibi ben de.

Böylece çamurun içinde hâlâ ayağını basabildiğim bir yere kadar suya girdim Jewel'ı görünce. Yarıya kadar sudaydı ve bundan anladım ki hiç olmazsa geçidin üstündeydi, akıntıya karşı zorla yaslanıyordu, ve sonra ipi ve sonra geçidin hemen altında arabanın durdurduğu yerde suyun toplandığını gördüm.

Demek suları sıçratarak kıyıya tırmanan, bayağı bir insan gibi inildeyen ata tutunmuş olan, Cash'di. Yanına vardığımda at eyere tutunan Cash'i tekmeliyordu. Gene suya kayarken bir an için yüzü bana döndü. Kurşun rengindeydi, gözleri kapalıydı, yüzünde uzun bir çamur lekesi vardı. Sonra bıraktı eyeri, suyun içinde döndü. Kıyıda oradan oraya sürüklenen eski bir bohça gibiydi tıpkı. O da suyun içinde yüzükoyun yatmış, hafifçe sallanarak dipte bir şey arıyor gibiydi.

İpin suya gömülüşünü görebiliyorduk, arabanın ağırlığının tembelce atılışını sezebiliyorduk, hani şimdiden olsa da olurmuş gibi, ve o ip bir demir çubuk gibi kaskatı, suya gömülüyor. Sanki son derece sıcakmış gibi üstünde suyun tısladığını duyabiliyorduk. Bir ucundan tuttuğumuz dibe saplanmış dümdüz uzun bir demir çubuk gibiydi ve araba bir aşağı bir yukarı salınarak, dolanıp da arkamızdan gelmiş, itip dürtüyormuş gibi bizi, tembelce, hani pek de gelmek istemezmiş gibi. Balon gibi şişmiş bir domuz yavrusu geldi: şu Lon Quick'in benekli domuz yavrularından biri. Demir çubuk gibi duran ipe bir çarptı, sonra geri tepip yoluna devam etti, biz ipin suyun içine doğru uzanışına bakıyorduk. Baktık bir süre.

Cash sırtüstü yerde yatıyor, başı dürülmüş bir giysiye dayalı. Gözleri kapalı, suratı külrengi, saçı boya fırçasıyla çizilmiş gibi alnına yapışık. Islaklık deriyi tutan gerginliği gevşetmiş gibi yüzü biraz sarkmış görünüyor, göz çukurlarının kemikli kenarlarından, burnundan, dişetlerinden sarkıyor; soluk dişetlerinin üstünde dişleri sessizce gülüyormuş gibi biraz aralık. Islak elbisesinin içinde sırık gibi yatıyor, kafasının yanında bir kusmuk gölü ve başını yeterince uzatamadığı ya da hızla çeviremediği için yanağından ve ağzının köşesinden sızan ince bir yol, Dewey Dell eğilip eteğiyle silene kadar.

Jewel yaklaşıyor. Elinde rende. "Vernon şimdi gönyeyi buldu," diyor. Sularını akıtarak Cash'e bakıyor. "Daha konuşmadı mı?"

"Testeresi, çekici, tebeşir ipi, metresi vardı," diyorum. "Bildiğim."

Jewel gönyeyi yere bırakıyor. Babam ona bakıyor. "Çok uzağa gitmiş olamazlar," diyor babam. "Hepsi birarada gitti. Böylesine talihsiz adam yoktur yeryüzünde."

Jewel babama bakmıyor. "Vardaman'ı buraya çağırsanız iyi olur," diyor. Cash'e bakıyor. Sonra dönüp uzaklaşıyor. "Bir an önce konuşturmaya çalışın," diyor, "Başka neler olduğunu söylesin."

Nehre dönüyoruz. Araba iyiden iyiye ters dönmüş, tekerlekleri dönmez olmuş (titizce: hepimiz uğraştık; sanki arabanın eski püskü, tanıdık, durağan külçesi üstünde, daha bir saat önce o arabayı çeken katırları öldüren, gücü daha olay alanına geçmemiş ama varlığı doğrudan doğruya orada olan o sertlik hâlâ etkisini sürdürüyormuş gibi) selin kıyısında. Tabut arabanın içinde yatıyor derin bir anlamla, uzun, solgun tahtalar ıslanmaktan sessizleşmiş ama hâlâ sarı, suda görünen altın gibi, yalnız iki yerine çamur sıvaşmış. Yanından geçip kıyıya gidiyoruz.

İpin ucu bir ağaca bağlanıyor. Suyun kıyısında dizlerine kadar içeri girmiş, Vardaman duruyor, biraz öne eğilmiş, derin bir ilgiyle Vernon'ı seyrediyor. Artık bağırıp çağırmıyor, koltuk altlarına dek ıslak. Vernon ipin öteki ucunda, omuzuna kadar suda, arkasına, Vardaman'a bakıyor. "Daha geriye," diyor. "Ağacın yanma git de ipi tut, kaymasın."

Vardaman ip boyunca geriliyor, ağaca, kör gibi gidiyor, Vernon'a bakıyor. Yukarı çıkarken bize bakıyor, gözleri yuvarlak, biraz da şaşkın. Sonra gene o derin ilgiyle Vernon'ı süzüyor.

"Çekici de buldum," diyor Vernon. "Olsaydı tebeşir ipini de bulurduk. Sürüklendi herhalde."

"Sürüklendi gitti," diyor Jewel. "Bulamayız artık. Ama testereyi bulmalı."

"Evet," diyor Vernon. Suya bakıyor. "Tebeşir ipini de. Başka ne vardı?"

"Daha ağzını açmadı," diyor Jewel, suya girerken. Dönüp bana bakıyor. "Git kaldır da konuştur şunu," diyor.

"Babam orada," diyorum. Jewel'ın peşinden suya giriyo-

rum, ipin yanı sıra. Elimde yaşıyor gibi ip, fazla uzatılmış, ses veren bir bollukla hafifçe karnını sarkıtmış. Vernon bana bakıyor.

"Sen git," diyor. "Sen orada ol, daha iyi."

"Su hepsini götürmeden bakalım ne bulabileceğiz," diyorum.

İpe tutunuyoruz, akıntı omuzlarımızın yanında kıvrılıp çukurlaşıyor. Ama bu aldatıcı yumuşaklığın altında gerçek gücü tembelce yaslanıyor bize. Temmuzda suyun böyle soğuk olacağı da hiç aklıma gelmezdi. Kemiklerimizi yoğurup dürtükleyen eller gibi. Vernon hâlâ kıyıya bakıyor.

"Hepimizi çeker mi dersiniz?" diyor. Biz de geri bakıyoruz, sudan çıkıp ağaca uzanan ipin sert çizgisini izleyerek ve Vardaman ağacın yanına çömelmiş, gözleri bize dikili. "Şu benim katır da eve dönmeseydi bari," diyor Vernon.

"Haydi," diyor Jewel. "Çıkalım buradan."

Sırayla çıkıyoruz sudan, ipe tutunarak, birbirimize sarılarak, soğuk su duvarı çamurdan yokuşu, ayaklarımızın altından, gerilere, nehrin ağzına doğru emerken ve biz böylece havada asılı, soğuk dipte basacak yer arayarak. Orada çamur bile hareketsiz durmuyor. Üşüten, seğirten bir özelliği var, sanki altımızdaki toprak da kıpırdanıyor. Birbirimizin uzanan kollarına sarılıp yapışıyoruz, ipin yanında sakınarak ilerliyoruz; ya da, sırayla dikelip birimizden biri basacak bir yer aranırken suyun emişine, kaynayışına bakıyoruz. Babam kıyıya gelmiş bizi seyrediyor.

Vernon çıkıyor, sularını akıtıyor, suratı ağzına doğru, büzülmüş, soluyan ağzına doğru toplanmış. Ağzı biraz morarmış, yıpranmış bir lastik halka gibi. Elinde cetvel var.

"Buna sevinecek," diyorum. "Daha yepyeni. Geçen ay katalogdan bakıp aldıydı."

"Başka neler olduğunu iyice bilseydik," diyor Vernon, omuzundan geri bakarak, sonra da Jewel'ın gözden yitti-

ği yere dönerek. "Benim önümde yürümüyor muydu?" diyor Vernon.

"Bilmem," diyorum. "Galiba. Evet. Evet, öndeydi."

Kıvrımlanan yoğun su yüzeyine bakıyoruz, su yavaş akan halkalarla bizden uzaklaşıyor.

"İpi bir çeksene," diyor Vernon.

"Senin durduğun yanda," diyorum.

"Bu yanda kimse yok," diyor.

"İyi çek," diyorum. Ama zaten çekmiş bile, ucu suyun üstünde; sonra Jewel'ı görüyoruz. On metre kadar ilerde; soluyarak yüze çıkıp bize bakıyor, başını sallayıp uzun saçlarını geri savuruyor, sonra kıyıya bakıyor; ciğerlerini şişirdiğini görüyoruz.

"Jewel," diyor Vernon, hızlı değil, ama sesi dolgun ve açık suyun yüzünde, yumuşak ama kesin. "Buraya gelecek nasıl olsa. Gel şimdi."

Jewel gene dalıyor. Duruyoruz, akıntıya yaslanıyoruz, daldığı yere bakıyoruz, boş ipi aramızda bir yangın hortumunun ucundan tutup su bekleyen iki adam gibi tutuyoruz. Birden Dewey Dell suyun içinde arkamızda. "Geri getirin onu," diyor. "Jewel," diyor. Gene yüze çıkıyor, saçlarını gözlerinden savurarak. Şimdi kıyıya doğru yüzüyor, akıntı aşağı sürüklüyor. "Hey, Jewel!" diyor Dewey Dell. İpe tutunarak duruyoruz, kıyıya erişip tırmandığını görüyoruz. Sudan çıkarken eğilip bir şey alıyor. Kıyıdan bize doğru geliyor. Tebeşiri bulmuş. Karşımıza gelip duruyor, bir şey arar gibi sağa sola bakınıyor. Babam kıyıdan aşağı doğru yürüyor. Burundaki gevşek suda toparlak gövdeleri yüzüp birbirine sürtünen katırlara bir daha bakacak.

"Çekici ne yaptın, Vernon?" diyor Jewel.

"Ona verdim," diyor Vernon, başıyla Vardaman'ı göstererek. Vardaman babamın arkasından bakıyor. Sonra Jewel'a dönüyor. "Gönyeyle birlikte." Vernon, Jewel'ı seyrediyor.

Dewey Dell'le beni geçerek kıyıya doğru gidiyor Jewel.

"Sen çık buradan," diyorum. Dewey Dell bir şey söylemiyor, Vernon'la Jewel'a bakıyor.

"Çekiç nerede?" diyor Jewel, Vardaman seğirtip çekici getiriyor.

"Testereden ağır," diyor Vernon. Jewel tebeşir ipinin ucunu çekicin sapına bağlıyor.

"En çok tahta çekiçte," diyor Jewel. Vernon'la Jewel birbirlerine dönük, ikisinin de gözleri Jewel'm ellerinde.

"Hem daha düz," diyor Vernon. "Neredeyse üçte biri dışarda kalır. Rendeyi denesene."

Jewel, Vernon'a bakıyor. Vernon da uzun boylu; uzun hem de sıska, gövdelerine yapışan ıslak elbiseleri içinde gözgöze duruyorlar. Lon Quick gökyüzü bulutluyken bile en çok on dakika yanılarak saati söyler. Koca Lon demek istiyorum, küçük Lon değil.

"Neden sudan çıkmıyorsun?" diyorum.

"Testere gibi yüze çıkmaz," diyor Jewel.

"Testereye daha yakın yüzüşü çekiçten," diyor Vernon.

"Var mısın tutuşalım," diyor Jewel.

"Yokum," diyor Vernon.

Orada duruyorlar, Jewel'm hareketsiz ellerine bakarak.

"Tuh," diyor Jewel. "Rendeyi ver, öyleyse."

Rendeyi alıp tebeşire bağlıyorlar, gene suya giriyorlar. Babam kıyıdan geliyor. Bir zaman durup bakıyor, kambur, acılı, kocamış bir sağır ya da uzun boylu bir kuş gibi.

Vernon'la Jewel akıntıya yaslanarak dönüyorlar. "Çekil yoldan," diyor Jewel, Dewey Dell'e. "Çık sudan."

Geçsinler diye bana sokuluyor Dewey Dell, Jewel sanki yokolacak, uçacakmış gibi rendeyi yukarda tutuyor, mavi ip omuzundan geri uzanıyor. Bizi geçip duruyorlar; araba nerede devrildi diye tartışmaya koyuluyorlar.

"Darl bilir en iyi," diyor Vernonn. Bana bakıyorlar.

"Bilmiyorum," diyorum. "Pek uzun kalmadım orada."

"Tuh," diyor Jewel. İlerliyorlar, çevik hareketlerle, akıntıya yaslanarak, ayaklarıyla geçidi okuyarak.

"İpi tutuyor musun?" diyor Vernon. Jewel karşılık vermiyor. Kıyıya bakıyor, hesaplayarak, sonra gene suya. Rendeyi ileri fırlatıyor, ip parmakları arasından süzülüyor, değdiği yerde parmakları morarıyor. İp durunca gene Vernon'a veriyor.

"Bırak da ben gideyim bu sefer," diyor Vernon. Jewel gene karşılık vermiyor; suya dalışını seyrediyoruz.

"Jewel," diye sızlanıyor Dewey Dell.

"Orası fazla derin değil," diyor Vernon. Arkasına bakmıyor. Suda Jewel'm daldığı yere bakıyor.

Jewel yukarı çıktığında testere elinde.

Biz arabanın yanından geçerken babam da orada duruyor, bir avuç yaprakla sıvaşmış çamurları siliyor. Ormanın önünde Jewel'm atı çamaşır ipine asılı rengarenk bir yorgan gibi.

Cash kımıldamadı. Yanında duruyoruz, elimizde rende, testere, çekiç, gönye, cetvel, tebeşir ipi; Dewey Dell çömelip Cash'in başını kaldırıyor. "Cash," diyor; "Cash."

Cash gözlerini açıyor, derin derin bakıyor altüst olmuş suratlarımıza.

"Yeryüzünde böylesine talihsiz adam yoktur," diyor babam.

"Bak, Cash," diyoruz, araçları görsün diye uzatarak, "başka ne vardı?"

Konuşmaya çalışıyor, başını döndürüyor, gözlerini kapıyor.

"Cash," diyoruz; "Cash."

Kusmak için başını çeviriyor. Dewey Dell ıslak eteğiyle ağzını siliyor; sonra konuşabiliyor.

"Testere takımı," diyor Jewel. "Hani şu cetvelle birlikte yeni aldığı." Dönüp gidiyor. Vernon çömeldiği yerde arkasından bakıyor. Sonra kalkıp Jewel'm ardısıra suya doğru yürüyor.

"Yeryüzünde böylesine talihsiz adam yoktur," diyor ba-

bam. Biz çömelmiş otururken hepimizin tepesinde upuzun duruyor; sarhoş bir karikatürcü sert bir tahtadan beceriksizce oymuş gibi görünüşü. "Yargı bu," diyor. "Ama fazla görmüyorum bunu ona. Kimse çok gördü diyemez." Dewey Dell, Cash'in başını katlanmış cekete yaslamış gene, kusmasını önlemek için de azıcık çevirmiş. Yanında araçları duruyor. "Talihi varmış, kiliseden düştüğünde de bu bacağını kırmıştı," diyor babam. "Ama çok görmüyorum bunları ona."

Jewel'la Vernon gene sudalar. Buradan bakınca hiç de su yüzeyini bozar gibi görünmüyorlar; sanki su bir vuruşta ikisini de ortadan yarıya bölmüş gibi, iki göğüs suyun yüzeyinde belli belirsiz ve gülünç bir titizlikle kımıldıyor. Durgun görünüyor her şey, bir makineye uzun zaman bakıp sesini dinledikten sonra olduğu gibi. Sanki sen bir pıhtı gibi ilk devinimin milyonlarında erimiş gitmişsin, ve görmekle işitmek kendileri kör ve sağır; gazap kendi bayatlığı yüzünden durgun. Çömelen Dewey Dell'in ıslak giyimleri üç kör adamın ölü gözleri önünde yeryüzünün ufukları, vadileri olan şu memeli gülünçlükleri çiziyor.

Dengede değildi. Söyledim onlara, dengede taşımak istiyorlarsa eğer-

Bir gün konuşuyorduk. Hiçbir zaman fazla dinine düşkün olmamıştı, Kardeş Whitfield'ın onun ruhunu kurtarmaya çabaladığı o yazki kamptan sonra bile; onu herkesin arkasından seçip ölümlü yüreğindeki gururu yoketmeye uğraşmıştı, ben de çok söyledim ona, "İnsan olmanın verdiği acılar arasında seni rahat ettirsinler diye ve kendi çektiği acının ve sevginin bir işareti olarak çocuk verdi Tanrı sana, çünkü sevgiyle gebe kaldın, sevgiyle taşıdın, doğurdun." Böyle dedim çünkü Tanrı'mn sevgisini, Ona karşı görevlerini pek umursamıyordu, Tanrı hoşlanmaz bu çeşit davranıştan. Söyledim. "O bize seslerimizi yükseltebilme gücünü verdiyse, Onun ölmez övgüsünü haykıralım diye verdi bu gücü." Çünkü dedim cennette bir günahlı için yüz günahsızdan çok sevinilir. O da dedi ki, "Benim her günkü yaşayışım günahımı kabul etmem ve ödememdir." Ben de dedim ki, "Sen kim oluyorsun neyin günah olduğunu, neyin olmadığını bilecek? Yargılamak Tanrı'nm işi; bize onun iyiliğini, onun adını kendimiz gibi ölümlüler arasında övmek düşer yalnızca" çünkü yalnız O görür gönüllerin içini ve bir kadının yaşayışı insan-

lara dürüst görünüyor diye, kendisi bile bilemez gönlünde günah olup olmadığını, gönlünü Tanrı'ya açıp onun bağışlamasına erişmeden. Dedim ki, "Kocasına bağlı bir kadın olman gönlünde günah yok demek değildir, sonra yaşayışının sıkıntı içinde geçmesi Tanrı'mn seni günahlarından temizlediğini göstermez." O da dedi ki, "Ben günahımı biliyorum. Cezalandırılmam gerektiğini de biliyorum. Bundan kaçmaya çalışmıyorum." Ben de dedim ki, "Tanrı'nın yerine yargı vermen, günahtan, bağışlanmadan sözetmen gururundan ileri geliyor. Biz ölümlülerin alınyazısı acı çekmek ve Tanrı'yı övmek için sesimizi yükseltmektir; günahlarımızı yargılayan, bizlere acılar, sıkıntılar yollayarak bağışlayan amin. Kardeş Whitfield bile, Tanrı'nın soluğunu soluyan tek kişi varsa yeryüzünde, öylesine bir tanrısal adam, o bile senin için dua etti, ondan başka kimsenin yapamayacağı kadar didindi senin için," dedim.

Çünkü bize düşmez günahlarımızı tartmak ya da bilmek Tanrı'nm gözünde günah nedir. Acıydı hayatı, ama her kadının öyledir. Ama konuşmasını bir dinleseniz, sanırdınız Ulu Tanrı'dan daha iyi biliyor günahı, bağışlamayı, suçu, ölümlü dünyada günahla çarpışan, savaşanlardan daha iyi biliyor sanırdınız. Tek işlediği suç da, zaten bu suçun cezası olan, onu hiç sevmeyen Jewel'ı ayırması ötekilerden, Jewel'ı, Tanrı'nın eli değmiş, biz ölümlülerin deli sandığı, onu o kadar seven Darl'a yeğ tutması. Dedim ki, "İşte senin günahın. Hem de cezan. Senin cezan Jewel. Ama bağışlanman nerede? Hem yaşamak uzun sürmüyor, biliyorsun," dedim, "sonsuz bağışlamayı kazanacak kadar sürmüyor. Tanrı da kıskanç bir Tanrı. Yargılamak, vermek, onun işi; senin değil."

"Biliyorum," dedi. "Ben-" Sonra sustu, ben dedim ki,

"Neyi biliyorsun?"

"Hiç," dedi. "O benim çarmıhım, kurtuluşum da o olacak.

Beni sudan da ateşten de o kurtaracak. Hayatımı alçalttım ben belki, ama o kurtaracak beni."

"Nereden biliyorsun gönlünü Ona açmadan, sesini Onun övgüsüyle yükseltmeden?" dedim. Sonra anladım ki Tanrı'dan sözetmiyordu. Anladım ki yüreğindeki gurur yüzünden sövmüştü Tanrı'ya. Hemen oracıkta dizlerimin üstüne çöktüm. Yalvardım ona benim yanıma diz çöksün, açsın gönlünü, içindeki gurur şeytanını kovsun, bıraksın kendini Tanrı'nm insafına diye. Ama yapmadı. Öylece oturdu orada, gururuna karıştı gitti, yüreğini Tanrı'ya kapayan, o bencil ölümlü oğlanı Onun yerine koyan. Diz çöküp dua ettim orada onun için. O kör, o zavallı kadın için dua ettim, kendim için ya da kendiminkiler için hiç dua etmediydim öylesine

ADDIE

Öğleden sonra okul bitince, son çocuk da pis küçük burnunu çeke çeke gidince, eve yollanacağım yerde tepeden aşağıya pınara iner, orada yalnız başıma, sessiz kalırdım onlardan tiksinmeye. Sessiz olurdu o zaman orası, su pıtırdayarak akar gider, güneş sessizce ağaçlar arasından eğilir, ıslak, çürüyen yaprakların, yepyeni toprağın sessiz kokusu; daha çok ilkbahar başlarında, çünkü en kötü o zaman olurdu.

Babamın insanlar uzun zaman ölü kalabilmeye hazırlanmak için yaşarlar dediği aklıma gelirdi. Ve günler günler boyunca bakmak zorunda kaldığım zaman onlara, erkeği de, dişisi de kendi gizli, bencil düşüncesiyle, ve kanları yabancı birbirlerinin kanma ve benim kanıma yabancı, düşününce bu da benim uzun süre ölü kalabilmeye hazırlanmamın tek yoludur herhalde diye, tiksinirdim babamdan benim tohumumu ektiği için. Suç işlemelerini sabırsızlıkla beklerdim, kamçılamak için onları. Kamçı indiğinde kendi etimde duyardım; kamçı eti yaralayıp kabarttığında benim kanımdı akan, kamçının her savruluşunda düşünürdüm: Şimdi benim farkımdasınız! Şimdi gizli, bencil hayatlarınızda bir var-

lığım ben de, ben ki sizin kanınıza kendi kanımı kattım sonsuza, sonsuza, sonsuza değin.

Anse'a böyle vardım. Okulun önünden üç dört kere geçtiğini gördüm bu iş için dört mil öteden geldiğini anlamadan önce. Gördüm nasıl kamburlaşmaya başladığını o zamandan - uzun boylu, genç bir adam - öyleki daha o zaman bile arabanın üstünde, soğuktan kamburunu çıkarıp oturmuş, upuzun bir kuşa benzemeye başlamıştı. Okulun önünden geçerdi, araba ağır ağır gıcırdayarak, okulun kapısına bakmak için başı yavaş yavaş dönerek, yolun ucundan kıvrılıp gözden yitene kadar. Bir gün kapıya çıkıp durdum o geçerken. Beni görünce hemen başka yana baktı, sonra bir daha da bakmadı.

İlkbahar başlarında en kötü olurdu. Kimi zaman artık dayanamayacağımı düşünürdüm, gece yatakta yatarken, yaban kazları kuzeye giderken, sesleri yabanıl karanlıktan hafif, tiz, yabanıl duyulurken, hele gündüzleri pınara inmek için son çocuğun gitmesini bekleyemeyecek gibi olurdum. İşte o gün başımı kaldırıp Anse'ı yabanlık giyimleri içinde, şapkasını elinde çevire çevire dururken görünce, dedim ki:

"Evinde kadın varsa, ne diye gönderip saçını kestirmiyorlar senin?"

"Yok ki," dedi. Sonra gözlerini yabancı bir bahçede karşıma çıkmış iki köpek gibi bana dikip ansızın şöyle dedi: "Onun için seni görmeye geldim ya."

"Dik dur diyen de yok anlaşılan," dedim. "Hiç kadın yok mu? Ama evin var. İyi bir evin, iyi bir çiftliğin olduğunu söylediler bana. Yalnız yaşıyorsun orada, öyle mi, kendi işini kendin görüyorsun?" Öylece baktı bana, şapkasını elinde çevirerek. "Yeni bir ev," dedim. "Evlenecek misin?"

Gözlerini gözlerimde tutarak gene aynı şeyi söyledi: "Onun için seni görmeye geldim ya."

Sonra, "Kimsem yok benim," dedi. "O bakımdan rahatsız olmazsın. Herhalde senin durumun böyle değil."

"Hayır. Benim var. Jefferson'da."

Azıcık bozuldu. "Eh, biraz malım var. Ölçülüyüm; adım dürüst bilinir. Kentli kişiler nasıldır bilirim, ama belki benimle konuşurlarsa..."

"Konuşurlar seninle," dedim. "Ama güç onlarla konuşmak." Yüzüme bakıyordu. "Mezarlıktalar."

"Ama yaşayan akrabaların," dedi. "Onlar öyle olmaz."

"Olmaz mı?" dedim. "Bilmem. Yaşayan akrabam olmadı hiç."

Böyle vardım Anse'a. Ve Cash'e gebe olduğumu anlayınca gördüm ki yaşamak korkunç bir şeydi ve bu da ona cevaptı işte. Kelimelerin bir şeye yaramadığını anladığım zamandı; kelimelerin söylemek istediklerine bile uymadıklarını. Doğduğunda anladım ki analık kelimesini böyle bir kelimenin olmasını isteyen biri bulmuş çıkarmıştı, çünkü çocuğu olanlar bu söz varmış yokmuş pek umursamıyorlardı. Korku'yu da hiç korkmamış kişilerin bulduğunu anladım; gurur'u hiç gururu olmayanların. Anladım böyle olduğunu, burunlarının pisliğinden değil, birbirimizi sözle kullanmak zorundaydık, tavandan aşağı ağızlarından bağlı sarkan değmeyerek, ve benim kanımla onların kanı ancak bir kamçıyla vurulduktan sonra birarada akabilirdi. Anladım böyle olduğunu, yalnızlığımın her geçen gün tekrar tekrar bozulması gerektiğinden değil, Cash gelene değin hiçbir zaman bozulmamıştı yalnızlığım. Anse'dan bile, geceleri.

Onun da bir kelimesi vardı. Sevgi, diyordu. Ama uzun süredir alışmıştım artık kelimelere. Biliyordum bu kelimenin de ötekiler gibi olduğunu: bir boşluğu dolduracak bir biçim; zamanı gelince bunun için de, gurur ya da korku gibi, bir kelime olması gerekmeyecekti. Cash'in bana bunu söylemesi gerekmiyordu, benim de ona; derdim ki, Bırak Anse kullansın o kelimeyi, canı istiyorsa. İşte böylelikle Anse ya da sevgiydi, sevgi ya da Anse: hiç fark etmiyordu.

Karanlıkta onun yanında yatarken, Cash de elimin erişebildiği bir yerde beşiğinde uyurken böyle düşünürdüm. Uyanıp ağlamaya başlarsa onu da emziririm diye düşünürdüm. Anse ya da sevgi: hiç fark etmiyordu. Yalnızlığımı parçalanmıştı ve sonra gene onu bütünlemişti bozan şey: zaman, Anse, sevgi, ne istersen, hepsi dışardı.

Sonra Darl'a gebe kaldığını anladım. Önce inanamadım. Sonra Anse'ı öldüreceğimi sandım. Sanki beni aldatmıştı, kâğıttan bir perdenin içine saklanır gibi bir kelimenin içine saklanıp arkadan vurmuştu beni. Ama sonra anladım ki Anse'dan da, sevgiden de daha eski sözler aldatmıştı beni, aynı söz Anse'ı da aldatmıştı hem, ve benim alacağım öç onun öç aldığını hiç bilmemesi olacaktı. Ve Darl doğduğunda Anse'a söz verdirdim ölünce beni Jefferson'a götüreceğine, çünkü biliyordum babamın haklı olduğunu, hem de ben nasıl yanıldığımı bilmiyor idiysem, o da öylece haklı olduğunu bilmediği halde.

"Saçma," dedi Anse; "çok çocuğumuz olur daha seninle benim, iki taneyle kalmayız."

Öldüğünü bilmiyordu, o zaman. Kimi yanında yatardım karanlıkta, artık benim etimden, kanımdan olan toprağı işiterek, ve düşünürdüm: Anse. Neden Anse. Neden Anse'sın sen. Adını düşünürdüm sonunda bu kelimeyi bir biçim olarak görene kadar, bir kap gibi, sıvı olup içine akışına bakardım, soğuk pekmez gibi karanlıktan kabın içine akarken, kap dopdolu ve hareketsiz duruma değin: boş bir kapı çevresi gibi derin bir anlamla cansız önemli bir biçim; ve sonra kabın adını unuttuğum aklıma gelirdi. Düşünürdüm: Ben kız-oğlan-kızken gövdemin biçimi bir biçiminde ve düşünemezdim. Anse diye, hatırlayamazdım Anse diye. Artık kız-oğlan-kız değilim diye düşünmemden değil, çünkü üçtüm artık. Ve ne zaman Cash diye, Darl diye düşünsem böyle, adları ölüp bir biçim halinde katılaşıp sonra so-

lana değin, Pekâlâ, derdim. Fark etmiyor. Nasıl çağıracakları önemli değil.

Ve işte Cora Tull iyi bir ana olmadığımı söyleyince, sözlerin nasıl incecik bir çizgi boyunca, acele ve zararsız, ilerlediğini düşünürdüm, ve gerçekten yapmanın ne korkunç gittiğini yeryüzü boyunca, sarılarak yeryüzüne, öyleki az sonra iki çizgi bir insan için birinden öbürüne geçilemeyecek kadar uzak; ve günah, sevgi, korku günah işlemeyen, sevmeyen, korkmayan insanların hiçbir zaman elde edemedikleri ve bu sözleri unutana değin elde edemeyecekleri şeyleri anlatmak için kullandıkları birtakım seslerdir. Cora gibi, daha yemek pişirmesini bile bilmeyen.

Çocuklarıma, Anse'a, Tanrı'ya neler borçlu olduğumu anlatır dururdu. Çocukları Anse'a verdim. Ben istemedim onları. Bana verebileceğini bile istemedim ondan: değil - Anse. Benim ona karşı görevim buydu, bunu istememek, ve görevimi yerine getirdim. Ben ben olacaktım; bıraktım sözünün biçimi ve yankısı olsun. Bu onun istediğinden de fazlaydı, çünkü bunu istemezdi Anse olarak kaldıkça, kendini bir sözle kullanarak böyle.

Ve sonra öldü. Öldüğünü bilmiyordu. Karanlıkta yanında yatar, karanlık toprağın Tanrı'nın sevgisini, Tanrı'nın güzelliğini, Tanrı'nın günahını anlatışını dinlerdim; içinde sözlerin olay olduğu karanlık sessizliği dinlerdim, ve bir de olay olmayan sözleri, kişilerin eksikliklerinin aralıkları olan sözleri, eski korkunç gecelerde yabanıl karanlıktan gelen kazların sesleri gibi olayları beceriksizce el yordamıyla arayarak, kalabalığın içinde iki surat gösterilip, Bu senin baban, bu da annen, denilen öksüzler gibi.

Bulduğuma inanıyordum. İnanıyordum ki bunun nedeni yaşayanlara, korkunç kana, toprak boyunca kaynayan kızıl, acı kana karşı görevimizden ileri geliyordu. İkimizin de dünyaya karşı sırtımıza geçirdiğimiz giyimlere benzetiyor-

dum günahı, gereken çevreyi düşünürlüğe benzetiyordum, çünkü o oydu, ben de ben; günah daha keskin, daha da korkunç çünkü günahı yaratan Tanrı'nın seçtiği araç, Kendi yarattığı günahı temizlemek için. Ormanlarda onu beklerken, o daha beni görmeden onu beklerken, günahla giydirilmiş olarak düşünürdüm onu. Onun da beni günahla giydirilmiş olarak düşündüğünü düşünürdüm, o daha da güzeldi çünkü günahla değiş tokuş ettiği giyim kutsaldı. Korkunç kanı havanın içindeki ölü sözün tek başına bırakılmış yankısının biçimine zorla sokmak için üstümüzden sıyıracağımız giyimlerimize benzetirdim günahı. Sonra gene Anse'la yatardım - ona yalan söylemedim: Yalnız yad saydım onu, nasıl zamanları dolunca Cash'le Darl'a meme vermediysem öyle işte - sessiz konuşmasını sürdüren karanlık toprağı dinleyerek.

Bir şey saklamadım. Kimseyi aldatmaya çalışmadım. Umurumda değildi ki. Yalnızca onun kendisine gerekli saydığı çarelere başvurdum, kendim için değil, nasıl herkesin karşısına giyinik çıkıyorsam öyle. Ve Cora benimle konuşurken zamanla o yüksek ölü kelimelerin nasıl ölü seslerin önemini bile yitirdiklerini düşünürdüm.

Sonra bitti. Yani o gitti ve ben de biliyordum bunu, gene görecektim ama, ben ormanda beklerken gizli gelişinin hızıyla savrulan bir elbise gibi günahlarını giyinmiş, hızla, gizlice gelirken değil artık.

Ama benim için bitmemişti. Yani başlayıp bitmek yönünden, çünkü o zaman hiçbir şey başlamıyor, bitmiyordu benim için. Anse'ı bile hâlâ çekinir durumda tutuyordum, artık bitmiş gibi değil de, hiçbir şey olmamış gibi sanki. Çocuklarım yalnız bendendi, yeryüzü boyunca kaynayan yabanıl kandandı, benden ve tüm yaşayanlardan; hiçbirinden ama hepsinden. Sonra baktım ki Jewel'a gebeyim. Bunu anlamak için, hatırlamak için uyandığımda, iki aylık olmuştu.

Babam ölü kalmaya hazırlanmak için yaşanır derdi. Sonunda ne demek istediğini ve ne demek istediğini kendinin de bilemeyeceğini anlamıştım, çünkü bir erkek sonradan evi temizlemeyi hiç mi hiç bilmez. Böylece ben evimi temizledim. Jewel'la - fenerin yanında yatardım, başımı dik tutarak, soluk almadan önce başıma kapak koyup dikişini gözleyerek - yabanıl kan kaynadı bitti, sesi de kesildi. Ondan sonra yalnız ılık, durgun süt vardı, ve ben yavaş sessizlikte rahat yatarak, evimi temizlemeye hazırlanarak.

Jewel'a karşılık Dewey Dell'i verdim Anse'a. Sonra ondan çaldığım çocuğun yerine de Vardaman'ı verdim. Şimdi benim olmayıp da onun olan üç çocuğu var. Ve sonra ölmeye hazırlanabilirdim.

Bir gün Cora'yla konuşuyordum. Dua etti benim için, günahı göremediğimi sanıyordu, benim de diz çöküp dua etmemi istedi, çünkü günahı kelimeler olarak görenlerin gözünde kurtuluş da kelimelerdir yalnızca.

Ölmek üzere olduğunu söyledikleri zaman, bütün gece şeytanla boğuştum, ama daha baskın çıktım. Günahımın karanlığını gördü gözlerim; sonunda gerçek ışığı gördüm, dizlerimin üstüne çöküp Tanrı'ya suçlarımı anlattım açık açık, bana yol göstermesini istedim, gösterdi. "Kalk," dedi; "içine yaşayan bir yalan soktuğun eve git, birlikte Benim Sözüme sövdüğün insanların arasına; günahını anlat yüksek sesle. Onlar, o aldatılmış koca bağışlamalıdır suçunu: ben değil."

Böylece gitti. Tull'gilin köprüsü yıkılmış dediler; "Şükür sana, Ulu Tanrım, ey yüce yaradan," dedim; çünkü aşınam gereken zorluklar ve tehlikeler Onun beni yalnız bırakmadığını gösteriyordu; Onun kutsal sevgisine, erincine yeniden kavuşmanın daha da tatlı olduğunu gösteriyordu. "Aldattığım adama beni bağışlamasını yalvarmadan ölmeme izin verme," diye dua ettim; "çok geç kalmayayım; suçumuzun öyküsü onun ağzından çıkmasın benimkinden önce. Yemin etmişti hiç söylemeyeceğine, ama sonsuzlukla karşı karşıya kalmak ürkütücü bir şey: ben kendim şeytanla göğüs göğüse boğuşmadım mı? Onun bozduğu yeminin suçu da be-

nim ruhuma yüklenmesin. İncittiğim kişilerin önünde ruhumu temizlemeden önce gazabının selleri her yanımı sarmasın Tanrım."

Sellerden beni sağ salim geçiren, sulardan beni koruyan Onun eliydi. Atım korkmuştu, benim de yüreğime korku düştü kütükler, sökülmüş ağaçlar hiçliğimin üstüne doğru akarken. Ama ruhuma değil: kaç kere tam yokolmak üzereyken son anda yol değiştirdiklerini gördüm, ve sesimi selin gürültüsünün üstüne yükselttim: "Övgüler sana, Ey Ulu Tanrı. İşte bu işaretle ruhumu temizleyip Senin ölmez sevgini yeniden kazanacağım."

Bağışlandığını anlamıştım. Seller, tehlikeler, arkada, yeniden toprak üstünde atımı sürerken, Gethsemane'me yaklaşırken, söyleyeceğim sözleri tasarladım. Eve girecektim; daha konuşmadan susturacaktım onu; kocasına şöyle diyecektim: "Anse, ben günah işledim. Bana ne istersen yap."

Daha şimdiden olup bitmiş gibiydi. Ruhum yıllardır böyle özgür, böyle durgun olmamıştı; atımı sürerken sürekli erinç içinde yaşadığımı duyuyordum. İki yanımda Tanrı'nın elini görüyor, yüreğimde sesini işitiyordum: "Korkma. Seninleyim."

Sonra Tull'ın evine vardım. Kızların en küçüğü kapıya çıkıp ben geçerken seslendi. O söyledi ölmüş olduğunu.

Günah işledim, Tanrım. Pişmanlığımın sınırını, ruhumun isteğini biliyorsun. Ama O acır; yapılmamış olsa da yapma isteğini değerlendirir, kim bilir belki söyleyeceğim sözleri seçerken onları Anse'a söylemiştim, orada olmasa bile. Kendisini sevenler, kendisine güvenenler arasında yatarken ağzından bu öykünün çıkmasını önleyen Oydu, Onun sonsuz aklıydı; Onun elinin yardımıyla dayandığım suyun işkencesi de benim payımdı. "Tanrım, övgüler olsun senin cömert, güçlü sevgine; övgüler olsun."

Yaslı eve girdim, bir başka yanılmış ölümlünün, ruhu kor-

kunç, geri alınmaz yargıyla karşı karşıyayken, yattığı yoksul eve, Tanrı ona erinç versin. "Tanrı yardımcısı olsun bu evin," dedim.

At üstünde gitti Armstid'lere ve *geldi geri at üstünde*, yanında Armstid'in katırları. Arabaya koştuk, Cash'i de Addie'nin üstüne yatırdık. Yatırınca gene kustu, ama tam zamanında arabadan dışarı uzattı başını.

"Karnını çarpmış bir yere," dedi Vernon.

"Belki de at karnına da çifte atmıştır," dedim. "Karnına vurdu mu Cash?"

Bir şey söylemeye çalıştı. Dewey Dell gene ağzını sildi.

"Ne diyor?" dedi Vernon.

"Ne diyorsun, Cash?" dedi Dewey Dell. Eğildi. "Araçları," dedi. Vernon alıp arabaya koydu kutuyu. Dewey Dell görsün diye Cash'in başını kaldırdı. Yola çıktık, Dewey Dell'le ben tutmak için Cash'in yanında oturuyoruz, *ve o, atın üstünde, ilerimizde gidiyor*. Vernon bir zaman durup bizlere baktı. Sonra dönüp köprüye doğru gitti. Çevikçe yürüyordu, gömleğinin yenlerini sıkarak sanki yeni ıslanmış gibi.

Bahçe kapısının önünde atıyla duruyordu. Armstid kapıda bekliyordu. Durduk, *indi attan* ve Cash'i eve taşıdık, Mrs.

Armstid yatağı hazırlamıştı. Onunla Dewey Dell'i Cash'i soyarken bıraktık.

Arabaya gittik babamın peşinden. Arabaya binip sürdü, biz de yürüdük yanı sıra, arsaya girdi. Islanmak işe yaramıştı, çünkü Armstid, "Hoşgeldiniz evime. Oraya bırakabilirsiniz," dedi. *Arkamızdan geldi, atı çekerek, arabanın yanında durdu, elinde dizginlerle.*

"Eksik olma," dedi babam. "Şuradaki barakayı kullanırız. Biliyorum sizlere zorluk veriyoruz."

"Hoşgeldiniz evime," dedi Armstid. *Gene yüzünde o tahta görünüş var; o mert, somurtkan, renkli, katı görünüş, sanki yüzüyle gözleri iki tahta renk gibi, olmaması gerekeni solgun, olmaması gerekeni koyu renkli. Gömleği kurumaya başlıyordu ama gene yapışıyordu gövdesine sımsıkı, kımıldadıkça.*

"Addie de anlamıştır yardımınızın değerini," dedi babam.

Katırları çözüp arabayı barakaya soktuk. Barakanın bir yanı açıktı.

"İçeri yağmaz," dedi Armstid. "Ama isterseniz..."

Ambarın arkasında birkaç paslı dam çinkosu vardı, onların ikisini alıp açık yeri kapattık.

"Hoşgeldiniz evime," dedi Armstid.

"Eksik olma," dedi babam. "Yiyecek bir şeyler verirsen onlara çok büyük iyilik edersin."

"Elbette," dedi Armstid. "Cash'in rahatını sağlasın da hemen yemeği hazır edecek Lula." *Gene atın yanına gitmişti, eyerini çözüyordu, kımıldadıkça gömleği üstüne yapışarak.*

Babam eve girmiyordu.

"Gel de bir şeyler ye," dedi Armstid. "Neredeyse hazır olur."

"Bir şey istemiyorum," dedi babam. "Eksik olma."

"Gel içeri, üstünü kurut, biraz da yemek ye," dedi Armstid. "Buraya bir şey olmaz."

"Karım için," dedi babam. "Onun için geliyorum. Ne ka-

tırlarım var, ne bir şeyim. Ama o sizlere teşekkür borçlu."

"Elbette gelin," dedi Armstid. "Gelin de üstünüzü kurutun."

Ama Armstid içecek bir şey verdikten sonra babam düzeldi ve Cash'i görmeye gittiğimizde *bizimle gelmemişti. Arkama baktığımda ati ahıra götürüyordu,* babam yeni katırlar almaktan sözetmeye başlamıştı bile, yemek zamanına dek de almış kadar olmuştu. *Orada ahırda, süslü hamle fırıltısının yanından süzülerek kayıyor, bölmeye onunla birlikte giriyor. Yemliğe tırmanıp samanları aşağıya atarak bölmeden çıkıyor ve kaşağıyı arayıp buluyor. Sonra dönüyor, ezici çifteden sıyrılıp gene atın erişemeyeceği bir yere çıkıyor. Kaşağılamaya başlıyor, atın vuruş alanı içinde bir cambaz çevikliğiyle kımıldıyor, galiz bir okşayış fısıltısıyla sövüyor hayvana. Başı geri kasılıyor parlayarak, dişleri sıkılmış; gözleri alacakaranlıkta süslü bir kadife üstündeki bilyeler gibi devriliyor o vururken suratına kaşağının arkasıyla.*

Ama bir bardak daha viski verdiğimde ve yemek hazır olduğu sırada, o birisinden katırları almıştı bile, borca. Artık seçmeye başlamıştı, şu çeşitten hoşlanmadığını, şu ya da bu adamın tavuk kümesine bile para yatırmayacağını söylüyordu.

"Snopes'u bir denesene," dedim. "Üç dört tane var onda, belki biri sana uygun gelir."

Sonra ağzında bir şeyler homurdanmaya başladı, bana da bir bakışı vardı ki, sanki memlekette tek katır çifti bendeymiş de ona satmıyormuşum gibi, oysa onları bizim topraktan çıkaracak katırların eninde, sonunda benimkiler olacağını biliyordum. Littlejohn'un dediğine bakılırsa Haley'nin altındaki set iki mil boyunca çökmüştü, Jefferson'a gitmek için de Mottson'ın arkasından dönmek gerekiyordu. Ama bu artık Anse'ın bileceği iş.

"Cimri adamdır, pazarlık edilmez," diye geveliyor ağzında. Ama yemekten sonra bir tane daha verince az buçuk neşelendi. Ahıra dönüp de geceyi onunla geçirmek istiyordu. Belki de orada öyle gitmeye hazır oturup beklerse Noel Baba'nın kendisine bir çift katır getireceğini düşünüyordu.

"Ama herhalde gönlünü ederim," diyor. "Darda olana her zaman için yardım eder insan, bir damla Hıristiyan kanı varsa damarlarında."

"Benimkileri kullanabilirsin," dedim, biliyorum nereye kadar inanacağını buna.

"Eksik olma," dedi. "Bizimkiyle gitmek ister," o da biliyordu benim buna nereye kadar inanacağımı.

Yemekten sonra Jewel, Peadbody'yi almaya, Bend'e gitti. Bugün orada Varner'larda olacağını duymuştum. Jewel gece yarısı döndü. Peabody, Inverness'ın aşağısında bir yere gitmişti, ama Billy Amca geldi Jewel'la birlikte, elinde baytar çantasıyla. Dediğine göre insan attan ya da katırdan pek fazla değişik değilmiş, uzunu kısası, yalnız katır ya da at azıcık daha akıllı olurmuş. "Gene ne işler becerdin, oğul," diyor, Cash'e bakarak. "Bir şilte, bir sandalye, bir bardak da viski getirin bana," diyor.

Viskiyi Cash'e içirdi, sonra Anse'ı odadan sepetledi. "İyi ki geçen yaz kırdığı bacak," diyor Anse, yaslı homurdana homurdana, gözlerini kırpıştırarak "Bu da bir şeydir."

Şilteyi Cash'in dizleri üstünde katladık, sandalyeyi şiltenin üstüne yerleştirdik, Jewel'la ben sandalyeye oturduk, kız da lambayı tuttu ve Billy Amca tütününü ağzına atıp işe girişti. Cash bir süre boğuştu, bayılana kadar. Ondan sonra öylece yattı kaldı artık, suratında kocaman ter taneleri sanki aşağı yuvarlanmaya başlamış da, sonra onu beklemek için durmuşlar gibi.

Ayıldığında Billy Amca takımlarını toplayıp gitmişti. Kız eğilip ağzını silene kadar bir şeyler demeye çalıştı durdu. "Takımları," dedi kız.

"Getirdim içeri," dedi Darl. "Burada."

O gene konuşmaya uğraştı; kız eğildi. "Görmek istiyor," dedi. Darl onun görebileceği bir yere getirdi takımları. Yatağın yanından ittiler altına, biraz iyileşince elini uzatıp do-

kunabilsin diye. Ertesi sabah Anse atı alıp Bend'e gitti, Snopes'u görmeye. Jewel'la arsada durup bir zaman konuştular, sonra Anse ata binip çekti gitti. Sanırım ilk olarak Jewel atına başkasının binmesine izin veriyordu, ve Anse geri dönene değin de şişmiş gibi öyle dolaştı durdu, sanki Anse'ın arkasından gidip de atı geri almak istermiş gibi yolu gözledi.

Dokuza doğru hava iyice ısındı. O zaman gördüm ilk akbabayı. Islandı da ondan, herhalde. Her neyse, gün ortasına kadar sürmedi onları görmem. Neyse ki evden yana esmiyordu rüzgâr, onun için sabaha kadar olmadı bir şey. Ama görür görmez onları, sanki tarlada bir mil öteden kokusunu alır gibi oldum, sadece onlara bakmakla, sonra da onlar havada döne döne memlekette herkes görsün diye ahırımda ne olduğunu.

Evin daha bir yarım mil uzağındaydım o oğlanın haykırdığını duyduğumda. Kuyuya falan düştü sandım, onun için de hızlanıp koşa koşa geldim bahçeye.

Ahırın payandasında on on iki tane vardılar herhalde, o yumurcak da birini kovalıyordu bahçede hindiymiş gibi, o da şöylece bir havalanıp onun elinden kurtuluyor, gene ahırın damına konuyordu, tabutun ta üstünde otururken bulduğu gibi oğlanın. İyice sıcaktı artık, bayağı, yel de durmuş mu ya da değişmiş mi, her neyse, gidip Jewel'ı buldum, ama Lula dışarı çıktı.

"Bir şey yapmalısın," dedi. "Günah bu."

"Ben de onu düşünüyorum," dedim.

"Günah bu" dedi. "Kadıncağızı bu durumlara soktuğu için mahkemeye verilmeli."

"Elinden geleni yapıyor toprağa vermek için," dedim. Ve Jewel'ı buldum katırlardan birini alıp Bend'e kadar uzanır, Anse'm ne yaptığına bakar mı diye sordum. Bir şey söylemedi. Çenesi kemik gibi beyazlaştı ve o kemik beyazı gözleriyle süzdü beni, sonra gidip Darl'a seslenmeye başladı.

"Ne yapmayı düşünüyorsun," dedim.

Karşılık vermedi. Darl çıktı ortaya. "Haydi," dedi Jewel.

"Ne yapacaksın?" dedi Darl.

"Arabayı çıkaracağım," dedi Jewel, omuzunun üzerinden.

"Aptallık etme," dedim. "Böyle bir şey demek istemedim. Sizin elinizde olan bir şey değil ki." Darl da durdu, ama Jewel'ı bir şey durduramıyordu.

"Kapat kırılası çeneni," dedi.

"Nasıl olsa bir yerde duracak," dedi Darl. "Babam gelir gelmez yola koyuluruz."

"Yardım etmeyecek misin bana?" diyor Jewel, o beyaz gözleri şöyle bir parlıyor, suratı da sıtmaya tutulmuş gibi titriyor.

"Hayır," dedi Darl. "Etmeyeceğim. Bekle babam gelsin."

Kapıda durup arabayı itip çekişine baktım. Araba yokuş aşağı duruyordu, bir ara ahırın arka yanını yıkmaya çalışıyor sandım. Sonra yemek zili çaldı. Çağırdım onu, ama baknadı benden yana. "Yemeğe gel," dedim. "Şu oğlana da söyle." Karşılık vermedi, ben de yemeğe gittim. Kız o oğlanı almaya gitti, ama yalnız döndü. Yemeğin yarısında gene bağırdığını duyduk, akbabayı kovalarken.

"Günah bu" dedi Lula; "günah."

"Elinden geleni yapıyor," dedim. "İnsan Snopes'a yarım saatte alışveriş edemez. Bütün öğleden sonra bir gölgede oturup pazarlık edecekler."

"Yapıyor mu? diyor. "Yapıyor? Bu kadarı fazla bile."

Herhalde yaptı da. İşin kötüsü, onun yapmayı bıraktığı yerde biz başlayacaktık yapmaya. Kimselerden katır matır alamazdı, Snopes bir yana, ipotek edecek şeysi olmadıkça, ve nesi ipotek edilir bilmiyordu bile. Onun için tarlaya dönüp katırlarıma bakınca onlara güle güle bile dedim. Sonra da akşamüstü eve döndüğümde, güneş bütün gün ahırın tepesinde parlamış, bu ayrılışa üzülüp üzülmeyeceğimi de pek kestiremedim doğrusu.

Tam ben verandaya çıkarken Anse geldi, hepsi oradayken. Gülünç bir hali vardı: her zamankinden daha bir dayak yemiş köpek gibi, biraz da gururlu, ayrıca. Hani kendince şirin saydığı bir şey yapmış da başkaları bunu nasıl karşılayacak bilmez gibi.

"Katırları aldım," dedi.

"Snopes'dan mı aldın?" dedim.

"Bu memlekette Snopes'dan başkaları da var pazarlık etmesini bilen," dedi.

"Elbette," dedim. Jewel'a bakıyordu, o tuhaf haliyle, ama Jewel verandadan ata doğru gidiyordu. Anse nasıl kullanmış diye bakmak için, herhalde.

"Jewel," diyor Anse. Jewel arkasına baktı. "Gel buraya," diyor Anse. Jewel azıcık yaklaşıp durdu gene.

"Ne istiyorsun," dedi.

"Demek Snopes'dan katırları aldın," dedim. "Bu gece yollayacak herhalde, değil mi? Yarın erken yola çıkmak istersiniz. Mottson'ın arkasından dolaşacağınıza göre."

Sonra bir zamandır süren o halini değiştirdi Anse. Eski ezik suratını takındı, ağzında bir şeyler geveleyerek.

"Elimden geleni yapıyorum," dedi. "Tanrı önünde söylüyorum, şu yeryüzünde benim çektiğim sıkıntıları çekmiş biri daha varsa eğer."

"Snopes'u az önce pazarlıkta altetmiş bir kişi epeyce neşeli olmalı," dedim. "Ne kadar verdin, Anse?"

Bana bakmadı. "Pulluğumla, tohum makinesini ipotek ettim," dedi.

"Ama onlar kırk dolar bile etmez. Kırk dolarlık katırlarla nereye kadar giderim sanıyorsun?"

Hepsi bakıyorlardı şimdi, sessiz, sürekli. Jewel yarı yolda durmuştu, ata gitmek için bekliyordu. "Başka şeyler de verdim," dedi Anse. Gene ağzında gevelemeye başlamıştı, orada durmuş öylece, birinin çıkıp da kendisine vurmasını

bekler gibi, vurana hiç karşı koymamaya kararlı gibi.

"Nasıl başka şeyler?" dedi Darl.

"Tuh," dedim. "Benimkileri al. Sonra getirirsin. Ben bir yolunu bulurum nasıl olsa."

"Demek Cash'in elbiselerinde aradığın oydu dün gece," dedi Darl.

Sanki gazeteden okuyormuş gibi söyledi bunu. Sanki öyle de olsa, böyle de olsa umursamıyormuş gibi. Jewel geri gelmişti şimdi, duruyordu orada, o bilge gibi gözleriyle Anse'a bakıyordu. "Cash o parayla Suratt'dan o konuşan makineyi almak istiyordu," dedi Darl.

Anse durdu öylece, ağzında bir şeyler geveleyerek. Jewel gözünü dikmiş. Daha kırpmadı hiç.

"Ama bu da sekiz dolar topu topu," dedi Darl, sanki yalnız dinliyormuş, aldırmıyormuş gibi o sesle. "Bu da yetmez bir çift katır almaya."

Anse hızla Jewel'a baktı, gözlerini şöyle bir o yana kaydırarak, sonra gene önüne baktı. "Tanrı biliyor, yeryüzünde bir kişi daha varsa eğer," diyor. Gene bir şey söylemediler. Baktılar yalnız bekleyerek, o da gözlerini onların ayaklarından bacaklarına kadar kaldırarak, ama ancak oraya kadar. "Bir de atı," diyor.

"Ne atı?" dedi Jewel. Anse öylece durdu orada. Körolayım, eğer bir adam oğullarına söz geçiremezse, evden kovmalı onları, ne kadar büyümüş olurlarsa olsunlar. Yapamazsa bunu, körolayım kendi çekilip gitmeli. Körolayım eğer gitmezsem. "Yani atımı değiş tokuş etmeye mi kalkıştın?" diyor Jewel.

Anse öylece duruyor, kolları sarkmış. "On beş yıldır ağzımda dişim yok," diyor. "Tanrı biliyor. İnsanların yiyip de güçlenmesi için yaratılan şeyleri yemiş değilim on beş yıldır, Tanrı biliyor, ailem sıkıntı çekmesin diye oradan üç kuruş buradan beş kuruş arttıran ben, şu dişleri yaptırıp da

Tanrı'nın verdiği yiyecekleri yemedim. O parayı verdim. Ben yemeden yaşayabiliyorsam, oğullarım da ata binmeden yaşayabilirler diye düşündüm. Tanrı biliyor böyle düşündüğümü."

Jewel elleri kalçalarında durmuş, Anse'a bakıyor. Sonra başka yere bakıyor. Tarla boyunca uzaklara, yüzü kaya gibi durgun, sanki bir başkası bir başkasının atından sözediyor, o da hiç dinlemiyor gibi. Sonra tükürdü, yavaşça "Tuh," dedi, dönüp bahçe kapısına gitti, atı çözdü, bindi. Eyere oturduğu sırada yürümeye başlamıştı bile hayvan ve yerleştiğinde arkasından polisler kovalıyormuş gibi koşturuyordu onu yoldan aşağı. Böylece gözden kayboldular, ikisi birden bir çeşit benekli kasırga gibi.

"Evet," diyorum. "Benim katırlarımı al," dedim. Ama almadı. Kalmıyorlardı bile, o yumurcak da bütün gün güneşin alnında akbabaları kovalaya kovalaya neredeyse öbürleri kadar çıldırmıştı. "Hiç olmazsa Cash'i burada bırakın," dedim. Ama bunu da yapmadılar. Tabutun üstünde bir ot minder hazırladılar örtüleriyle, Cash'i oraya yatırıp takımlarını da yanına koydular, benim katırları koşup arabayı yoldan bir mil aşağı götürdük.

"Eğer seni rahatsız edersek burada," diyor Anse, "söyle."

"Yok," dedim. "İyi burası. Emin bir yer, hem. Şimdi gidip evde yemek yiyelim."

"Eksik olma," dedi Anse. "Sepette az buçuk bir şeylerimiz var. Yeter bize."

"Nereden buldunuz?" dedim.

"Evden getirdik."

"Ama bayatlamıştır artık," dedim. "Gelin de sıcak bir şeyler yiyin."

Ama gelmiyorlardı. "Yeter bize," dedi Anse. Böylece eve döndüm, bir şeyler yedim, bir sepet yiyecek götürüp onları gene eve çağırdım.

"Eksik olma," dedi. "Yeter bize." Böylece bıraktım onları orada, küçük bir ateşin çevresinde çömelmiş bekliyorlardı; ne beklediklerini Tanrı bilir.

Eve geldim. Onları düşünüp duruyordum, o atla basıp gideni herhalde son görüşleri olacaktı. Hak vermiyorsam körolayım. Atını sakındığı için değil de, Anse gibi bir salaktan kurtulduğu için.

Ya da o sıra öyle düşündüm. Çünkü körolayım o Anse denen herifte insana ille yardım etme isteği veren bir şey yoksa, beş dakika sonra pişman olacağını bile bile. Çünkü ertesi sabah kahvaltıdan bir saat kadar sonra Snopes'larda çalışan Eustace Grimm bir çift katırla Anse'yi aramaya geldi.

"Anse'la uyuşamadılar sanıyordum," dedim.

"Yok," dedi Eustace. "Bütün istedikleri o attı zaten. Söyledim Mr. Snopes'a bir çift katır elli dolara gidiyordu, çünkü amcası Flem bu Teksas atlarını elinden çıkarmamış olsaydı, Anse hiçbir zaman-"

"At mı?" dedim. "Anse'ın oğlu atı alıp çekti gitti dün gece, herhalde Teksas'ın yarı yolundadır şimdi, Anse da-"

"Kim getirdi, bilmiyorum," dedi Eustace. "Kimseyi görmedim. Sabah yem vermeye gidince ahırda buldum atı. Mr. Snopes'a söyledim, o da katırları buraya getirmemi söyledi."

Eh, artık bir daha da görmezler onu, herhalde. Noel'de Teksas'dan bir kart alırlar, belki. Jewel olmasa, benim başıma patlayacaktı; ona bayağı borçluyum, yani. Şu Anse insana büyü yapmıyorsa körolayım. Körolayım görülecek şey bu herif.

Şimdi yedi taneler, küçük kara halkalar halinde yüksekte.

"Bak, Darl," diyorum; "görüyor musun?"

Yukarı bakıyor. Küçük yüksek kara kımıldamazlık halkaları halinde görüyoruz onları.

"Dün dört taneydiler," diyorum.

Ahırda dörtten fazla vardı.

"Bir daha arabaya konmaya kalkışırsa ne yapacağım, biliyor musun?" diyorum.

"Ne yapacaksın," diyor Darl.

"Kondurmayacağım tabutun üstüne," diyorum "Cash'in üstüne de kondurmayacağım."

Cash hasta. Tabutun üstünde hasta. Ama annem balık.

"Mottson'da ilaç almalıyız," diyor babam. "Almamız şart."

"Nasılsın, Cash?" diyor Darl.

"Acı vermiyor artık," diyor Cash.

"Biraz daha yükseğe kaldıralım mı?" diyor Darl.

Cash'in bacağı kırık. İri kırık bacağı oldu. Tabutun üstünde yatıyor, başının altında dürülü bir yaygı, dizinin altında bir tahta.

"Belki Armstid'gillerde bırakmalıydık," diyor babam.

Benim kırık bacağım yok, babamın da yok, Darl'ın da yok ve, "Yalnız araba sarsılınca," diyor Cash. "Sarsılınca birbirine sürtünür gibi oluyor. Acı vermiyor artık." *Jewel gitti. O da, atı da gitti bir yemek vakti.*

"Kimseye borçlu kalmamızı istemezdi de, ondan," diyor babam. "Tanrı bilir ya, bir insanın elinden ne gelirse, hepsini yapıyorum." *Jewel'ın anası at da, ondan mı, Darl? dedim.*

"Belki ipleri biraz daha sıkabilirim," diyor Darl. *Onun için Jewel'la ben ikimiz de ahırdaydık ve o da arabada çünkü at ahırda oturuyor ve benim uzaklaştırmam gerekiyordu akbabayı.*

"Bir dene," diyor Cash. Ve Dewey Dell'in de kırık bacağı yok, benim de. Cash benim kardeşim.

Duruyoruz. Darl ipi çözünce Cash terlemeye başlıyor. Dişleri dışarı uğruyor.

"Acıyor mu?" diyor Darl.

"Gene eskisi gibi yap," diyor Cash.

Darl ipi gene bağlıyor, iyice çekiyor. Cash'in dişleri dışarı uğruyor.

"Acıyor mu?" diyor Darl.

"Acımıyor artık," diyor Cash.

"Söyleyeyim mi daha yavaş sürsün babam?" diyor Darl.

"Yok," diyor Cash. "Oyalanacak zaman değil. Acımıyor artık."

"Mottson'da ilaç almalıyız," diyor babam. "Almamız şart."

"Söyle, sürsün arabayı," diyor Cash. İlerliyoruz. Dewey Dell arkaya eğilip Cash'in yüzünü siliyor. Cash benim kardeşim. *Ama Jewel'ın anası at. Benim anam balık. Darl diyor ki gene suya gelince görebilirmişim onu, Dewey Dell ise, tabutun içinde, dedi, nasıl dışarı çıkmış olabilir? Deldiğim deliklerden çıktı, suya dedim, gene suya gelince göreceğim onu. Annem tabutun içinde değil. Annem öyle kokmaz. Annem balık.*

"Jefferson'a vardığımızda şu çörekler tam güzel olacak," diyor Darl.

Dewey Dell bakmıyor.

"Mottson'da satmaya bak," diyor Darl.

"Ne zaman varacağız Mottsan'a, Darl?" diyorum.

"Yarın," diyor Darl. "Bu katırlar ölüp gitmezse. Snopes talaşla beslemiş olmalı bunları."

"Neden talaşla beslemiş olsun, Darl?" diyorum.

"Baş," diyor Darl. "Görüyor musun?"

Şimdi dokuz taneler, yüksekte küçük yüksek kara halkalar halinde.

Tepenin eteğine gelince babam duruyor, Darl, Dewey Dell, ben iniyoruz. Cash yürüyemez, çünkü ayağı kırık. "Ha bakayım," diyor babam katırlara. Katırlar zorla yürüyor; araba gıcırdıyor. Darl, Dewey Dell, ben arabanın arkasından yürüyoruz, tepeye doğru. Tepenin üstüne varınca babam duruyor gene arabaya biniyoruz.

Şimdi on taneler, yüksekte küçük yüksek kara halkalar gökyüzünde.

Başımı kaldırıp baktığımda pencerenin dışında durmuş içeri bakıyordu. Cama pek yaklaşmış sayılmazdı, sonra öyle belirli bir şeye de bakmıyordu; başını bu yana çevirip öylecene duruvermiş orada ve gözleri de bana dikili, hem de biraz boş, bir işaret bekler gibi. Bir daha baktığımda kapıya doğru gidiyordu.

Dış kapıda biraz oyalanıp duraladı, hani öyle yaparlar ya, sonra içeri girdi. Kafasına kenarları kaskatı hasır bir şapka geçirmiş, elinde de gazeteye sarılı bir şey taşıyor: En çok yirmi beş senti ya da bir doları vardır diye düşündüm, biraz arandıktan sonra ya bir tarak ya da zencilerin tuvalet sularından falan alır sandım, onun için rahatsız etmedim bir dakika kadar, yalnız asık suratlı olduğunu gördüm, biraz kaba saba ama bayağı güzeldi ve pamuklu elbisesi, kendi görünüşü içinde daha iyiydi, sonunda karar verip alacağı şeyi almadan önce. Ya da almak istediğini söyleyeceği.

Daha girmeden karar vermiş olduğunu biliyordum. Ama kendi hallerine bırakmalısın bunları. Onun için işime de-

vam ettim, çeşmede ne dinleyecekse bitirsin de gelip şuna baksın diye düşünürken Albert geldi yanıma.

"Şu kadın var ya," dedi. "Git bak ne istiyor."

"Ne istiyor?" dedim.

"Bilmiyorum. Hiçbir şey anlayamadım. En iyisi sen bir soruver."

Tezgâhın arkasına geçtim. Baktım yalınayaktı, çıplak ayakları dümdüz, rahat basıyordu yere, belli ki alışıktı. Elinde çıkını, sert sert süzüyordu beni; görüp göreceğim en kara gözler; yabancıydı. Mottson'da onu daha önce gördüğümü hiç hatırlamıyorum. "Yardım edebilir miyim?" dedim.

Bir şey söylemedi. Gözünü kırpmadan baktı bana. Sonra çeşmedeki insanlara baktı. Sonra benim arkama, dükkânın diplerine doğru baktı.

"Süs eşyalarına mı bakmak istiyorsunuz?" dedim. "Yoksa ilaç mı arıyorsunuz?"

"İkincisi," dedi. Hızla gene çeşmeye baktı. O zaman belki de anası ya da bir başkası bunu şu kadın ilaçlarından biri için yolladı, bu da söylemeye utanıyor diye düşündüm. Onunki gibi yüzü olan bir kız böyle şey kullanmazdı, ayrıca daha doğru dürüst neye yaradığını bile bilecek yaşta değildi. Yazık, nasıl kendilerini zehirliyorlar. Ama insan ya bunları dükkânında bulunduracak ya da bu memlekette iş yapmaktan vazgeçecek.

"Evet," dedim. "Ne kullanıyorsunuz? Bizde-" Gene bana baktı, sus der gibi, sonra da gözünü dükkânın arkasına dikti.

"Orada söylesem," dedi.

"Peki," dedim. Suyuna gideceksin. Zamandan kazanırsın. Birlikte arkaya geçtik. Elini kapıya koydu. "Orada ilaç kutusundan başka bir şey yok," dedim. "Ne istiyorsunuz?" Durdu, bana baktı. Sanki gözlerinden, yüzünden bir kapak kaldırmıştı. Gözleriydi: biraz aptal, umutlu hem de somurtarak umudunun boşa çıkmasını bekliyor gibi. Ama belli ki başı

dertteydi; o kadarını görebiliyordum. "Nedir derdiniz?" dedim. "Ne istediğinizi söyleyin. İşim var." İki ayağını bir pabuca sokmak istemiyordum ama bizim onlar kadar bol zamanımız yok doğrusu.

"Kadınların derdi," dedi.

"Evet," dedim. "Hepsi bu mu?" Belki de olduğundan genç gösteriyordu, herhalde ilk kez olduğu için korkmuştu ya da kim bilir belki çok kötü geçiyordu, genç kızlarda olur kimi zaman. "Annen nerede?" dedim. "Annen yok mu?"

"Orada arabada," dedi.

"İlaç almadan önce ona sorsana," dedim. "Hangi kadına sorsan bilir." Baktı bana, ben de ona baktım, "Kaç yaşındasın?" dedim.

"On yedi," dedi.

"Ha," dedim. "Ben sandım..." Bana bakıyordu. Ama zaten iş gözlere kalırsa hepsi de sanki yaşları yokmuş, yeryüzünde her şeyi bilirmiş gibidirler. "Düzenli mi, düzensiz mi?" dedim.

Gözünü çevirdi ama kıpırdamadı. "Evet," dedi. "Galiba. Evet."

"Nasıl evet, hangisi?" dedim. "Bilmiyor musun?" Hem suç, hem ayıp; ama ne yapayım ki benden olmasa başkasından alacaklar. Öylecene durmuş orada, bana bakmıyor. "Durdurmak için bir şey istiyorsun?" dedim. "Öyle mi?"

"Hayır," dedi. "Öyle. Zaten durdu."

"Peki, ne-" Başını biraz eğmişti. Erkeklerle alışverişte hep böyle yaparlar, bir sonraki vuruş nereden gelecek belli olmasın diye. "Evli değilsin, değil mi?" dedim.

"Hayır."

"Evet," dedim. "Peki, kesileli ne kadar oluyor? Beş ay kadar, belki?"

"Daha iki ay olmadı," dedi.

"Benim dükkânımda sana göre bir şey yok," dedim, "em-

zikten başka. Bana sorarsan bir emzik al, evine git, babana durumu anlat, bir baban varsa eğer, sana bir evlenme kâğıdı çıkaracak birini bulsun. Bu muydu bütün istediğin?"

Ama orada duruyordu öylecene, bana bakmadan.

"Param var, öderim," dedi.

"Kendi paran mı, yoksa o mu verdi erkeklik edip?"

"O verdi. On dolar. Yeter dedi."

"Benim dükkânımda bin dolar da yetmez, on sent de," dedim. "Sen beni dinle de git evine, babana ya da kardeşlerine anlat, varsa eğer, ya da yolda karşına çıkacak ilk erkeğe."

Ama kımıldamadı. "Lafe eczanede bulursun demişti. Sizden aldığımızı kimseye söylemeyiz."

"Şu değerli Lafe'ciğin kendi gelseydi ya; doğrusu isterdim onun gelmesini. Bilmem ama: belki o zaman biraz saygı duyardım ona. Dönünce bu sözümü aynen söyle kendisine - Teksas'ın yarı yolunu bulmuş değilse daha şimdiden, ki ondan da hiç şüphen olmasın. Ben dürüst bir eczacıyım, bu kentte elli altı yıldır aile babası, dükkân sahibi, kilise mensubuyum. Seninkilere kendim gidip söylerdim, kim olduklarını bilsem."

Baktı bana, pencereden ilk gördüğümdeki gibi yüzü de, gözleri de biraz anlamsız. "Bilmiyordum," dedi. "Eczanede bulursun demişti. Belki sana satmak istemezler ama on doları verip kimseye söylemeyeceğini de eklersen..."

"Bu eczaneyi söylememiştir," dedim. "Burayı söyledi, benim adımı ağzına aldıysa, gelsin ispat etsin. Gelsin bir daha söylesin, yoksa polise veririm onu, böylecene söyle bunu da."

"Belki başka eczanede bulunur," dedi.

"Orasına ben karışmam. Ben ki-" Sonra baktım ona. Ama gerçekten zor bunların yaşaması; kimi zaman bir adam... günahın bağışlanması olsa, olamaz ki. Hem sonra yaşamak kolay olmamalı: iyilik ederek ölmelerinin gereği kalmazdı sonra. "Bana bak." dedim. "Sen bu işten vazgeç. Bunu sana Tan-

rı verdi, şeytanın aracılığıyla da olsa, gene Tanrı verdi; istiyorsa bırak O geri alsın. Git Lafe'i bul, şu on dolarla evlenin gitsin."

"Lafe eczanede bulursun demişti" dedi.

"Öyleyse git, bul," dedim. "Burada bulamazsın."

Elinde çıkını, ayaklarıyla tıslar gibi bir ses çıkararak gitti. Kapıda gene ne yapacağını bilemedi bir süre, sonra çıktı. Camdan sokaktan aşağı doğru giderken gördüm.

Gerisini Albert anlattı. Dedi ki araba Grummet'm hırdavatçı dükkânı önünde durmuş, kadınlar burunlarına mendil tutarak kaçışıyorlarmış, burnu pek adamlarla çocuklar arabanın çevresini sarmış, şerifin adamla tartışmasını dinliyorlarmış. Uzun boylu, sıska bir adammış, sokağın kamu malı olduğunu, kendisinin de yol üstünde herkes kadar hakkı olduğunu söyleyip duruyormuş, şerif de çekip gitmesi gerektiğini anlatıyormuş; kimse dayanamıyormuş. Sekiz gün olmuş öleli, dedi Albert. Yoknapatawpha bölgesinden bir yerden geliyorlarmış, Jefferson'a götüreceklermiş. Karınca yuvasına düşmüş çürük peynir parçası gibi bir şey olmalı, Albert dedi ki araba daha kentin dışına çıkmadan parçalanıp kalacak diye korkuyormuş herkes, ev yapısı bir tabut, onun üstüne serili bir örtüye uzanmış bacağı kırık başka bir adam, babayla küçük bir oğlan önde, şerif de kasabadan dışarı çıkarmaya uğraşıyormuş onları.

"Bu sokak halkın malı," diyor adam. "Bizim de başkaları gibi bir şey satın almak için durmaya hakkımız var. Paramız da var, insanın parasını istediği yerde harcamasını önleyen hiçbir yasa yoktur."

Çimento almak için durmuşlardı. Öbür oğul Grummet'm dükkânında, Grummet'a bir çuvalı açtırıp içinden on sentlik çimento almak için uğraşıyordu. Çimentoyu adamın kırık bacağını iyileştirmek için istiyorlardı, nasıl olacaksa bu iş.

"Yahu, öldüreceksiniz adamı," dedi şerif. "Bacağından

edeceksiniz. Doktora götürün, şunu da tez elden gömün. Kamu sağlığını tehlikeye soktuğunuz için hapse girersiniz, bundan haberiniz yok galiba."

"Elimizden geleni yapıyoruz," dedi baba. Sonra uzun uzun nasıl arabanın geri gelmesini beklediklerini nasıl köprünün yıkıldığını sonra başka bir köprüden geçmek için sekiz mil yol gittiklerini meğer onun da çökmüş olduğunu geri dönüp geçitten yüzdüklerini katırlarının boğulduğunu yenisini aldıklarını yolları sel bastığını nasıl Mottson'a geldiklerini anlattı, sonra çimentoyu alan gelip ona susmasını söyledi.

"Hemen gidiyoruz," dedi şerife.

"Kimseyi rahatsız etmek istemedik," dedi babası.

"Bu adamı doktora götürün," dedi şerif, çimentoluya.

"Bir şeysi yok," dedi o.

"Kötü yürekli olduğumuzdan değil," dedi şerif. "Ama siz de anlarsınız herhalde durumu."

"Elbette," dedi öteki. "Dewey Dell gelir gelmez gidiyoruz. Bir çıkın verecekti de birine."

Sonra öylece durdular orada, herkes burnunda mendil geri çekilmiş bekleyerek, tam o sırada kız elinde gazeteye sarılı çıkınla geldi.

"Haydi," dedi çimentolu, "çok oyalandık burada." Böylece arabaya binip sürdüler.

Yemeğe gittiğimde hâlâ kokuyu duyar gibi oluyordum. Ertesi gün şerifle karşılaşınca havayı koklayarak sordum:

"Bir koku duyuyor musun?"

"Herhalde Jefferson'dadırlar şimdi," dedi.

"Ya da kodeste. Tanrı'ya şükür bizim kodeste değiller ya."

"Çok doğru," dedi.

"Burada bir yer var," diyor babam. Katırları durdurmuş, eve bakarak oturuyor. "Oradan biraz su alabiliriz."

"Peki," diyorum. "Dewey Dell, git de bir kova al ödünç."

"Tanrı bilir ya," diyor babam. "Borçlu kalmak istemezdim, Tanrı bilir."

"Büyücek bir kap bulursan getir," diyorum. Dewey Dell elinde çıkını arabadan iniyor. "Umduğundan zor oldu Mottson'da şu çörekleri satmak," diyorum. Yaşantılarımız nasıl da esinti-siz'e, ses-siz'e dolanıp, karışıp gidiyor, yorgun hareketlerimiz yorgun yorgun eski özetleri yeniden anlatıyor; geçmiş zorunlulukların yankıları tel-siz'ler üstünde el-siz: günbatımında kızgın davranışlar takınıyoruz, yapma bebeklerin ölü hareketleri. Cash bacağını kırdı, şimdi de talaş akıp gidiyor. Ölüme değin kanıyor Cash kanıyor.

"Borçlu kalmak istemezdim," diyor babam. "Tanrı bilir ya."

"Öyleyse kendin su yarat," diyorum. "Cash'in şapkasına doldururuz."

Dewey Dell geri dönerken adam da yanında. Sonra o du-

ruyor kız yürürken, orada biraz bekliyor, sonra eve dönüp verandada duruyor, bize bakıyor.

"Aşağı indirmeyelim," diyor babam. "Burada da yapabiliriz."

"Aşağı indirilmek istiyor musun, Cash?" diyorum.

"Yarın Jefferson'a varmıyor muyuz?" diyor. Bize bakıyor, gözleri sorgu dolu, dikkatli, acılı. "Dayanırım ben."

"Senin için kolaylık olur," diyor babam. "Sürtünmeyi önler."

"Dayanırım," diyor Cash. "Durursak zaman kaybederiz."

"Çimentoyu aldık artık," diyor babam.

"Dayanırım," diyor Cash. "Bir gün kaldı. Konuşmaya değmez." Bize bakıyor, sıska kurşun rengi yüzünde gözleri apaçık, sorgu dolu. "Böyle de duruyor," diyor.

"Aldık artık bir kere," diyor babam.

Çimentoyu tenekede karıştırıyorum, ağır suyu açık yeşil kalın halkalarla karıştırıyorum. Tenekeyi arabaya, Cash'in görebileceği bir yere getiriyorum. Sırtüstü yatıyor, sıska yüzünün karaltısı yandan görünüyor gökyüzüne karşı, yüzünde el etek çekmişliğin derin anlamı var. "Oluyor mu?" diyorum.

"Çok su istemez, olmaz yoksa," diyor.

"Çok mu, bu kadar?"

"Biraz kum bulabilirsen," diyor. "Bir gün kaldı," diyor. "Acı vermiyor hiç."

Vardaman yolun aşağısına, geldiğimiz yana gidip kum getiriyor. Tenekedeki kalın sıvıya yavaşça döküyor. Gene arabaya yaklaşıyorum.

"Bu iyi mi?"

"İyi," diyor Cash. "Dayanırdım. Acı vermiyor hiç."

Tahtaları çözüp çimentoyu bacağına döküyoruz, yavaşça.

"Dikkat edin," diyor Cash. "Tabutun üstüne dökülmesin."

"Olur," diyorum. Dewey Dell çıkından biraz kâğıt yırtıp Cash'ın ayağından dökülen çimentoyu siliyor.

"Nasıl şimdi?" diyorum.

"İyi," diyor. "Serin. İyi geldi."

"Sana iyi gelsin de," diyor babam. "Bağışla beni. Senin gibi ben de göremedim önceden."

"İyi geldi," diyor Cash.

Zamanın içine bir dolanıp karışabilsen. Bu iyi olurdu işte. Zamanın içine bir dolanıp karışabilsen iyi olurdu.

Tahtaları gene yerine koyuyoruz, ipleri, iyice sıkarak, çimento ipler arasında kalın, soluk yeşil, yavaş dalgalarla, Cash o derin anlamlı, soran bakışıyla süzüyor bizi.

"Bu onu sımsıkı tutar," diyorum.

"Evet," diyor Cash. "Sağol."

Sonra hepimiz arabada dönüp ona bakıyoruz. Arkamızdan geliyor, yoldan yukarı, tahta-sırtlı, tahta-suratlı, yalnız kalçalarından aşağısı oynuyor. Tek söz söylemeden geliyor, soluk sert gözleri yüksek somurtkan suratına gömülü, arabaya biniyor.

"Önümüz yokuş," diyor babam. "Galiba inip yürümeniz gerekecek."

Darl, Jewel, Dewey Dell, ben arabanın arkasından tepeye tırmanıyoruz. Jewel geri geldi. Yoldan gelip arabaya bindi. Yürüyordu. Jewel'ın artık atı yok. Jewel benim kardeşim. Cash'in bir bacağı kırık. Acımasın diye Cash'in bacağını sardık. Cash benim kardeşim. Jewel da benim kardeşim, ama onun kırık bacağı yok.

Şimdi beş taneler, yüksekte küçük yüksek kara halkalar halinde.

"Gece nereye gidiyorlar, Darl?" diyorum. "Gece biz ahırda yatarken nereye gidiyorlar?"

Yokuş gökyüzüne tırmanıyor. Sonra tepenin ardından güneş çıkıyor ve katırlar ve araba ve babam güneşin üstünde yürüyorlar. Bakamıyorsunuz onlara güneşin üstünde ağır ağır yürürlerken. Jefferson'da, camın arkasındaki rayda kıpkırmızıdır. Ray pırıltılarla döne döne gider. Dewey Dell öyle diyor.

Bu gece biz ahırdayken nereye gidecekler, bakacağım.

"Jewel," diyorum, "Sen kimin oğlusun?"

Ahırdan doğru esiyordu rüzgâr, onun için elma ağacının altına koyduk, ay ışığı elma ağacını uzun, uyuklayan tahtalara vurduruyor, içinden arasıra onun mırıltılı fıkırdamalar, gizli, küçük damlalarla konuştuğu tahtalar. Dinlesin diye Vardaman'ı götürdüm. Yanına yaklaşınca üstünden kedi aşağı atladı ve gümüş pençesi, gümüş gözüyle karanlıkta silindi gitti.

"Anan attı, ama baban kimdi, Jewel?"

"Körolası yalancı orospu çocuğu."

"Böyle konuşma," diyorum.

"Körolası yalancı orospu çocuğu."

"Böyle konuşma, Jewel." Ay ışığı altında gözleri ufak bir futbol topuna yapıştırılmış beyaz kâğıttan noktalar gibi.

Yemekten sonra Cash biraz terlemeye başladı. "Isınıyor," dedi. "Bütün gün güneşte kaldı da ondan herhalde."

"Üstüne biraz su dökelim mi?" diyoruz. "Belki serinletir."

"Sağolun," dedi Cash. "Herhalde güneşte kaldı da ondan. Üstünü örtmeyi akıl etmeliydim."

"Bizim düşünmemiz gerekirdi," dedik. "Senin nereden aklma gelecek."

"Isındığını fark etmedim hiç," dedi Cash. "Düşünmeliydim."

Üstüne su döktük. Çimentonun altında ayağıyla bacağı haşlanmış gibi. "Şimdi daha iyi mi?"

"Sağolun," dedi Cash. "İyi geldi."

Dewey Dell eteğiyle onun yüzünü siliyor.

"Uyumaya çalış," diyoruz.

"Evet," diyor Cash. "Sağolun. Şimdi çok iyi."

Jewel, diyorum, Baban kimdi, Jewel?

Allah kahretsin seni. Allah kahretsin seni.

Elma ağacının altındaydı. Darl'la ben ayın üstünden geçiyoruz, kedi sıçrıyor, kaçıyor, tahtanın içinden işitiyoruz onu.

"Duyuyor musun?" diyor Darl. "Kulağını yaklaştır."

Kulağını yaklaştırıyorum, duyuyorum. Ama ne dediğini anlamıyorum.

"Ne diyor, Darl?" diyorum. "Kiminle konuşuyor?"

"Tanrı'yla," diyor Darl. "Yardım diliyor."

"Nasıl bir yardım diliyor?" diyorum.

"İnsanların gözünden saklamasını diliyor kendisini," diyor Darl.

"Neden istiyor insanların gözünden saklamasını, Darl?"

"Ölebilmek için," diyor Darl.

"Neden ölmek istiyor, Darl?"

"Dinle," diyor Darl. İşitiyoruz. Yan döndüğünü duyuyoruz. "Dinle," diyor Darl.

"Döndü," diyorum. "Tahtanın ötesinden bana bakıyor."

"İyiyim," diyor Cash. "Sağolun."

"Evet," diyor Darl.

"Tahtadan nasıl görüyor, Darl?"

"Gel," diyor Darl. "Rahat bırakalım. Gel."

"Oradan göremez dışarısını, çünkü delikler tepede," diyorum. "Nasıl görebilir, Darl?"

"Haydi gidip Cash'e bakalım," diyor Darl.

Ve ben Dewey Dell'in kimseye söyleme dediği bir şey gördüm.

Cash'in bacağı hasta. Bu akşam bacağını sardık, ama gene hasta, yatağında yatıyor. Bacağına su dökü yoruz, iyi geliyor.

Ve ben Dewey Dell'in kimseye söyleme dediği bir şey gördüm. Babam hakkında değil, Cash hakkında değil, Jewel hakkında değil, Dewey Dell hakkında değil, benim hakkımda değil.

Dewey Dell'le ben ot minderde uyuyacağız. Arka verandada ot minder, oradan ahır görünüyor, ay da minderin yarısını aydınlatıyor, biz de yarımız ak, yarımız kara yatacağız, ay ışığı bacaklarımızda. Hem sonra bakacağım biz ahırdayken gece nereye gidiyorlar. Biz bu gece ahırda değiliz ama ahırı görebiliyorum, onun için bulacağım gece nereye gidiyorlar.

"Uyumaya çalış," diyoruz.

"İyiyim," diyor. "Sağolun."

Minderin üstünde yatıyoruz, bacaklarımız ayın içinde.

"Bak," diyorum, "benim bacaklarım kara görünüyor. Senin bacakların da kara görünüyor."

"Uyu," diyor Dewey Dell.

Jefferson uzak yer.

"Dewey Dell."

"Şimdi Noel değil, nasıl orada olur?"

Parlayan rayın üstünde döne döne gidiyor. Sonra ray da döne döne gidiyor pırıl pırıl.

"Ne nerede olacak?"

"O tren. Camda."

"Haydi uyu. Yarın kendin görürsün oradaysa."

Belki Noel Baba onların kent çocukları olduğunu anlamaz.

"Dewey Dell."

"Uyusana sen. Kent çocuklarına vermeyecek dedik ya."

Camın arkasındaydı, rayda kırmızı kırmızı, ray da pırıl pırıl, döne döne. Yüreğimi acıttı. Sonra da babamdı, Jewel'dı, Mr. Gillespie'nin oğluydu. Mr. Gillespie'nin oğlunun bacakları geceliğinin altından görünüyor. Aya girince bacakları tüyleniyor. Evi dolanıp elma ağacına doğru gidiyorlar.

"Ne yapacaklar, Dewey Dell?"

Evi dolanıp elma ağacına doğru gittiler.

"Kokusunu duyuyorum," dedim. "Sen de duyuyor musun?"

"Sus," diyor Dewey Dell. "Rüzgâr değişti. Uyu artık."

Yakında öğreneceğim işte gece nereye gidiyorlar. Evi dolanıyorlar, ayın içinde bahçeden geçiyorlar, onu sırtlarında ahıra taşıyorlar, ay üstünde dümdüz, sessiz parlıyor. Sonra dönüp gene eve giriyorlar. Ayın içindeyken Mr. Gillespie'nin oğlunun bacakları tüylendi. Sonra bekledim, Dewey Dell? dedim, sonra bekledim, sonra gece nereye gidiyorlar, onu öğrenmeye gittim ve orada Dewey Dell'in işte o kimseye söyleme dediği şeyi gördüm.

Karanlık kapı aralığında sanki karanlıktan varoluvermiş gibi görünüyor, başlayan parıltının önünde, üstündeki çamaşırlarıyla arıklamış bir yarış atı gibi. Yüzünde kızgın bir inanmamazlık ifadesiyle yere atlıyor. Başını ya da içlerinde parıltının iki küçük meşale gibi yüzdüğü gözlerini bile çevirmeden gördü beni. "Haydi," diyor, alıra doğru yokuş aşağı ilerlerken.

Bir an daha ay ışığında gümüşten yapılmış gibi koşuyor, sonra barutla doluymuşcasına ansız ve gürültüsüz bir patlamayla birdenbire ateş alan alıra atılıyor, ahırın önünde tenekeden rastgele kesilivermiş düz bir biçim halinde görünüyor. Dört köşeli bir boşluktan yapılma kapısının içinden testere tezgâhları üstündeki tabutun dört köşe, kübik bir böcek gibi göründüğü ahırın önü birden kurtuluyor. Arkamda babam, ve Gillespie, Mack, Dewey Dell, bir de Vardaman, evden çıkıyorlar.

Tabutun yanında duralıyor, eğiliyor, bana bakarak, yüzü kızgınlık dolu. Tepemizde alevler gökgürültüsü gibi; yanımızdan serin bir hava akımı geçiyor; daha içerisi ısınmamış,

ama birden bir avuç saman havalanıp içinde bir atm çığlıklar attığı ahır bölmesi boyunca hızla uçuyor. "Çabuk," diyorum; "atlar."

Bir an daha kızgınlıkla bana bakıyor, sonra tepemizdeki çatıya, sonra atm çığlık attığı bölmeye fırlıyor. At çifte sallıyor, vuruşlarının gümbürtüsü alevlerin sesine karışıyor. Bitmeyen bir köprüden geçen sonu gelmez bir tren gibi sesler. Gillespie ile Mack beni geçiyorlar, dizlerine kadar inen gecelikleriyle, bağırıyorlar, sesleri ince, tiz, anlamsız hem de derinden derine yabanıl, acıklı: "... inek... ahır..." Hava akımında Gillespie'nin geceliği kendinden önde koşuyor, kıllı bacakları arasında balon gibi.

Bölme kapısı kendiliğinden kapanmış. Jewel kalçasıyla vurup açıyor, kemerlenmiş sırtıyla gene beliriyor, atı başından tutup sürüklerken adaleleri elbisenin altında gerilmiş. Alevin parıltısında gözleri yumuşak, hızlı, yabanıl, opalimsi bir ateşle devriliyor; başını oraya buraya sallarken kasları oynuyor, Jewel'm ayaklarını yerden kesiyor. Jewel ağır ağır sürüklüyor hayvanı, korkunç; omuzunun üzerinden bana gene kızgın, kısa bir bakış fırlatıyor. Ahırdan çıktıktan sonra bile at boğuşmaya devam ediyor, kapıya doğru gerilerken Gillespie çırılçıplak yanımdan geçiyor, geceliğini katırın başına sarmış; çılgına dönmüş atı döverek kapıdan kovuyor.

Jewel koşarak dönüyor; gözü gene tabuta takılıyor. Ama ilerliyor. Beni geçerken, "İnek nerede?" diye bağırıyor. Peşinden gidiyorum. Bölmede Mack öbür katırla boğuşuyor. Katır kafasını ışığa çevirince onun gözlerinde de o yabanıl devrilişi görüyorum, ama ses çıkarmıyor. Orada durmuş, omuzunun üstünden Mack'e bakıyor, her atılışını kalçalarıyla durduruyor. Mack dönüp bize bakıyor, gözleriyle ağzı üç yuvarlak delik, yüzündeki çiller bir tabakta İngiliz bezelyeleri gibi. Sesi ince, tiz, uzaklardan.

"Bir şey yapamıyorum..." Sanki sesini dudaklarından söküp götürmüşler, kocaman bir yorgunluk uzaklığının ötesinden konuşuyor gibi. Jewel yanımızdan kayıp geçiyor; katır dönerek çifte atıyor ama kafasını yakaladı bile. Mack'in kulağına eğiliyorum:

"Gecelik. Kafasına sar."

Mack bana bakıyor. Sonra geceliğini çıkarıp katırın kafasına sarıyor, hemen uslanıveriyor hayvan. Jewel bağırıyor: "İnek? İnek?"

"Arkada," diye haykırıyor Mack. "Son bölme."

İçeri girerken inek bize bakıyor. Köşeye sığınmış, başı eğik, hâlâ geviş getiriyor ama hızla. Hiç kımıldamıyor. Jewel durmuş yukarı bakıyor ve birden bütün tavan arası tabanının eridiğini görüyoruz. Bütünüyle ateş oluveriyor; aşağı doğru hafif bir kıvılcım yağmuru başlıyor. Jewel çevresine bakıyor. Yalağın altında üç ayaklı bir süt iskemlesi var. Onu kapıp arka duvara savuruyor. Tahtalardan birini yerinden ayırıyor, sonra biri daha, üçüncüsü; parçaları çekip koparıyoruz. Açılan yere doğru eğilirken arkadan bir şey yükleniyor. İnek; tıslayan bir solukla aramızdan atılıp aralıktan fırlıyor, kuyruğu dimdik havada, omurgasına dikine çivilenmiş bir süpürge sapı gibi.

Jewel gene ahıra dönüyor. "Buraya," diyorum; "Jewel!" yakalıyorum; elime vuruyor. "Sersem," diyorum, "görmüyor musun, giremezsin oraya?" Avlu yağmur haline gelmiş bir el feneri gibi. "Haydi, gel," diyorum. "Bu yandan."

Gedikten çıkınca koşmaya başlıyor. "Jewel," diyorum, koşarak. Köşeyi dönüyor. Ben o köşeye vardığımda neredeyse ötekine ulaşmış, tenekeden kesilmiş bir biçim gibi parıltıya doğru koşuyor. Babam, Gillespie, Mack epeyce gerideler, ahıra bakıyorlar, ay ışığı da çekilince karanlıkta pespembe ahır. "Yakalayın!" diye bağırıyorum: "tutun onu!"

Ön kapıya geldiğimde Gillespie'yle boğuşuyor; biri çama-

şırları içinde sırık gibi, öbürü anadan doğma. Bir Yunan freskinde iki savaşçı resmi gibiler, kızıl parıltı tüm gerçeklerden uzaklara taşımış ikisini de. Daha ben yetişmeden Gillespie'yi yere sermiş, dönmüş, içeri koşmuştu.

Ses şimdi oldukça durgunlaştı, nehrin sesi de böyle olmuştu tıpkı. Jewel tabutun öte ucuna doğru iki büklüm koşup eğilirken, biz kapının meydana getirdiği eriyip dağılan önsahneden içeri doğru bakıyoruz. Bir an başını kaldırıp yanan saman yağmurundan yapılma kapı perdesinin arasından bizlere doğru bakıyor, ağzının adımı söyler gibi biçimlendiğini görüyorum.

"Jewel!" diye haykırıyor Dewey Dell; "Jewel!" Son beş dakikadır sesinin birikişini duyuyormuşum gibi geliyor bana, babamla Mack onu tutarlarken didinip çabaladığını görüyorum, seslenerek, "Jewel! Jewel!" Ama Jewel artık bize bakmıyor. Tabutu yakalayıp testere tezgâhlarından kaldırırken omuzlarının gerildiğini görüyoruz. İnanılmayacak kadar uzun görünüyor tabut havaya kalkarken, Jewel'ı saklıyor: içinde rahat yatmak için Addie Bundren'ın bu kadar geniş bir yer isteyeceğine inanmazdım doğrusu; üstüne kıvılcımlar patır patır yağarken tabut bir an diklemesine duruyor öyle, sanki ona değince yeni kıvılcımlar doğuruyorlarmış gibi. Sonra ileri doğru sendeliyor, hız kazanıyor, arkasından üstüne doğuran kıvılcımlar yağan Jewel beliriyor, ince bir alev bulutunun içinde. Gene dikilip geriliyor tabut, duralıyor, sonra ağır ağır alev perdesinden öne çıkıyor. Şimdi Jewel üstüne binmiş, sımsıkı sarılmış, yere düşüyor tabut, Jewel'ı ileri fırlatıyor, ve Mack belirsiz bir kavrulmuş et kokusu arasına atılıyor, Jewel'ın fanilasında çiçekler gibi açılıp genişleyen kırmızı kenarlı deliklere elini bastırıyor.

Gece nereye gittiklerini anlamaya çalışırken bir şey gördüm.
"Darl nerede?" dediler. "Darl nereye gitti?"

Onu gene elma ağacının altına taşıdılar.

Ahır hâlâ kırmızıydı, ama artık ahır değildi. Çökmüştü, kırmızı da döne döne yukarı çıkıyordu. Ahır küçük kırmızı parçacıklar halinde döne döne yukarı çıkıyordu, gökyüzüne, yıldızlara doğru, öyle ki yıldızlar geri çekildi.

Hem sonra Cash de hâlâ uyanıktı. Başını bir yandan bir yana çeviriyordu, yüzü terliydi.

"Daha su dökelim mi üstüne, Cash?" dedi Dewey Dell.

Cash'in ayağı da, bacağı da karardı. Feneri tutup kararan yerine baktık.

"Bacağın zenci bacağı gibi, Cash," dedim.

"Galiba kırmamız gerekecek," dedi babam.

"Ne diye koydunuz zaten," dedi Mr. Gillespie.

"Sağlam tutar diye düşünmüştüm," dedi babam. "Yardım etmek isterdim."

Ütüyle çekici aldılar. Dewey Dell feneri tuttu. Hızlı vurmaları gerekiyordu. Sonra Cash uyudu.

"Uyuyor," dedim. "Uyurken acımaz."

Çatladı yalnızca. Çıkmıyordu.

"Deriyi de yüzecek," dedi Mr. Gillespie. "Ne diye koydunuz sanki? Önce bacağını yağlamayı hiçbiriniz düşünmediniz mi?"

"Yardım etmek istedim," dedi babam. "Darl koydu."

"Darl nerede?" dediler.

"Hiçbirinizin kafası işlemedi mi?" dedi Mr. Gillespie. "Hiç değilse onunki işler sanırdım."

Jewel yüzükoyun yatıyordu. Sırtı kırmızıydı. Dewel Dell merhem sürdü. Merhem tereyağla kurumdan yapılmıştı, ateşi çeksin diye. Sonra sırtı karardı.

"Acıyor mu, Jewel?" dedim. "Sırtın zenci sırtı gibi, Jewel," dedim. Cash'in bacağıyla ayağı zencilerinki gibi. Sonra kırıp çıkardılar. Cash'in bacağı kanadı.

"Sen git yat," dedi Dewey Dell. "Şimdi uyuyor olmalıydın."

"Darl nerede?" dediler.

Orada onun yanında, elma ağacının altında, onun üstünde yatıyor. Kedi gelmesin diye orada kalıyor. "Kediyi yaklaştırmayacak mısın, Darl?" dedim.

Ay ışığı Darl'ı da beneklendiriyor. Onun üstünde hareketsiz ama Darl'da benek benek oynuyor.

"Ağlaman gerekmez," dedim. "Jewel kurtardı onu. Ağlama, Darl."

Ahır hâlâ kırmızı. Daha kırmızıydı. Sonra döne döne gitti, yıldızları geri sürerek, ama düşürmeden. Yüreğimi acıttı o tren gibi.

Gece nereye gittiklerini anlamaya çalışırken Dewey Dell'in sakın kimseye söyleme dediği şeyi gördüm.

DARL

Bir süredir levhaları geçiyoruz: eczaneler, giyimevleri, garajlar, kahveler, kilometre levhaları yitiyor, daha belirlice yeniden çoğalıyorlar: 3 mi. 2 mi. Bir tepenin doruğunda gene arabaya binerken aşağıda dümdüz dumanı görüyoruz, durgun akşamüstü saatinde kımıldamaz gibi.

"Orası mı, Darl?" diyor Vardaman. "Jefferson orası mı?" O da zayıfladı; bizimkiler gibi onun yüzü de baskılı, düşlü, sıska.

"Evet," diyorum. Başını kaldırıp göğe bakıyor. Ta tepede daralan halkalarda asılı duruyorlar, duman gibi, dış görünüşlerinde biçim ve amaç seziliyor, ama ilerleme ya da gerileme, hiçbir kımıldama belirtisi yok. Gene arabaya biniyoruz, Cash tabutun üstünde yatıyor, bacağında çatlamış çimento kırıntıları. Sıska katırlar tepeden aşağı takır tukur inmeye başlıyorlar.

"Doktora götürmek gerekecek," diyor babam. "Sanırım başka yolu kalmadı artık." Jewel'm gömleğinin arkası, sırtına değdiği yerde, yavaş yavaş, yağdan lekelenip kararıyor. Yaşamak vadilerde başladı. Eski kokuların, eski hırsların,

eski umutsuzlukların sırtında tepelere savruldu gitti. Onun için tepelere tırmanmalısın ki aşağı inebilesin.

Dewey Dell önde oturuyor, kucağında gazeteye sarılı çıkın. Tepenin eteğine varıp da yol düzleşerek ağaçtan duvarlar arasına girince sessiz sessiz yolun bir yanma, bir bu yanına bakmaya başlıyor. Sonunda,

"İnmem gerek," diyor.

Babam bakıyor, dağınık yüzünde bir başına geleceği bilmişlik, bir sinirlilik anlamı var. Katırları durdurmuyor. "Niçin?"

"Çalılara gitmem gerek," diyor Dewey Dell.

Babam katırları durdurmuyor. "Kente varana dek bekleyemez misin? Bir mil bile kalmadı."

"Dur," diyor Dewey Dell. "Çalılara gitmem gerek."

Babam yolun ortasında duruyor, Dewey Dell elinde çıkınıyla iniyor. Geri bakmıyor.

"Çöreklerini niye bırakmıyorsun burada?" diyorum. "Biz buradayız."

İniyor hiç aldırmadan, bize bakmıyor.

"Kente varana dek beklese nereden bilecekti gideceği yeri?" diyor Vardaman. "Kentte nerede yapardın, Dewey Dell?"

Çıkını alıyor, dönüyor, ağaçların, çalıların arasına karışıyor.

"Çabuk ol," diyor babam. "Harcayacak zamanımız kalmadı." O karşılık vermiyor. Biraz sonra artık hiç ses gelmiyor gittiği yandan. "Armstid'le Gillespie'nin dediği gibi önceden haber yollayıp kazdırmalıydık," diyor babam.

"Neden yollamadın?" diyorum. "Telefon edebilirdin."

"Ne diye edecekmiş?" diyor Jewel. "İş mi yani toprakta bir çukur kazmak?"

Tepeden bir otomobil geliyor. Korna çalmaya başlıyor, yavaşlayarak. Yolun kıyısından vites büyüterek ilerliyor, dış tekerlekleri hendekte, yanımızdan geçip gidiyor. Gözden yitene dek Vardaman bakıyor ardından.

"Ne kadar kaldı, Darl?" diyor.

"Az kaldı," diyorum.

"Haber yollamalıydık," diyor babam. "Yalnız işte kendi etinden, kendi kanından olmayan hiç kimseye borçlu kalmasın istedim."

"İş mi yani toprakta boktan bir çukur kazmak?" diyor Jewel.

"Saygısızlık bu, anasının mezarından böyle sözetmek," diyor babam. "Hiçbiriniz bilmiyorsunuz ne demektir bu. Hiçbiriniz onu sevmediniz zaten." Jewel karşılık vermiyor. Biraz gergince, dik oturuyor, sırtı gömleğine değmiyor. Koyu renkli çenesi titriyor.

Dewey Dell geri geliyor. Çalılardan çıkışını görüyoruz, elinde çıkını arabaya tırmanıyor. Üstünde yabanlık giyimleri var şimdi, boncukları, pabuçları, çorapları.

"Sana bunları evde bırakmanı söylemiştim sanırım," diyor babam. Dewey Dell karşılık vermiyor, bize bakmıyor. Çıkını arabaya koyup tırmanıyor. Araba yürüyor.

"Daha kaç tane tepe var, Darl?" diyor Vardaman.

"Bir tane," diyorum. "Bundan sonraki doğru kente giriyor."

Bu tepe kızıl kumlu, iki yanında zenci kulübeleri var; karşıda telefon direkleri başlıyor, ağaçlar arasından mahkemenin saati görünüyor. Tekerlekler kumun içinde fısıldıyor, sanki toprak bile geldiğimizi duyurmamak istiyor gibi. Yokuş başlarken iniyoruz.

Arabanın ardından yürüyoruz, tekerlekler fısıldıyor, ansızın beyaz gözlü yüzlerin kapılarına çıkıverdiği kulübelerin arasından gidiyoruz. Ansız, ünleyen sesler duyuyoruz. Jewel bir yandan bir yana durmadan bakıyor; şimdi başı ileri çevriliyor ve kulaklarının biraz daha koyu bir kırmızıya büründüğünü görüyorum. Önümüzdeki yoldan üç zenci yürüyor: onların beş altı adım ilerisinde bir beyaz adam var. Yanlarından geçerken zenciler yüzlerinde o şaşalama ve içgüdüsel

sövgüyle birden başlarını çeviriyorlar. "Ulu Tanrım," diyor biri; "ne var o arabanın içinde?"

Jewel dönüveriyor. "Orospu çocukları," diyor. Bunu yaparken beyaz adamla göğüs göğüse, adam duralamış. Bir an için Jewel kör olmuş gibi, çünkü beyaza doğru atılıyor.

"Darl!" diyor Cash arabadan. Jewel'ı yakalıyorum. Beyaz adam bir adım gerilemiş, çenesi hâlâ sarkık; sonra çenesi kısılıyor, kapanıyor. Jewel üstüne doğru eğiliyor, çene kasları bembeyaz.

"Ne dedin?" diyor.

"Dur," diyorum. "Bir şey değil, Bayım. Jewel," diyorum. Ben dokununca, adama yumruk savuruyor. Koluna yapışıyorum; işitiyoruz. Jewel bana hiç bakmıyor bile. Kolunu kurtarmaya çalışıyor. Adama bir daha baktığımda elinde açık bir çakı var.

"Durun, Bayım," diyorum; "tutuyorum. Jewel," diyorum.

"Kentli piçi oldum diye kendini bir bok sanıyor," diyor Jewel, soluyarak, beni tartaklayarak. "Orospu çocuğu," diyor.

Adam kımıldıyor. Arkamdan sokulmaya başlıyor, Jewel'ı gözleyerek, bıçağı bacağına yakın tutuyor. "Kimse bana bu sözü söyleyemez," diyor. Babam inmiş, Dewey Dell, Jewel'ı tutuyor, çekiştirerek. Onu bırakıp adama dönüyorum.

"Durun," diyorum. "Bir şey demek istemedi. Hasta; dün gece yangında biraz yandı da, kendinde değil."

"Yangın mangın bilmem," diyor adam. "Kimse bana bu sözü söyleyemez."

"Siz ona bir şey dediniz sandı," diyorum.

"Hiçbir şey demedim. İlk olarak görüyorum."

"Tanrı adına," diyor babam; "Tanrı adına."

"Biliyorum," diyorum. "Bir şey demek istemedi. Geri alır sözünü."

"Geri alsın, öyleyse."

"Bıçağınızı bırakırsanız alır."

Adam bana bakıyor. Jewel'a bakıyor. Jewel artık durulmuş.

"Bırakın bıçağı," diyorum.

Adam çakıyı kapıyor.

"Tanrı adına," diyor babam. "Tanrı adına."

"Bir şey demek istemediğini söyle, Jewel," diyorum.

"O söyledi sandım," diyor Jewel. "Kentli olduğu-"

"Sus," diyorum. "Öyle demek istemediğini söyle."

"Öyle demek istemedim," diyor Jewel.

"İyi ki öyle," diyor adam. "Bana bunu söyleyecek-"

"Sana bunu söylemekten korkar mı sanıyorsun?" diyorum.

Adam bana bakıyor. "Öyle bir şey demedim," diyor.

"Hiç sanma," diyor Jewel.

"Sus," diyorum. "Haydi. Sür arabayı, baba."

Araba yürüyor. Adam durmuş bize bakıyor. Jewel arkasına bakmıyor. "Jewel döverdi onu," diyor Vardaman.

Doruğa yaklaşıyoruz, sokak başlıyor, arabalar gelip geçiyor; katırlar arabayı yukarıya, doruğa, sokağa çekiyor. Babam durduruyor onları. Önümüzde sokak upuzun, alana, mahkemenin önündeki heykele doğru. Başlar o bildiğimiz bakışla çevrilirken arabaya biniyoruz. Jewel binmiyor. Araba yürümeye başladığı halde kımıldamıyor. "Binsene, Jewel," diyorum. "Haydi. Gidelim artık buradan." Binmiyor. Sonra ayağını arka tekerleğin ortasına sokuyor, bir eliyle desteğe yapışıyor ve tabanının altından dingil yavaş yavaş dönerken öteki ayağını kaldırıp öylece çömeliyor, dümdüz ileri bakarak, kımıldamadan, sıska, tahta sırtlı, sanki sıska tahtadan çömelir durumda oyulmuş gibi.

Yapacak başka şey yoktu. Ya Jackson'a yollayacaktık ya da Gillespie bizi mahkemeye verecekti, çünkü her nasılsa Darl'ın ateşe verdiğini anlamıştı. Nasıl anladı bilmiyorum, ama anlamıştı. Vardaman yakarken görmüş, ama Dewey Dell'den başkasına söylemediğine yemin ediyor, o da kimseye söyleme demiş. Ama Gillespie biliyordu. Hem nasıl olsa kuşkulanacaktı. O gece Darl'ın yaptıklarına bakması bile yeterdi anlamasına.

Ve böylece babam dedi ki, "Sanırım yapacak başka şey yok," ve Jewel dedi ki,

"Hemen bitirelim mi şimdi?"

"Bitirelim mi?" dedi babam.

"Yakalayıp bağlayalım yani," dedi Jewel. "Şeytan alsın, arabayla katırları da ateşe versin diye mi bekliyorsunuz?"

Ama gerekmezdi. "Gerekmez," dedim. "Onu gömünceye kadar bırakalım." Hayatının sonuna değin bir delikte kapalı kalacak bir adam gitmeden önce gönlünce eğlenmelidir biraz.

"Bana kalırsa, şimdiye kadar zaten orayı boylamalıydı,"

dedi babam. "Tanrı bilir ya çekmediğim kalmadı. Kötülükler bir kez başladı mı sonu gelmiyor sanki."

Kimi zaman kesinlikle bilemiyorum, bir adamın ne zaman çatlak, ne zaman akıllı olduğunu kimin söylemeye hakkı var. Kimi zaman diyorum ki hiçbirimiz tam deli ya da tam akıllı değiliz, denge bir yana doğru kaymadıkça. Hani bir adamın yaptıklarından çok, onları yaptığı zaman çoğunluğun o adama bakışından anlaşılıyor bu galiba.

Çünkü Jewel, Darl'a karşı çok katı yürekli. Tabiî onu kente getirebilmek için satılan Jewel'ın atıydı, ve bir bakıma Darl'ın yakmaya çalıştığı onun atının karşılığıydı, değeriydi. Ama biz nehri geçmeden önce, sonra da, kaç kere düşündüm, Tanrı onu bizim elimizden alıp da şöyle temiz bir yolla ortadan kaldırsa ne iyi olurdu diye, ve Jewel onu nehirden çıkarmak için öylesine uğraşırken sanki Tanrı buyruğuna karşı koyuyormuş gibi geldi bana bir bakıma, ve sonra Darl baktı ki birimizden birinin bir şey yapması gerekiyor, hani yanlış bir şey yaptı demeye de dilim varmıyor. Ama elbette bu bir adamın ahırını yakmak, hayvanlarını tehlikeye atmak, malına zarar vermekle olmazdı, bağışlanacak yanı yok bunun. İşte böyle bir adamın deli olduğu yargısına varıyorum. Bu noktada olan biteni başkaları gibi görmekten uzaklaşıyor. Ve sanırım herkesin dediği işi yapmaktan başka bir şey gelmeyecek elimizden ona karşı.

Ama ayıp da, bir bakıma. Çivileri iyi çakıp yanları da iyi rendeleyin kendiniz için, kendi rahatınız için yapıyormuş gibi, diye bir eski doğru söz vardır ya, insanlar artık bunu yerine getirmez oldular. Sanki kimilerinin saray yapmak için düzgün, güzel tahtaları var, kimileri de kümesten başka bir yere kullanılmayacak kaba keresteden başkasını bulamıyorlar. Ama elbette sağlam bir kümes yapmak bayağı bir saray yapmaktan yeğdir ve iyi yapsalar ya da kötü yapsalar yaptıkları şey insanı ne daha rahatlatır, ne de rahatını kaçırır.

Sokak boyunca meydana doğru ilerledik, dedi ki, "Önce Cash'i doktora götürelim. Onu orada bırakır, sonra gelir alırız." İşte böyle. Çünkü onunla ben birbirimize yakın doğduk, Jewel'ın, Dewey Dell'in, Vardaman'ın ortalara çıkmasına daha on yıl vardı. Gerçi kendimi onlara da yakın buluyorum, orası öyle, ama bilmem ki. Hem ben de en büyükleriyken, tam onun yaptığı şeyi düşünürken: bilmem ki.

Babam bana bakıyordu, sonra ona, ağzında bir şeyler geveleyerek.

"Haydi," dedim. "Önce bu işi bitirelim."

"Hepimizin orada olmasını isterdi," diyor babam.

"Önce Cash'i doktora götürelim," dedi Darl. "Biraz daha bekler o. Dokuz gündür bekliyor."

"Hiçbiriniz bilmiyorsunuz," diyor babam. "Yanında küçücük olduğunuz biri, onun içinde yaşlanıyorsunuz ve o sizin içinizde yaşlanıyor, yaşlılığın geldiğini görerek ve bir o zararı yok diyen ve bilen şu kötü dünyadaki gerçeği ve bir adamın acılarını, çektiklerini. Hiçbiriniz bilmiyorsunuz."

"Daha kazma kazacağız," dedim.

"Armstid de, Gillespie de söylediler sana önceden haber yollamanı," dedi Darl. "Peabody'ye şimdi gitmek ister misin, Cash?"

"Yok," dedim. "Bir acı vermiyor şimdi. Her şeyi zamanında yapmalı."

"Kazılmış olsaydı," diyor babam. "Küreği de unuttuk."

"Evet," dedi Darl. "Hırdavatçıya gideyim. Satın almamız gerek."

"Para ister," diyor babam.

"Esirgiyor musun ondan?" Darl.

"Haydi git de kürek al," dedi Jewel. "Ver parayı bana."

Ama Babam durmadı. "Herhalde bir kürek buluruz," dedi. "Elbette burada da Hıristiyanlar vardır." Böylece Darl oturduğu yerde kaldı ve yola devam ettik, Jewel geride çömel-

miş, Darl'ın başının arkasına bakıyor. Buldoglar'a benziyor, o havlamayan köpeklere, ipin yanında çömelmiş, üstüne atılacağı şeyi bekleyerek.

Mrs. Bundren'ın evinin önünde kaldığımız süre boyunca öylece oturdu, müziği dinleyerek, o katı beyaz gözleriyle Darl'ın başının arkasına bakarak.

Müzik sesi evden geliyordu, şu gramofonlardan biri. Gerçek cazbant gibi sesi.

"Peabody'ye gitmek istiyor musun?" dedi Darl. "Onlar burada babamı bekleyip söylerler, ben seni Peabody'ye kadar götürürüm, sonra gelir onları alırım."

"Yok," dedim. Önce gömmek iyi olacaktı, madem bu kadar yaklaşmıştık, yalnızca babamın kürek bulmasını bekliyorduk. Müzik sesi gelene değin gittik yol boyunca.

"Belki burada vardır," dedi Mrs. Bundrenlar'ın önünde durduk. Biliyor gibiydi. Kimi zaman çalışan bir adam, tembel bir adamın tembelliği gördüğü kadar uzaktan çalışmayı görebilir mi diye düşünüyorum.

Durdu orada, biliyormuş gibi, o yeni küçük evin önünde, müziğin olduğu. Beklerken dinledik. Beş dolara kadar indirebilirdim belki Suratt'ı, ondaki için. İyi şey, müzik. "Belki burada vardır," diyor babam.

"Jewel mı gitsin istiyorsun," diyor Darl, "Yoksa ben mi gideyim?"

"En iyisi ben gideyim," diyor babam. Aşağı inip yola girdi, evin arkasına dolandı. Müzik durdu, gene başladı.

"Bulur da," dedi Darl.

"Evet," dedim. Sanki biliyordu, duvarların içini de, on dakika ilerisini de görebiliyor gibiydi.

Ama on dakikayı geçti. Müzik durdu, uzun bir süre bir daha başlamadı, babam arkada onunla konuşuyordu. Arabada bekledik.

"Haydi, seni Peabody'ye götüreyim," dedi Darl.

"Yok," dedim. "Önce gömelim."

"Gittiği yerden dönmez ki," dedi Jewel. Sövmeye başladı. Arabadan inmeye davrandı. "Gidiyorum," dedi.

O sıra babamın geldiğini gördük. İki kürek vardı elinde, evin yanından dolanıp gelirken. Arabaya koyup bindi, yola devam ettik. Müzik bir daha başlamadı. Babam dönmüş eve bakıyordu. Elini şöyle biraz kaldırdı, penceredeki perdenin yana çekildiğini, kadının yüzünü gördüm.

Ama en tuhafı Dewey Dell'di. Bayağı şaşırdım. Neden herkes öbürü için tuhaf der anlıyorum, ama gene bundan dolayı da kimse üstüne alınmazdı. Sanki o da bunun dışındaydı, sizin gibi, ve kızıyordu içine bastığınız su birikintisi sizi ıslattı diye nasıl kızarsanız. Sonra hep sanırdım ki onunla Dewey Dell aralarında bir şeyler bilirler. Bu kız birimizi öbürlerinden çok seviyorsa o da Darl'dır derdim. Ama doldurup, üstünü örtüp, kapıdan çıkıp o adamların beklediği yola girince, onlar üstüne saldırıp da o geri fırlayınca, Dewey Dell'di onun üstüne varan Jewel'dan bile önce. O zaman anladım galiba Gillespie ahırının nasıl yandığını nereden öğrendi.

Bir şey söylememişti, ona bakmamıştı bile, ama o herifler ne istediklerini söyleyince, onu almak için geldiklerini söyleyince ve o da geri fırlayınca, bir yaban kedisi gibi atıldı üstüne, öyle ki, heriflerden biri onu tutmak zorunda kaldı ve o da yaban kedisi gibi tırmalayarak, ısırarak, öbür herif, Jewel, babam Darl'ı yere yıkıp sırtüstü tutarlarken, o da yerden bana bakarken.

"Sen bana söylersin sanmıştım," dedi. "Söylemeyeceğin aklıma bile gelmezdi."

"Darl," dedim. Ama o gene çabaladı, o ve Jewel ve öbür herif ve öteki Dewey Dell'i tutarak ve Vardaman çığlık çığlığa ve Jewel söverek,

"Gebertin. Gebertin orospu çocuğunu."

Kötüydü böylesi. Kötüydü. İnsan pis işlerden kurtulamıyor. Olmuyor. Söylemeye çalıştım, ama o sadece dedi ki, "Sen bana söylersin sanmıştım. Benim değil," dedi, sonra gülmeye başladı. Öbür adam Jewel'ı üstünden çekti ve öylece oturdu yerde, gülerek.

Söylemeye çalıştım. Yerimden kımıldayabilseydim, hiç olmazsa oturabilseydim. Ama söylemeye çalıştım ve gülmesini kesti, bana bakarak.

"Gitmemi istiyor musun?" dedi.

"Senin için daha iyi olur," dedim. "Orada rahat edersin, kimse canını sıkmaz falan. Senin için daha iyi olur, Darl," dedim.

"Daha iyi," dedi. Gene gülmeye başladı. "Daha iyi," dedi. Gülmekten konuşamıyordu. Yerde oturuyordu ve biz ona bakarak ve o gülerek, gülerek. Kötüydü. Böylesi kötüydü. Körolayım gülecek bir şey görebildiysem. Çünkü adamın kendi teriyle ortaya çıkardığı ve terinin meyvasmı içinde biriktirdiği şeyin bile bile yokedilmesini haklı gösterecek tek şey yoktur.

Ama bilemiyorum ne deliliktir, ne değildir; kim karar verebilir kesinlikle. Çünkü galiba her adamın içinde deliden de, akıllıdan da ötede bir başka adam var ve o adamın delice ve akıllıca işlerine aynı tiksinme ve aynı şaşkınlıkla bakıyor içerden.

Dedim ki, "İnsan darda kalınca belki Bill Varner'ın katır baytarlığı yapar gibi bacağını tamir etmesine izin verebilir, ama Anse Bundren'ın çimento tedavisine gözyumacak adamın hayatta benden çok yedek bacağı kalırsa körolayım."

"Biraz rahatlık versin istediler," dedi.

"İstediler, geberesi," dedim. "Armstid ne demeye gözyumdu seni gene o arabaya bindirmelerine?"

"Çok göze batıyordu," dedi. "Bekleyecek zamanımız yoktu." Yalnızca baktım ona. "Beni hiç rahatsız etmedi," dedi.

"Yani altı gün yaysız bir arabanın üstünde kırık bacağınla gidip de, hiç rahatsız olmadığını mı söyleyeceksin bana!"

"Çok rahatsız etmedi," dedi.

"Anse'ı çok rahatsız etmedi demek istiyorsun," dedim. "O zavallı çocuğu sokağın ortasında yere yıkıp katil gibi ellerine kelepçe taktırmak da rahatsız etmedi onu. Bana anlatma bunları. Şu betonu çıkartmak için bir metre kare deriden olacaksın da seni rahatsız etmeyecek. Yaşadığın sürece kısa kalmış bir bacağın üstünde sekeceksin de, seni rahatsız etmeyecek - o da eğer bir daha yürüyebilirsen. Beton," dedim.

"Hey ulu Tanrım, neden Anse seni en yakın kereste fabrikasına götürüp ayağını hızara sokmadı acaba? Hiç bakmaz, iyileşiverirdin. Sonra da o herifin kafasını hızara sokardınız, bütün bir aile iyileşirdi... Nerede Anse, şimdi? Ne işler karıştırıyor gene!"

"Ödünç aldığı kürekleri geri götürdü," dedi.

"Tamam işte," dedim. "Karısını gömmek için ödünç kürek alacaktı tabiî. Ödünç bir çukur alamadığına göre toprakta. Yazık onu da sokmalıydınız o çukura... Acıyor mu?"

"Fazla değil," dedi, bilye büyüklüğünde ter taneleri yüzünden aşağı yuvarlanarak, yüzü de kurutma kâğıdı renginde.

"Elbet acıtmaz," dedim. "Bir dahaki yaza bu bacağın üstünde hoplayabilirsin bile. O zaman seni rahatsız etmez, fazla değil yani... Talihin varmış ki geçen düşüşünde kırdığın bacağını kırdın gene," dedim, "hani buna da talih denirse."

"Babam da öyle söylüyor," dedi.

Dolabın arkasında biraz sıcak çikolata boşaltırken Jody geri geliyor, diyor ki, "Hey, Skeet, ön tarafta bir kadın var doktoru görmek istiyor ben de Hangi doktoru görmek istiyorsun deyince burada çalışan doktoru görmek istiyorum dedi, ben de Burada doktor moktor yok deyince orada kalakalıp bu yana doğru gözünü dikti durdu."

"Nasıl kadınmış bu?" diyorum. "Yukarı, Alfordlar'a yollasana."

"Köylü kadın," diyor.

"Mahkemeye gönder," diyorum. "Söyle ona bütün doktorlar Memphis'e, Berberler Toplantısı'na gittiler."

"Peki," diyor giderken. "Köylü kızı ama bayağı güzel bir şey," diyor.

"Dur," diyorum. Durdu, ben de gidip çatlaktan baktım. Ama ışıkta güzel bir bacaktan başka bir şey göremedim. "Genç mi dediydin?" diyorum.

"Köylü kızı olarak bayağı bomba gibi bir şey," diyor.

"Al şunu," diyorum, çikolatayı ona vererek. Önlüğümü çıkarıp o yana geçtim. Bayağı güzeldi. Hani şu kara gözlüler

vardır ya, bir aldatacak olsan bıçağı saplayacak gibi görünürler, onlardandı. Bayağı güzeldi. Dükkânda başka kimse yoktu; yemek zamanıydı.

"Bir yardımda bulunabilir miyim?" diyorum.

"Doktor siz misiniz?" diyor.

"Evet," diyorum. Gözlerini benden çevirdi, oraya buraya bakmaya başladı.

"Arkaya gitsek olur mu?" diyor.

On ikiyi tam çeyrek geçiyordu, gene de gidip Jody'ye söyledim yolu gözleyip moruk görününce ıslık çalsın diye, çünkü birden önce hiç dönmez.

"Vazgeçsen daha iyi edersin," diyor Jody. "Gözünü kırpmaya zaman bulamadan kapı dışarı eder seni buradan."

"Birden önce döndüğü yoktur," diyorum. "Postaneye girerken görürsün. Gözünü açık tut, hemen ıslığı çal."

"Ne yapmak istiyorsun?" diyor.

"Sen gözünü dışardan ayırma. Sonra söylerim."

"Biz ikinci değil miyiz sırada?" diyor.

"Ne sanıyorsun sen burayı?" diyorum; "hara mı burası? Sen dışarıyı gözle. Ben muayeneye giriyorum."

Böylece arkaya geçiyorum. Aynada durup saçımı düzeltim, sonra dolabın arkasına gittim, orada bekliyordu. İlaç dolabına bakıyor, sonra bana bakıyor.

"Evet, bayan," dedim; "sıkıntınız nedir?"

"Kadınların sıkıntısı," diyor, bana bakarak. "Param var," diyor.

"Ha," diyorum. "Kadınların sıkıntısı, oldu mu, yoksa olsun mu istiyorsunuz? Eğer öyle ise tam doktoruna gelmişsiniz." Şu köylüler. Ne istediklerini bir türlü bilemezler, bildikleri zaman da bir türlü söyleyemezler. Saat on ikiyi yirmi geçiyordu.

"Hayır," diyor.

"Hangisine hayır?" diyorum.

"Olmadı," diyor. "Öyle işte." Bana baktı. "Param var," diyor.

O zaman ne söylediğini anladım.

"Oh," diyorum. "Karnınızda olmasını istemediğiniz bir şey var." Bana bakıyor. "Biraz daha çok mu, yoksa biraz daha az mı isterdiniz, ha?"

"Param var," diyor. "Eczanede bulursun demişti."

"Kim demişti?" diyorum.

"O dedi," diyor.

"Adını vermek istemiyorsunuz demek," diyorum. "Kozalağı karnınıza yerleştiren? O muydu söyleyen?" Bir şey demiyor. "Evli değilsiniz, değil mi?" diyorum. Yüzük görmedim. Ama kim bilir, belki yüzük kullanıldığını falan daha duymamışlardır oralarda.

"Param var," diyor. Gösterdi mendiline sarılı: bir onluk.

"Gerçekten varmış," diyorum. "O mu verdi?"

"Evet," diyor.

"Hangisi?" diyorum. Bana bakıyor. "Hangisi verdi?"

"Bir tane var," diyor. Bana bakıyor.

"Hadi hadi," diyorum. Bir şey demiyor. Kiler iyi ama bir tek çıkış yolu var, o da iç merdivene açılıyor. Saat bire yirmi beş var. "Senin gibi güzel bir kız," diyorum.

Bana bakıyor. Parayı gene mendile sarmaya başlıyor. "Bir dakika," diyorum. Dolabın öte yanma geçiyorum. "Şu kulağını inciten adamı duydun mu?" diyorum. "Ondan sonra geğirti bile duymaz olmuş."

"Moruk gelmeden çıkar onu oradan," diyor Jody.

"Eğer durman gereken yerde durup beklersen benden başka kimseyi yakalayamaz," diyorum.

Yavaş yavaş öne doğru gidiyor. "Ne yapıyorsun ona, Skeet?" diyor.

"Söyleyemem," diyorum. "Ahlâk kurallarına uymaz. Sen yerine gidip gözlemene bak."

"Hey, Skeet," diyor.

"Ee, haydi," diyorum. "Reçete yazmaktan başka bir şey yaptığım yok."

"Kadını görünce bir şey yapmayabilir ama dolabı karıştırdığını görürse kıçına tekmeyi yersin o zaman."

"Ondan daha iriyarı itlerden de kıçıma tekme yedim," diyorum. "Haydi git de bak dışarı, şimdi."

Geri geliyorum. Bire çeyrek var. Parayı mendile sarıyor. "Siz doktor değilsiniz," diyor.

"Elbette doktorum," diyorum. Bana bakıyor. "Çok genç göründüğüm için mi, yoksa yakışıklıyım diye mi?" diyorum. "Burada eskiden bir yığın moruk doktor vardı," diyorum; "Jefferson bir çeşit Yaşlı Doktorlar Yurdu gibiydi. Ama işler durdu. Millet öylesine sağlamdı ki bir gün kadınların artık hastalanmayacağı anlaşıldı. Bunun üstüne bütün yaşlı doktorları kovup bizim gibi genç yakışıklıları getirttiler, kadınlar hoşlansın diye, kadınlar da gene hastalanmaya başladı, işler de düzeldi. Bütün memlekette yapıyorlar bunu. Daha hiç duymadın mı? Belki hiç doktorluk işin olmadı da ondan."

"Şimdi var," diyor.

"Tam doktoruna gelmişsin," diyorum. "Daha önce de söylemiştim ya."

"Bir şey verebilir misiniz?" diyor. "Param var."

"Şey," diyorum, "bir doktor sülümen hazırlamayı öğrenirken daha bir yığın şey öğreniyor; ister istemez. Ama sizin işinizi bilmiyorum."

"Bir şey bulursun demişti. Eczanede bulursun demişti."

"Adını söylemedi mi?" diyorum. "Geri dönüp sorun ona."

Gözlerini çevirdi, elinde mendilini döndürerek. "Bir şey yapmalıyım," diyor.

"Çok mu istiyorsunuz bir şey yapmak?" diyorum. Bana bakıyor. "Elbette bir doktor kimsenin bildiğini sanmadığı

birçok şeyler bilir. Ama her bildiğini söylemez. Yoksa yasaya karşı gelmiş olur."

Önden Jody, "Skeet," diyor.

"Bir dakika," diyorum. Öne gittim. "Göründü mü?" diyorum.

"Daha yapmadın mı?" diyor. "Galiba sen buraya gelsen de ben muayene etsem onu daha iyi olacak."

"Belki bir yumurta yumurtlarsın beklerken," diyorum. Geri dönüyorum. Bana bakıyor. "İstediğinizi yaparsam hapse girebileceğimi anlıyorsunuz, değil mi?" diyorum. "Ruhsatımı alırlar, başka iş aramak zorunda kalırım. Bunu anlıyor musunuz?"

"On dolardan başka yok," diyor. "Kalanını gelecek ay getiririm, belki."

"Hıh," diyorum. "On dolar mı? Bakın, bilgime, ustalığıma değer biçemem ben. Hele böyle önemsiz bir iş için."

Bana bakıyor. Gözünü bile kırpmıyor. "Öyleyse ne istiyorsunuz?"

Saat bire dört var. Onun için dışarı çıkarmam gerekiyor. "Üç kerede bilin bakalım, sonra gösteririm," diyorum.

Gözlerini kırpmıyor bile. "Bir şey yapmalıyım," diyor. Arkasına, yanına bakıyor, sonra öne. "Önce ilacı verin," diyor.

"Yani şimdi hazır mısınız?" diyorum. "Burada?"

"Önce ilacı verin," diyor.

Üstünde dereceler çizili bir bardak aldım, şöyle sırtımı ona çevirdim, görünüşü zararsız bir şişe seçtim, çünkü insan zehir şişelerinin üstünde etiket bulundurmazsa kodesi boylar zaten. Terementi gibi kokuyordu. Bardağa biraz döküp verdim. Kokladı, camın ardından bana bakarak.

"Terementi gibi kokusu," diyor.

"Elbette," diyorum. "Bu daha başlangıç. Bu gece onda gelirseniz gerisini de verip ameliyatı yaparım."

"Ameliyat mı?" diyor.

"Acımaz. Bu ameliyatı önceden de geçirmiştiniz. Köpek kılını duydunuz mu hiç?"

Bana bakıyor. "Olur mu onunla?" diyor.

"Elbette olur. Gelip alırsanız."

Ne varsa o bardakta, gözünü kırpmadan hepsini içti, çıktı gitti. Öne geçtim.

"Yaptın mı?" diyor Jody.

"Neyi?" diyorum.

"Haydi canım," diyor. "İşine engel olmaya çalışmıyorum."

"Ha, o mu?" diyorum. "Biraz ilaç istiyordu. Çok kötü bir ishal geçiriyormuş da, herkesin önünde söylemeye utanıyor."

Bu gece benim sıramdı, nasıl olsa; koca moruğu başına şapkasını geçirip sekiz buçukta sepetledim. Köşeye kadar yanında gidip iki sokak feneri altından geçene değin ardından baktım. Sonra dükkâna döndüm, dokuz buçuğa kadar bekleyip ön tarafın ışıklarını söndürdüm, kapıyı kilitledim, arkada bir tek ışık bıraktım, sonra da altı tane kapsülün içine biraz talk pudrası doldurdum, kileri de temizledim biraz, artık hazırdım.

Tam onda geldi, daha saatin vurması bitmeden. İçeri aldım, içeri girdi, hızla. Kapıdan dışarı baktım, kaldırımda oturan tulumlu bir çocuktan başka kimse yoktu, "Bir şey mi istiyorsun?" diyorum. Bir şey demeden bana baktı. Kapıyı kilitledim, ışığı söndürüp arkaya geçtim. Bekliyordu. Artık bana bakmıyordu.

"Nerede?" dedi.

Kapsülleri kutuyla verdim. Kutuyu eline alıp kapsüllere baktı.

"Olur mu bunlarla?" diyor.

"Elbette," diyorum. "Geri kalanı da alırsan."

"Nerede alacağım?" diyor.

"Aşağıda, kilerde," diyorum.

Şimdi hem daha geniş, hem de daha aydınlık, ama dükkânlar karanlık, çünkü hepsi eve gittiler. Dükkânlar karanlık, ama biz geçerken pencerelerde ışıklar geçiyor. Işıklar mahkemenin çevresini saran ağaçlarda. Ağaçlara tünemişler, ama mahkeme karanlık. Üstündeki saat dört yana bakıyor, çünkü o karanlık değil. Ay da karanlık değil. Çok karanlık değil. *Darl o Jackson'a gitti kardeşim benim Darl benim kardeşim.* Yalnız o öteki yandaydı, rayında pırıl pırıl.

"Şöyle gidelim, Dewey Dell," diyorum.

"Neden?" diyor Dewey Dell. Ray pencerede dönerek gidiyordu pırıl pırıl, o üstünde kırmızı Ama dedi ki kentli çocuklara satmayacakmış. "Ama Noel'de orada olacak," diyor Dewey Dell. "O zamana dek bekleyeceksin, geri getirene dek."

Darl Jackson'a gitti. Çok insanlar Jackson'a gitmedi. Darl benim kardeşim. Kardeşim Jacksona gidiyor.

Biz yürürken ışıklar çevrede dönüyor, ağaçlara tünüyor. Her yanda aynı. Mahkemenin arkasına dolanıyorlar sonra göremiyorsun. Ama ötede kara pencerelerde görebiliyorsun. Hepsi eve yatmaya gitti, Dewey Dell'le benden başka.

Trende Jackson'a gitmek. Kardeşim.

Dükkânda bir ışık var, ta arkada. Pencerede iki büyük soda bardağı var, biri kırmızı, biri de yeşil. İki adam içip bitiremez. İki katır içemez. İki inek içemez. *Darl*

Kapıya bir adam geliyor. Dewey Dell'e bakıyor.

"Burada bekle," diyor Dewey Dell.

"Neden içeri girmeyeyim?" diyorum. "Ben de girmek istiyorum içeri."

"Sen burada bekle," diyor.

"Peki," diyorum.

Dewey Dell içeri giriyor.

Darl benim kardeşim. Darl delirdi.

Kaldırım yere oturmaktan daha sert. Açık kapıda duruyor. Bana bakıyor. "Bir şey mi istiyorsun?" diyor. Başı yağlı. Jewel'ın başı da yağlıdır, kimi zaman. Cash'in başı yağlı değildir. *Darl o Jackson'a gitti benim kardeşim Darl Sokakta muz yedi. Onun yerine muz istemez misin? dedi Dewey Dell. Noel'e dek bekle. O zaman orada olur. O zaman görürsün. İşte biz de muz yiyeceğiz. Bir torba dolusu, Dewey Dell'le ben. Kapıyı kilitliyor. Dewey Dell içerde. Sonra ışık sönüyor.*

O Jackson'a gitti. Hem delirdi, hem Jackson'a gitti. Çoğu kişi delirmedi. Babam, Cash, Jewel, Dewey Dell, ben delirmedik. Hiçbir zaman delirmedik. Hiçbir zaman delirmedik. Biz Jackson'a da gitmedik. Darl

Uzun süredir ineği işitiyorum, sokakta klop klopluyor. Sonra meydana giriyor. Meydanı geçiyor, başı eğik klop kloplayarak. Böğürüyor. Böğürmeden önce meydanda bir şey yoktu, ama boş değildi. Şimdi böğürdükten sonra bomboş. Gidiyor, klop klop. Böğürüyor. *Kardeşim benim Darl. Trende Jackson'a gitti. Delirmek için binmedi trene. Bizim arabada delirdi. Darl* Ne zamandır içerde. Artık inek de gitti. Ne zamandır. İnekten de uzun kaldı içerde. Ama boş kadar uzun değil. *Darl benim kardeşim. Kardeşim Darl*

Dewey Dell çıkıyor. Bana bakıyor.

"Şimdi şu yandan gidelim," diyorum.

Bana bakıyor. "İyi gelmeyecek," diyor. "Orospu çocuğu."

"Ne iyi gelmeyecek, Dewey Dell?"

"Biliyorum işte iyi gelmeyecek," diyor. Bir şeye bakmıyor. "Biliyorum işte."

"Şu yandan gidelim," diyorum.

"Otele dönmemiz gerek. Geç oldu. Saklanarak girmemiz gerek."

"Oradan geçip bakamaz mıyız?"

"Muz alsan daha iyi değil mi? Değil mi?"

"Peki." *Benim kardeşim delirdi, Jackson'a da gitti hem. Jackson deliden daha uzak.*

"Olmayacak," diyor Dewey Dell. "Biliyorum işte olmayacak."

"Ne olmayacak?" diyorum. *Jackson'a gitmek için trene binmesi gerekti. Ben trene binmedim, ama Darl trene bindi. Darl. Darl benim kardeşim. Darl. Darl*

Darl Jackson'a gitti. Trene koydular onu, gülerken, uzun vagon boyunca gülerek, geçerken başlar baykuş başı gibi dönerek. "Neye gülüyorsun?" dedim.

"Evet evet evet evet evet."

İki adam onu trene bindirdiler. Uymayan ceketleri vardı, sağ arka ceplerinde şişkin. Boyunları aynı yere dek traşlıydı, sanki biraz önceki ve aynı andaki iki berberin de Cash'inki gibi tebeşirleri varmış. "Tabancalara mı gülüyorsun?" dedim. "Neden gülüyorsun?" dedim. "Gülme sesinden tiksindiğin için mi?"

Darl pencerenin yanına oturup gülsün diye iki minder çektiler. Biri yanma oturdu, öbürü de karşısına, yüzü ona dönük, trenin gittiği yöne sırtını çevirmiş. Birisinin öyle gitmesi gerek çünkü devletin parasının her yüze bir sırtı var, her sırta da bir yüzü, ve onlar da devlet parasıyla trende gidiyorlar ki buna da ensest denir. Beş sentin bir yüzünde bir kadın, öteki yüzünde bufalo var; iki surat hiç sırt yok. Bu nedir bilmiyorum. Darl'ın Fransa'da savaşta aldığı bir küçük dürbünü vardı. İçinde bir kadınla bir domuz vardı iki sırt-

lı hiç yüzsüz. Bu nedir biliyorum. "Onun için mi gülüyorsun, Darl?"

"Evet evet evet evet evet evet."

Araba meydanda duruyor, koşulmuş, katırlar kımıldamıyor, dizginler öndeki sıraya bağlı, arabanın arkası mahkemeye doğru. Orada duran daha yüzlerce arabadan çok değişik değil görünüşü: Jewel yanında duruyor ve o gün kentte bulunan herkes gibi sokak boyunca bakınıyor, ama gene de değişik bir şey var, ayırım yapan bir şey. Trenlerde olan kesinlikle ve hemen oluvermesi beklenen o yanılmaya yer bırakmaz ayrılma havası var üstünde, belki Dewey Dell'le Vardaman sırada oturuyor, Cash de arabanın içinde yatakta yatıyor, kesekâğıdından muz alıp yiyor oldukları için. "Onun için mi gülüyorsun, Darl?"

Darl bizim kardeşimiz, kardeşimiz Darl. Kardeşimiz Darl, Jackson'da bir kafesin içinde, kirli elleri sessiz parmaklık aralarından ışıkta, ağzı köpürerek dışarı bakıyor.

"Evet evet evet evet evet evet evet evet."

Parayı gördüğü zaman, "Benim değil," dedim, "Benim param değil."

"Kimin öyleyse?"

"Cora Tull'ın parası. Mrs. Tull'm. Çöreklerini sattım."

"İki çörek için on dolar mı?"

"Dokunma. Benim değil."

"Çörekler yanında değildi. Yalan. O yabanlık giyimlerin vardı çıkının içinde."

"Dokunma sakın! Alırsan hırsızsın."

"Kendi kızım bana hırsız diyor. Kendi kızım."

"Baba. Baba."

"Seni besledim, evimde büyüttüm. Sana sevgi verdim, baktım, gene de kendi öz kızım, ölmüş karının kızı, anasının mezarı üstünde bana hırsız diyor."

"Benim değil. Söylüyorum sana. Olsaydı, Tanrı bilir ya, istediğin gibi kullanırdın."

"On doları nerede buldun?"

"Baba. Baba."

"Bana söylemiyorsun. Elde etmek için öylesine utanıla-

cak yollara mı saptın?"

"Benim değil diyorum. Benim olmadığını anlamıyor musun?"

"Sanki ödemezmişim gibi. Ama kendi öz babasına hırsız diyor."

"Verememdiyorum sana. Söylüyorum işte, benim param değil, Tanrı bilir, verirdim yoksa."

"Almazdım versen de. On yedi yıldır elimden geçinmiş kendi öz kızım, bana on dolar borç vermekten kaçmıyor."

"Benim değil. Verememdiyorum."

"Kimin öyleyse?"

"Bana verdiler. Bir şey satın alacaktım."

"Ne satın alacaktın?"

"Baba. Baba."

"Yalnızca bir borç. Tanrı biliyor, kendi kanımdan çocuklarım bana kafa tutunca nasıl tiksiniyorum. Ama elimdekini onlara yüksünmeden verdim. Sevinçle verdim. Şimdi bana karşı koyuyorlar. Addie. Talihin varmış ki öldün, Addie."

"Baba. Baba."

"Tanrı bilir ya, talihin varmış."

Parayı alıp gitti.

İşte kürekleri almak için orada durduğumuzda evin içinden gramofon sesi gelmişti, sonra küreklerle işimiz bitince babam, "Galiba bunları geri götürmemiz gerekecek," diyor.

Onun için gene o eve gittik. "Cash'i Peabody'ye götürelim," dedi Jewel.

"Bir dakikadan fazla sürmez," dedi babam. Arabadan indi. Çalgı sesi yoktu şimdi.

"Vardaman versin," dedi Jewel. "Senin vereceğinin yarısı kadar sürmez. Ya da dur, ben-"

"En iyisi ben vereyim," diyor babam. "Mademki ben almıştım."

Biz arabaya biniyoruz, ama artık çalgı sesi yok. Belki de bizde bunlardan olmadığı daha iyi. Onu dinlemekten hiçbir iş göremezdim. Bilmem ama galiba biraz müzik bir insanın isteyebileceği en güzel şey. Gece yorgun dönünce, insan dinlenirken biraz müzik çalması gibi dinlendirici başka şey olmaz gibi geliyor bana. Tutacak sapı falan olanlarını da gördüm, insan istediği yere taşır.

"Ne yapıyor dersin?" diyor Jewel. "Şimdiye dek on kez

getirip götürmüştüm şu kürekleri."

"Bırak eğlensin," dedim. "Senin gibi çevik değil, biliyorsun."

"Öyleyse neden bırakmadı ben götüreyim? Senin bacağını göstermemiz gerek, yarın eve dönmek için."

"Zamanımız çok," dedim. "Acaba şu makineler taksitle ne tutuyor."

"Ne taksidi?" dedi. "Neyle alacaksın?"

"Kim bilir," dedim. "Suratt'dan beş dolara alırdım, sanırım."

Ve babam geldi, Peabody'ye gittik. Biz oradayken babam berbere gidip traş olacağını söyledi. Ve işte o gece, görülecek bir işim var, dedi, söylerken biraz bizden yüzünü kaçırarak, saçı da ıslatılıp taranmış, güzel de kokuyor, ama bırakın canım, dedim; ben de olsam o müziği biraz daha dinlemek isterdim.

Ve ertesi sabah gene gitti, sonra geri gelip bize katırları koşup yola çıkmaya hazır olmamızı, bizi yolda karşılayacağını söyledi ve onlar gidince,

"Başka paran yok galiba," dedi.

"Peabody bana yalnız otele yetecek kadar verdi," dedim. "Başka bir şey yok, değil mi?"

"Yok," dedi babam; "yok. Başka bir şey yok." Orada duruyordu, bana bakmadan.

"Eğer almak zorunda olduğumuz bir şey varsa, belki Peabody," dedim.

"Yok," dedi; "başka bir şey yok. Siz beni köşede bekleyin."

Ve Jewel katırları koşup beni almaya geldi ve arabanın içinde bir yatak hazırladılar ve meydandan babamın dediği köşeye gittik ve orada arabada bekliyorduk, Dewey Dell'e Vardaman'ı muz yiyerek sokaktan yukarı gelirlerken gördüğümüzde. Babam o hem gözü pek, hem süklüm püklüm haliyle, annemin hoşlanmayacağını bildiği bir işi yapmaya kalkışırkenki gibi, elinde bir çantayla geliyordu ve Jewel,

"O da kim?" diyor.

Sonra baktık, onu değişik gösteren çanta değil; yüzüydü, ve Jewel, "Dişlerini yaptırtmış," diyor.

Öyleydi. Bir ayak daha uzun boylu gösteriyordu, başını şöyle dik tutmuş, gururlu, hem de süklüm püklüm, sonra öbürünü de arkasında gördük, elinde öteki çantayla-ördeğe benzer, süslü bir kadın, sert bakışlı patlak gözleri var ki herkese meydan okuyor, hele bir ağzını aç der gibi. Orada oturduğumuz yerden baktık onlara, Dewey Dell'le Vardaman'ın ağızları yarı açık ve ellerinde yarı yenmiş muzlar ve kadın babamın arkasından geliyor, herkese meydan okurcasına bakarak. Sonra gördüm ki elindeki çanta o küçük gramofonlardan biri. Öyleydi, kapanmış, resim gibi güzel, ve postadan her yeni plak gelişinde ve biz kışın evde oturmuş, dinleyerek, yazık Darl orada olup eğlenemeyecek. Ama böylesi onun için daha iyi. Bu dünya ona göre dünya değil; bu hayat ona göre hayat.

"Cash, Jewel, Dewey Dell, Vardaman," diyor babam, süklüm püklüm, hem de gururlu, dişleri falan, bize bakmasa bile. "Mrs. Bundren'la tanıştırayım sizi," diyor.

William Faulkner'ın şaşırtıcı yazar ustalığının başka bir yüzünü ortaya koyar, *Döşeğimde Ölürken*. Bu romana iç monologlar biçiminde sürüp giden, genel havasıyla ABD'nin güneyinde yaşayan insanların gülmece anlayışına yatkın, çok renkli bir fars da denebilir. İçsavaş'ın çökerttiği soylu bir aileden gelen Faulkner (1897-1962) yaşamı boyunca hep Güneyli kaldı. Şehirlerden kaçtı, köylü gibi yaşadı. Dünya edebiyatındaki yeri ve önemi Nobel Edebiyat Ödülü (1949) ile tescil edilen Faulkner, bu kez çökmekte olan soylular çevresini değil, yoksul beyazları ele alır. Kitabın kahramanı olan Bundren ailesi, Faulkner'ın hayran olduğu bir özelliğe sahiptir. İçgüdüleriyle yaşayan, hayata inanan, çökmekte olan soylulardan çok daha dayanıklı kişilerden oluşmuştur bu aile. Başlarına ne gelirse gelsin yılmazlar, sonunda da kafalarına koyduklarını başarırlar. Jefferson'a ulaşır, analarını, vasiyet ettiği gibi, ailesinin yattığı mezarlığa gömerler. Bu "kırsal yörenin acıklı güldürüsü" beklenmedik şiirsel yankılar taşır. Valéry Larbaud'un kitabın Fransızca çevirisine yazdığı önsözde belirttiği gibi, "William Faulkner'ın bu romanındaki kişiler, bizi yaşadıkları çevrenin egzotizminden çok daha fazla etkileyen insancıl bir nitelik ve özellik taşırlar".

İLETİŞİM 93
ÇAĞDAŞ DÜNYA EDEBİYATI 16

9 789754 700404